
Nenad Ivanković
**Predsjedniče,
što je
ostalo?**

---

*Psihološko – politički portret
prvoga hrvatskog predsjednika*

Ova je knjiga postala bestseler! Mjesecima je na vrhu top-lista najprodavanijih knjiga u Hrvatskoj. U njoj autor, ugledni novinar i publicist, na intrigantan i upečatljiv način ocrtava psihološko-politički profil prvog hrvatskog predsjednika. Ne samo na temelju onoga što se o Tuđmanu manje-više znalo, nego u prvom redu iz vlastitog iskustva, iz iskustva čovjeka koji je Tuđmana osobno poznao, dakle, i iza kulisa.

U petnaest poglavlja Ivanković bez veličanja, ali s uvažavanjem, bez negiranja, ali kritički, oslikava način na koji je Tuđman upravljao državom, njegovu političku filozofiju, stil i najposlije odnos prema vlastitoj stranci, HDZ-u, i najbližim političkim suradnicima.

Zašto je pregovarao s Miloševićem, taktizirao i izbjegavao povere za frontalni napad JNA? Je li pritom postupao državnički mudro, ili je to bio strateški promašaj? Je li suradnike tretirao kao figure u šahovskoj partiji, koju je igrao sa svijetom i osporavateljima u vlastitoj zemlji? Što je mislio o Pašaliću, Šariniću, Šeksu... Ili o Graniću na kojeg je, primjerice, aludirao kad je rekao: »Neću valjda državu ostaviti čovjeku koji je s dvanaest godina zaklao vola!«

Je li namjerno HDZ ostavio u rasulu i bez designiranog nasljednika? Kome je vjerovao, a s kime ni kavu ne bi popio? Kako je gledao na vlastitu bolest i kako se s njom nosio?

Nenad Ivanković: Predsjedniče, što je ostalo?

Copyright © 2000. Nenad Ivanković

Nakladnik: TIVA Varaždin

Za nakladnika: Zvonimir Kušter

Kompjutorska priprema i tisak:

TIVA – Tiskara Varaždin

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 32-05 Tuđman, F. (0:821-9)

IVANKOVIĆ, Nenad

Predsjedniče, što je ostalo? / Nenad
Ivanković. – Varaždin : TIVA – Tiskara
Varaždin, 2000.

ISBN 953-6775-18-2

401107087

Pretiskivanje ili bilo kakvo umnožavanje ove knjige,
kako u cjelini tako i u dijelovima, bez autorove
suglasnosti nije dopušteno.

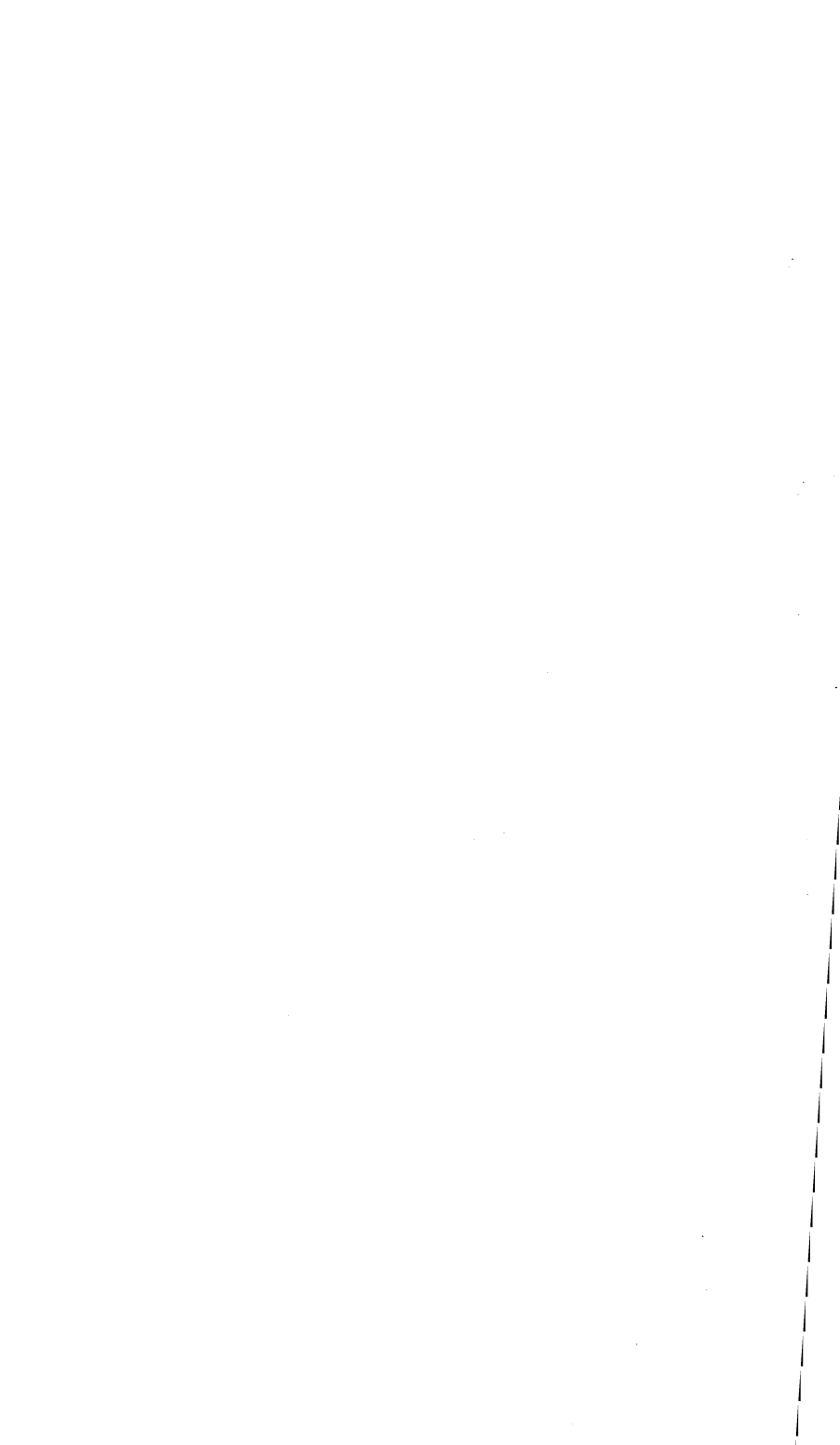
Nenad Ivanković

Predsjedniče,
što je
ostalo?

Mane velikih ljudi utjeha su za budale.

I. D'Israeli

Sadržaj

Uvod	IX
Predgovor drugom izdanju	XI
Fanatični nacionalist ili strastveni realist?	1
S nekima nikada ni kavu ne bih popio	11
Nisam htio da svi Srbi odu!	21
Srce mu je življe kucalo samo u Vatikanu.	29
Odluke su morale biti samo njegove.	37
Peh koji je morao sakriti	47
Vrhunac u Parizu, krah u Maksimiru?	57
Karadžorđevo – uvod u tragediju ili kupovanje vremena?	65
Haag – drugi Jasenovac?	79
Ako budem morao maknuti Pašalića, bit će to nepravda!	89

Šariniću, čuvaj živce i jedinstvo stranke!	97
Male države savršene za male probleme. . . .	105
Granić samo figura na šahovskoj ploči.	113
Račan hrvatski Willy Brandt?	121
Šeks metafora za neuspjeh veličanstvenog uspjeha?	133
Hrvatski Bismarck	143

Uvod

Moje ambicije u ovoj knjizi nisu odveć velike. Nisam imao namjeru napisati biografiju prvog hrvatskog predsjednika, a niti kakav historiografski esej.

Pokušao sam samo – iz iskustva čovjeka koji je imao priliku Tuđmana upoznati i iza kulisa – makar u grubim crtama, orisati njegov psihološko-politički profil. Dakle, odgovoriti, koliko sam to bio kadar, na pitanje zašto je u nekim važnim, pa i sudbonosnim trenucima – ali i, uopće, za svog gotovo desetgodišnjeg mandata – postupao kako je postupao i činio ono što je činio. Zašto je bio uspješan tamo gdje je to bio, a zašto je drugdje bio neuspješan?

Pritom nisam mogao izbjeći ni njegov odnos prema nekim njegovim ključnim suradnicima: Pašaliću, Šariniću, Graniću, Šeksu... Kao i ne

dotaći se, barem djelomično, onoga što se posljednjih godina i mjeseci na tako dramatičan i šokantan način događalo u samoj Hrvatskoj demokratskoj zajednici.

Pitanje koje mi se u svezi s tim na kraju nametnulo bilo je ovo: jesu li svi ti sukobi, pa i kasniji raspad samo plod teških okolnosti, propusta, nekontroliranih taština i ambicija nedoraslih nasljednika, ili je možda u svemu tomu bilo i neke logike pa i namjere? I, dakako, s kakvim posljedicama i implikacijama? Otud i naslov knjige: Predsjedniče, što je ostalo?

U Zagrebu 17. travnja 2000.

Predgovor drugom izdanju

Prvo izdanje ove knjige u rekordnom je roku rasprodano, pa se s pravom može reći da je knjiga o prvom hrvatskom predsjedniku postala svojevrsni bestseler. Ta bi činjenica razveselila svakog autora, pa ni ja to na ovom mjestu ne skrivam. No važnijim mi se čini to, da je dobra prodaja pokazala kako je u nas i dalje prisutno živo zanimanje, a vjerujem i iskrene i duboke simpatije za čovjeka koji je imao i mana i slabosti, ali bez čijih vrlina svakako ne bi bilo hrvatske slobode i neovisnosti. Što više vrijeme prolazi ta činjenica, koja mi se uvijek činila notornom, sve više, usudujem se to reći, postaje bjelodanom i u očima mnogih, koji su, iz najrazličitijih razloga, pa i onih razumljivih, izgubili osjećaj za pravednu prosudbu. No to je sudbina svih, ili gotovo svih velikih ljudi. Henry Kissinger je u jednom pismu Tuđmanu podsjetio na tu gorku istinu:»Gospo-

dine Predsjedniče, kao i svi veliki ljudi, za života nećete dočekati pravilnu interpretaciju vaših zasluga za vaš narod. To će učiniti tek buduća pokoljenja. Ali, vjerujte, učinit će. Vi ćete biti velik čovjek hrvatske povijesti, ali ne za života, već kad ocjene budu donesene hladnom glavom.«

To vrijeme, unatoč ponešto već promijenjenoj klimi, još uvijek nije tu i zato je današnja Hrvatska i dalje suočena s vrlo izraženim tendencijama, pa i posve jasnim političkim namjerama, da se Tuđmanovu eru, a time i njega samog, sotonizira.

Detuđmanizacija Hrvatske - sintagma je koja sažima te nakane, tu, usuđujem se reći, svojevrsnu kulturnu i političku revoluciju. Ona je program, ali i znak raspoznavanja, neka vrst ideološke lozinke, takoreći opće mjesto u većini medija i političkom novogovoru.

Jer što bi zapravo trebala značiti detuđmanizacija? Oспорavanje same biti Tuđmanovog djela? Čini se da bi to bio jedini razložan odgovor. No što je to što je najbitnije u Tuđmanovu djelu? Ili drukčije rečeno: što je to po čemu nitko više neće moći biti kao on, čak i kad bi ga htio oponašati?

To svakako nisu ove ili one eskapade, ove ili one pogreške i zablude, nego njegove goleme i neupitne zasluge u stvaranju hrvatske države, uključujući tu i pobjedu u Domovinskom ratu. A to je toliko velebno da u suvremenoj povijesti, barem kad je riječ o našem civilizacijskom krugu, nije bilo sličnog primjera! Dakako, bilo je velikih i

mudrih državnika koji su svoju zemlju doveli do nezavisnosti, ili onih koji su pokazali hrabrost i spretnost u obrani od agresije, ali uspjeti i u jednom i u drugom, u tako teškim i dramatičnim okolnostima, u kakvim su se našli hrvatski narod i njegov prvi predsjednik, toga nije bilo. I to je nedvojbena činjenica.

Dakle, što bi zaista trebala značiti detudmanizacija Hrvatske? Ima podosta znakova i javnih izjava koje upućuju na to da bi to trebalo značiti vraćanje na stanje kakvo je bilo 1989! Zato se i govori o deset mračnih i izgubljenih godina, o tomu kako ničeg pozitivnog nije bilo. Zbog toga se i o Domovinskom ratu gotovo isključivo piše i govori u negativnom kontekstu i to ne samo u medijima. S ponešto ironije moglo bi se reći: ni takvog primjera nema nigdje u svijetu!

Jedan od najvećih strahova koje je Tuđman imao i koji su dobrim dijelom odredili njegovo političko i državničko djelovanje, bio je strah od povratka u balkanske integracije, strah od guranja Hrvatske tamo odakle se s toliko žrtava i muke otela. Mnogi su na takva njegova upozorenja svojedobno odmahivali rukom, a neki su se čak i izrugivali, tvrdeći kako takvo što nikome u svijetu ne pada na pamet. Tuđman je, međutim, kako se čini, i tu bio dalekovidan. Konferencija o zapadnom Balkanu, koja će se održati u Zagrebu, to na svoj način potvrđuje. Bez obzira na sva objašnjenja i bez obzira na sva dobrohotna zaklinjanja organizatora i domaćina, ta konferencija

ipak spada u scenarij detuđmanizacije Hrvatske. Već i po tomu što je nametnuta izvana i što našu zemlju pokušava sudbinski vezati uz prostor u kojem nema ni Slovenije, ni Srednje Europe, ni Zapada.

U kojoj će, pak, mjeri uspjeti detuđmanizacija i koliko će daleko ići, pokazat će vrijeme. Što se mene tiče, mogu reći samo ovo: uoči prve godišnjice smrti prvog hrvatskog predsjednika u Zagrebu se održava konferencija koja za njegova života ne bi bila moguća. Ali izlazi i drugo izdanje ove knjige, jer je čitatelji i dalje traže.

Tuđman i detuđmanizacija - dvije sudbinske metafore od kojih ovisi budućnost Hrvatske?

U Zagrebu, 3. studenog 2000.

Fanatični nacionalist ili strastveni realist?

Listopad u Münchenu ponekad je veoma sličan onome u Zagrebu. Nijemci su za takvo vrijeme izmislili izraz *Strassenkaffeewetter*. Dakle, vrijeme kada se kava može popiti na ulici i malčice uživati na suncu.

Franjo Tuđman za takva je listopada stigao u glavni bavarski grad. Prestižni hotel *Vier Jahreszeiten* dočeka ga je s jedva primjetnom užurbanošću, ali ipak s pažnjom koja je savršeno odgovarala činjenici da dolazi predsjednik države koje, zapravo, još nema.

Tuđman je prije pet mjeseci pobijedio na prvim slobodnim i demokratskim izborima u Hrvatskoj, ali Jugoslavija je još postojala u svom punom međunarodnom subjektivitetu. Pa ipak, Tuđman, koji formalno i nije bio pravi predsjed-

nik (novi hrvatski ustav još nije donijet i on je bio samo predsjednik predsjedništva) ponašao se kao da je sasvim običan šef jedne sasvim obične i prave države. Pa su tu, donekle neobičnu činjenicu na stanovit način uvažavali i u münchenском hotelu. Napokon, od svih gostiju, a među njima je bilo i podosta ministara iz istočnih i zapadnih država, on je bio jedini *predsjednik*. Kakav-takav. Ta okolnost, kao i njegovo držanje, doveli su i do toga da je na kraju *Straussovih dana* upravo njemu ukazana čast da na završnom primanju, u ime svih sudionika tog uglednog međunarodnog simpozija o strategiji i sigurnosti, održi prigodan govor. Što je i učinio.

Moram priznati da me taj govor nije nimalo oduševio. Štoviše, prije me razočarao, jer je odudarao od gotovo svega što sam posljednjih godina, kao *Vjesnikov* dopisnik u Bonnu, slušao i na što sam bio navikao. Tuđmanov govor odudarao je od zapadne političke retorike, bio je predugačak, improviziran, s podosta ponavljanja, donekle staromodan po stilu i tonu, ali nabijen energijom koja svakako nije bila svakodnevna. Možda me se tako dojmio i zbog toga što sam u to doba o Tuđmanu znao relativno malo, a poznavao ga uopće nisam. Prvi put sam ga vidio dan prije u predvorju kongresne dvorane starog münchenškog hotela u kojem su se te, 1990., održavali *Straussovi dani*. Bio je u pratnji Franje Gregurića, Darka Bekića i još nekolicine, meni tada također slabo poznatih političara i savjetnika. A upoznali smo se jer mu je

netko rekao da sam i ja tu, pa se okrenuo prema meni, prišao mi i s nekim teškim osmjehom na licu, pružajući mi istodobno ruku, zapitao: »Jeste li vi Vontin sin?« Rekoh: »Jesam«, a on je na to odvratio: »Pa niste mu baš previše slični!« I dodao kako čita moje tekstove.

O tad pa do 1999. s njime sam se susreo mnogo puta, često smo razgovarali i u četiri oka, osobito na Pantovčaku, i mogu reći da sam tog čovjeka i državnika imao prilike vidjeti u različitim situacijama i prilikama. I kada je bio izrazito dobro raspoložen, simpatičan i uljudan do mjere koja je neprispodobiva stereotipu koji je o njemu stvoren i proširen u javnosti, i kada je kiptio od bijesa i bio namrgođen, i kada je već bio na zalazu, odsutan i utonuo u sebe, kao da bježi od toga *paloga* svijeta kojemu nema pomoći. Ali Tuđmana kakvog sam doživio u Münchenu, nikada više nisam vidio. Možda je tomu pridonijelo i to što je ta 1990. godina u odnosu na ono što je poslije snašlo Hrvatsku, a time i njena predsjednika, izgledala gotovo vedro i nekako puna pritajene i dobrohotne nade? A možda i to što je Tuđman tek izronio iz ilegale i preko noći se našao pod svjetskim reflektorima, nesiguran u ulozu koju mora odigrati? Ili pak to da sam na prvim demokratskim izborima glasovao za Budišine liberale a ne za HDZ? Ne znam. U svakom slučaju taj mi se događaj duboko urezao u pamćenje i s vremenom mi sve više ulazio pod kožu.

Starome* je bilo veoma stalo do toga da gdje god može izloži svoje poglede o pravu malih naroda na samoodređenje i u tom sklopu uvjerenje kako su promjene granica u Europi moguće ako se oko toga sporazume sve zainteresirane strane. Koliko god to danas zvučalo samorazumljivo, te 1990., kada je Sovjetski Savez još odolijevao centrifugalnim političkim i etničkim silnicama, kada su Amerika i Europska zajednica čvrsto podupirale Jugoslaviju i kada je Zapad tek proživio i preživio(!) šok njemačkog ujedinjenja - takva stajališta bila su prilično *revolucionarna*: na Zapadu se kao i na Istoku općenito držalo da poslije helsinške Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji nikakve promjene granica u Europi više ne dolaze u obzir!

Zbog svega je toga Tuđman objeručke prihvatio poziv da dođe na *Straussove dane*, no njegova ambicija time nije bila ni izdaleka zadovoljena. On je vjerovao da bi, u danima kada je Hrvatska, zbog prijetnji iz Beograda, išla ususret teškoj i neizvjesnoj budućnosti, od velikog značenja bila bilo kakva podrška na Zapadu kojom bi se pri povratku u Zagreb moglo mahati kao s nekom vrstom zaštite, takoreći političkog *kalašnjikova*. Jer zemlja je bila goloruka, s pobunjenim Srbima na vratu i bez ikakve međunarodne podrške.

Straussovi dani utoliko su Tuđmanu bili više prigoda negoli cilj. Prigoda da se *iskamči* kakav

---

* Tuđman je imao više nadimaka. Jedni su ga zvali *Gazda*, drugi *Dida*, a ja sam najčešće govorio *Stari*.

važniji susret i razgovor, kakva verbalna podrška, dobra i obećavajuća riječ.

U tom su pravcu svi, koji su vjerovali da u Njemačkoj imaju veze i težinu, ponešto činili. Hrvatska nije imala diplomaciju, nije imala jake zagovornike u etabliranim političkim ili drugim utjecajnim krugovima, ali je imala nekoliko stotina tisuća svojih građana u toj zemlji, među kojima i one koji su mogli nešto upriličiti, nešto učiniti, ako ne u samome Bonnu, a ono barem u Münchenu.

Inicijative prema bavarskoj državnoj kancelariji išle su s raznih strana, pri čemu je tu bilo i preklapanja, nepotrebnih rivaliteta, pa i neugodnih situacija. Svatko je htio biti organizator susreta Tuđmana s bavarskim ministrom predsjednikom Maxom Streibelom. O tomu se glasno govorilo još dok susret nije bio ni sto posto perfektuiran, nagađalo koliko bi mogao trajati i što bi mogao značiti. Vidjelo se da i sam Tuđman susret očekuje s neskrivenim nemirom, ali i s nekom unutaršnjom odlučnošću pa i inatom.

Nakon što je održao govor u kojem je u ime svih sudionika *Straussovih dana* zahvalio domaćinu, još je neko vrijeme ostao u svečanoj dvorani Münchenske vijećnice, čekajući da ga pozovu na razgovor. Oko njega su se gurali svi oni Hrvati koji su vjerovali da zaslužuju da im hrvatski predsjednik stisne ruku, zapamti ih po imenu, ili kakvoj zasluzi, a možda i po povjerljivoj informaciji.

A onda je došao i taj trenutak. Tuđman se brza i čvrsta koraka, u pratnji svojih najbližih suradnika uputio prema jednim sporednim vratima. Iza njih je čekao Max Streibel, *Otac Bavarske*, sijedi stariji gospodin, pomalo koščata lica, koji je na to mjesto došao nakon smrti legendarnog Josepha Straussa.

Bio sam jedini hrvatski novinar koji je te večeri čekao rezultate, kako nam se svima činilo, prevažnog razgovora. Ali nisam bio sam. Oko mene su bili mnogi *važni* ljudi koje više nikada nisam vidio, o kojima nikada više nisam čuo gotovo ništa, ali koji su u tom trenutku tvorili ono što se moglo nazvati *kvalificiranom Hrvatskom* u inozemstvu. Ta Hrvatska se mijenjala s prilikama i okolnostima, pa su jedni dolazili a drugi nestajali, ali uvijek je tenzija bila maksimalna, uvijek se vjerovalo (i činilo) kako se radi o biti, ili ne biti.

Pogledavali smo svakih pet minuta na sat i molili Boga da razgovor traje što dulje, jer smo svi bili uvjereni kako je to znak da stvari idu dobro. Kada je prošlo četrdesetak minuta, a Tuđman se još nije vratio, odahnuli smo u uvjerenju kako više ne može biti neugodnog iznenađenja. Stvar je morala uspjeti, premda nitko nije imao pojma o čemu su, zapravo, ta dvojica razgovarali, ili trebali razgovarati.

A onda se, nakon nekih sat i pol pojavio hrvatski predsjednik. Išao je ravno, uspravno i brzo kroz golemu dvoranu, crvena ali gotovo okamenjena lica. Nije gledao ni lijevo ni desno, nije govorio

ništa, nije davao nikakav znak rukom, samo je išao, a za njim su gotovo trčali njegovi suradnici. Koliko god mi je situacija izgledala pomalo *luđačkom*, brzo sam mu se primakao, zapitavši ga: »Kako je bilo?« Nije odgovorio ništa, samo je šutio i išao dalje, čak me i ne pogledavši. Ponovio sam pitanje, hvatajući korak, ali Tuđman je i dalje šutio. Lice mu je bilo napeto kao da će eksplodirati, a oči uprte u neku neodređenu točku. U jednom djeliću sekunde nisam više bio siguran kako da se dalje ponašam. Činilo mi se kao da sam u teatru apsurda. Ja, koji predsjedniku svoje zemlje postavljam najbanalnije pitanje – »Kako je bilo?« i on, koji šuti kao da me ne čuje i žuri se, bojeći se, valjda, da bi mu se nešto moglo dogoditi ako uspori ili stane.

I treći put sam ponovio isto pitanje, s osjećajem da ga sada izgovara netko drugi umjesto mene, pomalo se stideći zbog cijele te situacije i atmosfere i s nekom nerazgovjetnom nelagodnom, više u glavi negoli u srcu. I tada Tuđman malčice uspori, okrene glavu prema meni i gotovo procijedi kroz zube: »Bilo je iznad svih očekivanja!«

Slijedećeg prijepodneva susreo se i s Theom Waigelom, ondašnjim predsjednikom bavarske CSU i kasnijim ministrom financija u Kohlovoj vladi. Taj je razgovor također bio dobar i Tuđman me je o njemu dosta iscrpno obavijestio, kako bih mogao napisati izvještaj za novine. No ni izdaleka nije bilo takve tenzije kao večer prije toga.

Zašto? Pokušao sam dokučiti što se to dogodilo, zašto je nakon razgovora sa Streibelom bio blokiran pa nije odmah mogao odgovoriti na moje pitanje. Kao da se u tim trenucima mučio da proguta nekakvu grudu sazdanu od emocija, slutnji i strasti. Tek s vremenom došao sam do odgovora koji mi izgleda vjerojatnim. Stari je bio uzbuđen jer mu se činilo da je uspio u jednoj, u ono vrijeme, važnoj stvari. Dobio je podršku za Hrvatsku i to ga je na časak paraliziralo, kao kad čovjek u nevolji dobije na lotu. S tolikom je unutarnjom predanošću i energijom radio za svoju domovinu. Taj paroksizam strasti, nade i uvjerenja bio je ona gruda koja mu je zapela u grlu, zbog koje je tako sumanuto žurio, zbog koje je bio crven u licu, zbog koje se pravio da me ne čuje i strahovao da će eksplodirati ako je ne svlada.

Strast i strepnja bile su utoliko neobuzdanije jer je Tuđman tek bio na početku svoga teškoga hoda a posjet Njemačkoj, nakon sličnog u Washingtonu, bio mu je prvi na međunarodnom parketu.

Susret sa Streibelom s mukom se organizirao, dugo je visio u zraku, a kad je do njega ipak došlo, i kad je k tomu i sadržaj razgovora (iz današnje perspektive posve beznačajan) ispao iznad očekivanja, jedva je svladavao emocije. Hrvatska mu je bila tolika strast! Strast, koja ga nikada nije napustila, čak ni u trenucima kada je već bilo vidljivo da ga napušta i život i sve one strasti koje je taj čovjek imao, s kojima se hrvao i

koje nisu uvijek bile lake za podnijeti. Ali koje, kako je to rekao C. Wieland, »*nisu bolest duše, nego isto što i vjetrovi brodu, koji bez njih ne može obaviti ni jedno značajnije putovanje*«.

Rekoh da sam Tuđmana imao prigode doživjeti u različitim situacijama i emocionalnim raspoloženjima, kao i u onim posve rijetkim prilikama kada je djelovao pomalo izgubljeno i gotovo deprimirajuće. No, da bi mu ikada išta bilo važnije od Hrvatske, njene slobode i nezavisnosti, to nikada nisam osjetio pa čak ni naslutio. Hrvatska je bila konstanta i nešto mnogo više od pukog političkog uvjerenja i programa. Ona je za nj bila neka vrst aksioma, pretpostavka svih pretpostavki, temelj na kojem se jedino mogao ukorijeniti kolektivni i pojedinačni život na ovim prostorima i u ovim vremenima i izazovima, a da ne bude lišen smisla, individualnosti i dostojanstva. Je li zbog toga bio fanatični nacionalist? Državnik koji je obogotvorio ideju nacionalne države i samo jednu totalitarnu ideologiju zamijenio drugom?

Takav dojam o njemu nikada nisam stekao. Naprotiv, više mi se činio kao strastveni realist, koji je u dubini svoga bića shvatio da nešto važno i veliko (nacionalna sloboda i samostalnost) imaju šansu i da tu šansu valja iskoristiti – jer veće i značajnije zadaće u ovom povijesnom vremenu nema i ne može je ni biti. Zbog toga je gurao Hrvatsku poput šahista koji nepokolebljivo vjeruje u svoju kombinatoriku, jer je izračunao potez više od protivnika.

I pritom vjerovao da se igru mora odigrati s punom ozbiljnošću i koncentracijom, ako se ne želi upropastiti njen duh i smisao, a život učiniti bezvrijednim.

Hrvatska za nj, da parafraziram jednu izreku, nije bila sve, ali je bez nje sve bilo ništa! U tom i samo u tom smislu on je bio *nepopravljivi nacionalist* i zato je sve što je bilo povezano s interesima države tako duboko i tako strastveno proživljavao. To je bila neupitna konstanta njegova političkog i državničkog djelovanja. Za ukus vremena pomalo staromodna i svakako ne uvijek komforna. Nerijetko je to njemu samome, pa i zemlji kojoj je jedno desetljeće bio na čelu, donosilo probleme, čak i one nerješive, osobito u kasnijoj fazi, u odnosima sa Zapadom. No Tuđman je bio takav! Pa ako je u tomu i bilo nečeg *nesuvremenog* i *okašnjelog*, u tomu je bila i njegova snaga bez koje Hrvatske, kakvu je stvarao i stvorio od 1990., zasigurno ne bi bilo.

S nekima nikada ni kavu ne bih popio

S kruhom su sve tuge manje. To je u stanovitom smislu vrijedilo i za Tuđmana. Volio je biti okružen ljudima i zato je volio ručkove na Pantovčaku. Oni su bili svojevrсни društveni rituali, ali i vrlo prikladno mjesto *političke inicijacije*.

Kada bi se oko jedan sat Stari iz svog ureda spuštao u prizemlje, već ga je čekalo društvo među kojima su bili generali, političari, diplomati, njegovi suradnici iz Ureda i neka vrsta ljudskog inventara, za koju se nije točno znalo zašto je tu, ali je tu uvijek bila. Naravno, okruženje, pa i dekor, s vremenom su se mijenjali i postajali sve skromniji, pa su i ručkovi izgubili na atraktivnosti i raskoši, poglavito nakon pogoršanja Tuđmanova zdravlja. Ali u najboljim danima ti su objedi bili neka vrst prestižne političke brbljaonice u kojoj se Stari ponekad zabavljao, ponekad ljutio, a drugi trudili da mu se približe, nametnu, nešto sugeriraju, a kadšto i nešto kažu protiv nekoga.

Ako je Tuđman prije ručka u svome uredu imao gosta s kojim je razgovarao i kojeg je imao razloga pozvati na objed, onda bi se zajedno s njime spustio u prizemlje i u dvorani, ispred blagovaonice, popio aperitiv. Na brzinu bi nazdravio onima koji su se našli u njegovoj neposrednoj blizini, eventualno predstavio svoga gosta i nakon možda pet minuta uputio se za stol. Stolovi nisu uvijek bili isti, nekada su bili veći, a nekada manji, ovalni ili pravokutni, no Stari je uvijek sjedio na čelu, dok je protokol brižno razmještao ostale. U pravilu gost bi dobio počasno mjesto, odmah uz Predsjednika, a ostali već prema nekom, meni nedokučivu pravilu.

Nikada nisam razumio zašto je Milas dugo vremena sjedio odmah do Tuđmana, a, recimo Pašalić, za kojeg se govorilo da je jedan od najmoćnijih Tuđmanovih savjetnika i jedan od njegovih najbližih suradnika, za drugim ili trećim stolom. Tek kada su ti objedi postali posve intimni i izgubili na svom *društvenom* karakteru (u posljednjoj fazi Tuđmanove bolesti), sa Starim su za stolom sjedili i njegov savjetnik za unutarnju politiku, i Škare-Ožbolt te drugi iz njegove radne blizine. U jednoj fazi inventar za Predsjednikovim stolom bio je i Miomir Žužul, premda je u to vrijeme bio veleposlanik u Ženevi. Bio je svaki dan tamo i trudio se da mnogo govori.

Ručak je trajao oko sat vremena, katkad i dulje, ako bi se razvezao kakav zanimljiv razgovor. Koliko god su ti objedi ponekad nalikovali na dvor-

sku ceremoniju, oni su, po mojem mišljenju, Tuđmanu bili važni iz dva razloga. Prvo, to je bila svakodnevna prigoda da čuje i neformalna mišljenja o raznim stvarima, poglavito onima političke naravi. I drugo, Tuđman je na njima na neki način zadovoljavao svoju potrebu za društvom.

Ali, koliko god je često bio okružen ljudima, koliko god je volio primanja, susrete s novinarima, dakle *biti okružen masom*, toliko je istodobno bio i vrlo usamljen čovjek. U njegovoj prirodi bilo je neke gospodske distance – naprosto nikome nije dozvoljavao da mu se odveć približi i ni sa kime nije imao, da to tako kažem, intimu srca.

Cinik, međutim, nije bio. Cijenio je ljude, neke svoje suradnike osobito. Znao je biti izvanredno uljudan i simpatičan prema svojim gostima i općenito ljudima do kojih je držao, ali sa svima je bio i ostao na distanci. To se vidjelo i na tim ručkovima, ali i u mnogim drugim stvarima: Stari je jednako gospodski jeo, imao gospodsko držanje i nikome nije dopuštao da mu se uvuče pod kožu.

Vrhunac intime, barem iz moga iskustva, bilo je to kad te Stari zadržao da sam s njime gledaš Dnevnik, ili, ako si igrao tenis, pozvao da dodeš na meč. Pa i u tim trenucima njegova otvorenost i ljubaznost kazivali su o jednom usamljenom srcu, o čovjeku koji je možda i patio što ga ne razumiju, jer nema s kime razgovarati o onome što mu doista leži na srcu. Možda dva ili tri puta o

tomu je počeo govoriti, ali uvijek pomalo neodređeno, više kao opravdanje, negoli kao jadanje. U rijetkim trenucima, kada bi bio izrazito dobro raspoložen, kada bi osjećao posebnu naklonost prema sugovorniku, znao je »otvoriti« srce i govoriti o stvarima koje nisu dobro učinjene, jer »nisam imao s kime to napraviti«. Njegova glasovita, gotovo anegdotska rečenica, bila je: »Ima ljudi, ali nema čovjeka!«

To ga je prisiljavalo da radi s onima koje je imao na raspolaganju, to ga je činilo usamljenim, ili još usamljenijim negoli bi to bio po svojoj naravi. Jednom prigodom, nakon što je već izbila bolest, rekao mi je kako s nekim ljudima, s kojima je surađivao, nikada ne bi popio ni kavu da se nije radilo o Hrvatskoj, da se nije radilo o interesima hrvatskog naroda.

Uvijek sam držao da su Tuđmanove najveće pogreške bile u izboru ljudi, u dijelu suradnika na koje se oslanjao. Usudio bih se reći da je donekle bio antitalenat za proniknuti u karaktere i sposobnosti, da ih često nije dovoljno dobro znao procijeniti... S druge pak strane, njegova gotovo nagonska potreba da iz svakog, iz koga se to barem malo moglo, iscijedi nešto korisno za Hrvatsku, kompenzirala je tu nenadarenost, ali ga je i tjerala na *kompromise s davlom*.

Toga je bio svjestan, to ga je ponekad mučilo, ali iz toga nije mogao. Hrvatska pomirba, do koje mu je bilo toliko stalo, u koju je vjerovao i koja je za njega bila temelj svega što je u obrani i stje-

canju nezavisnosti učinjeno, svakako je pridonosila tomu da se posluži svime i svakim, samo ako se to taj čas činilo korisnim. Da iz svakoga, ma kako možda nalikovao na osušeni limun, iscijedi još jednu kap za Hrvatsku.

Takav odnos s vremenom se pretvorio u neku vrst *instrumentalizacije* gotovo svih suradnika, ljudi koje je cijenio i koje nije cijenio. Na kraju su svi više-manje postajali pijuni u šahovskoj partiji koju je igrao sa svijetom i zemljom, a on sam sve usamljeniji *kralj* bez prijatelja i topline.

U prirodu politike spadaju i personalne veze i odnosi. Da naprosto imaš svoje ljude kojima do kraja vjeruješ, na koje se oslanjaš, koji su tvoja *momčad*. To je imao i kancelar Kohl, i predsjednik Mitterand, to imaju Clinton i Blair, čak i jedan Jeljcin, ali to, rekao bih, Tuđman nije imao. Ta je činjenica nakon njegove smrti znatno pridonijela žalosnom rasulu HDZ-a, premda se ne može zaniijekati da je nekim svojim suradnicima vjerovao mnogo više nego drugima, da je neke cijenio više negoli druge. Ali svi su nekako uvijek bili na dispoziciji, uvijek u nekakvim križaljkaama ravnoteže, uvijek iznova pozicionirani.

Je li to doista proizlazilo iz Tuđmanove *političke naravi*, iz njegove prirodene distanciranosti i, u konačnici, usamljenosti, pa su ljudi s kojima je radio i surađivao za njega bili samo materijal u izgradnji Hrvatske kakvu je imao pred očima?

Slaže li se to s činjenicom da Tuđman nije bio zlo-pamtilo, da, ako bi koga otpisao, da to nije bilo za

sva vremena, da bi otpisanog znao vratiti u igru ako bi se pokazalo svrhovitim? Jednog Zvonimira Šeparovića? Ili zadržati uza se jednog Matu Granića o kojem je imao izrazito loše mišljenje? Anegdotska je njegova rečenica po povratku iz američke bolnice Walter Reed, kada je našao zemlju u demonstracijama (Stojedinica) a HDZ u komešanju: »Neću valjda državu ostaviti čovjeku koji je s dvanaest godina zaklao vola«, aludirajući na Granića koji se hvalio da je to učinio za oca mesara. Ta netrpeljivost, pa i nepovjerenje prema Graniću nikada nisu prestali, ali Stari ga je ipak zadržao u najužem krugu.

Može li se na taj način objasniti i zašto je neke ljude tolerirao, premda je znao da su, ili radili za Udbu kao doušnici, ili su barem bili pod debelom sumnjom? Tuđman je o tomu rijetko govorio, ali posve šutio nije. Osobito onda kada se činilo da se s nekim razilazi, ili se već razišao. No, i tada je o tomu govorio kao o nečemu što se nije moglo izbjeći, jer svijet je takav, prepun ljudi slaboga kova, a čovjeka ionako nema, ili je posve rijetka biljka.

Koliko ja znam, Tuđman je mnogo toga (lošega) znao o ljudima, nisu mu bile skrivene njihove zakulisne pa i prljave igre i djela, ali je sve to tolerirao, podnosio i tek u rijetkim trenucima *očajavao* i ponavljao: »S mnogima od njih pod drugim okolnostima ni kavu ne bih popio«!

No, ima i drukčijih gledišta. Recimo ono da je Stari iz mnogo prozaičnijih razloga prelazio

preko biografija i karaktera: zbog svoje tehnologije vladanja! Zbog potrebe da stalno jedne uz pomoć drugih drži u šaci.

Možda u tomu ima dio istine, ali ipak ne bih rekao da je to cijela istina. Za Tuđmana je Hrvatska bila *sve*, i ne vjerujem da bi je izložio riziku samo i jedino zato da se lakše održi na vlasti. Tko je ikada upoznao Staroga znade da je to malo vjerojatno, premda je i taj njegov *stil* objektivno mogao pridonijeti eroziji morala u HDZ-u, a time i u državi i u društvu.

Donekle sličan problem Tuđman je imao i sa zapadnim političarima i državnici, s međunarodnim mirovnim posrednicima. Nikada ni s kim nije uspio razviti trajniji i prisniji odnos, neku vrst političkog prijateljstva. To je dijelom bilo uvjetovano i činjenicom da svjetski političari i državnici Hrvatsku, pa time i njena predsjednika, nisu doživljavali kao partnera, nego, u najboljem slučaju, kao mlađeg u igri. U pravilu taj je odnos bio definiran relacijom *veliki i mali*.

S druge strane te su teškoće u komunikaciji proizlazile i iz Tuđmanove *prirodne distance*, a još više iz njegova uvjerenja da, zapravo, nema prave sugovornike. Često se žalio kako svi ti današnji državnici, zapravo, nisu dorasli problemima koje na ovim prostorima pokušavaju riješiti, da uglavnom ne poznaju povijest i genezu sukoba, da podcjenjuju kulturne i civilizacijske, mentalitet-ske i ine razlike. Da nameću rješenja koja ne mogu polučiti trajni mir i novi međunarodni

poredak, a koji bi istodobno uvažavao stvarne interese malih naroda i njihove odnose postavio u realne okvire.

Gotovo da je patio zbog toga, to više što je bio uvjeren da njegove ideje o skandinavizaciji bivše Jugoslavije, o odnosima između ključnih naroda – Srba i Hrvata – uključujući tu i rješenja za Bosnu, imaju realnije izgleda i dugoročnije šanse negoli *instant-planovi* velikih sila.

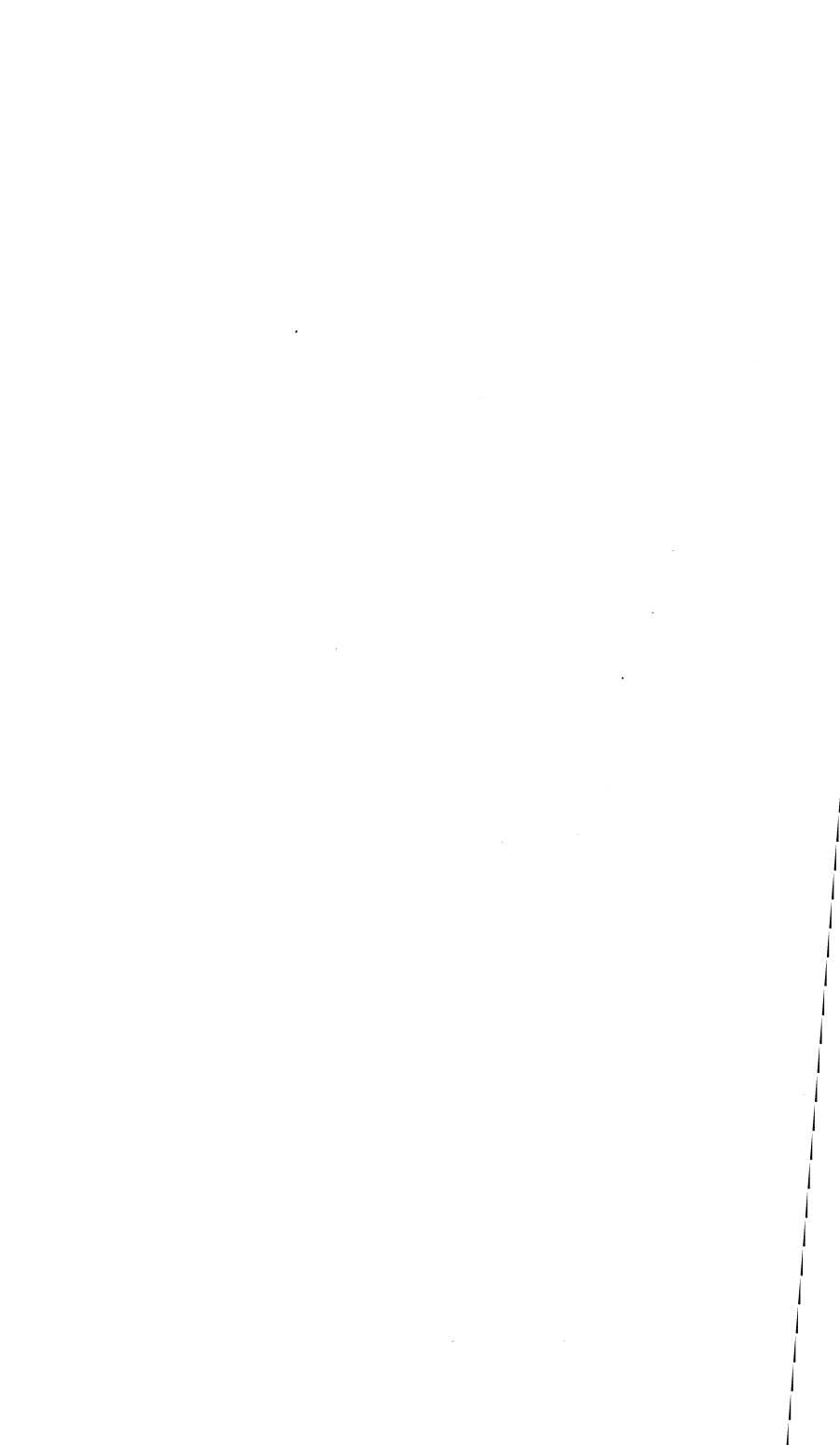
Nekom zgodom, negdje 1998. kada su se i nad Hrvatskom nadvili tamni oblaci međunarodne izolacije, prijetnji sankcijama i unutarnjim nemirima, Stari je, u jednom razgovoru u četiri oka, aludirajući na aferu Lewinsky, rekao: »Pa vidite tko vodi međunarodnu politiku! I što možemo očekivati od takvih ljudi!?!« Potom je malo prigušio glas i kao da gleda u kakav duboki ponor, dodao: »Iskreno govoreći, kao intelektualac više sam zabrinut za sudbinu Zapada, negoli za samu Hrvatsku!«

To je, barem koliko ja znadem, jedini put da je neki problem stavio *iznad* Hrvatske. Mislim da je, zapravo, htio reći kako je teškoća Hrvatske, ustvari, na neki način i problem samorazumijevanja zapadne civilizacije. Bio je uvjeren da su temeljna razmimoilaženja s tzv. međunarodnom zajednicom ležala baš u tom horizontu, a politika je bila samo izvedenica iz toga.

Vjerovao je u civilizacijski identitet Zapada, vjerovao je u takav isti identitet Hrvatske, i sva njegova politika, kako ju je on velikim dijelom ra-

zumijevao, vrtjela se oko toga. *Što smo, gdje smo, i kakvi trebamo biti?*

Zbog toga je i bio toliko opsjednut vanjskom politikom, čak toliko da se ponekad činilo kako je sav u tomu. Kad je već bio jako načet bolešću, kada se teško kretao i bio na momente odsutan, kada bi utonuo u sebe, imao sam prigodu biti na jednom njegovom ručku, u već znatno redizajniranom ambijentu. Gotovo je sablasno šutio, ili reagirao samo s jednom ili dvije rečenice na kakvo pitanje, da bi potom opet utonuo u misli, a pogled bi mu odlutao u prazninu. Tek kada je njegova pažnja potaknuta nekom vanjskopolitičkom aktualnošću, Stari je živnuo i na časak pokazao staru strast i lucidnost.

Nisam htio da svi Srbi odu!

Kod Staroga me uvijek fasciniralo to da je, barem naoko, lako podnosio udarce i nikoga nije mrzio. Znao je biti ljut, znao ga je obuzeti bijes, imao je protivnike i neprijatelje, ali mrzio nije, niti je težio da se osveti. Strast bi ga znala ponijeti, zapaliti u njemu teške riječi, kadšto i objede, ali u biti je bio fer-borac.

Optuživali su ga, a i danas ga optužuju, da je *etnički očistio tzv. srpsku krajinu*, premda je povijesna istina da su Srbi pobjegli u organizaciji svojih vođa, i da je cijela ta izbjeglička drama imala posve određenu i prepoznatljivu pozadinu i svrhu.

Osobno sam bio zadovoljan takvim ishodom *Oluje* (ma kako to danas bilo nepopularno pa i opasno priznati), jer sam bio uvjeren da je to cijena konačnog i trajnog mira. Mislio sam da će

se Hrvatska bez njih lakše konsolidirati te da je takav razlaz, poslije svega, ma kako bio ljudski tragičan, za sve najbolje rješenje. Oni nisu mogli probaviti hrvatsku državu, a hrvatska država s takvom kosti u grlu nije bila sposobna za život.

Kada sam mjesec dana nakon *Oluje* iz Bonna stigao u Zagreb i na Tudmanov poziv došao k njemu na razgovor, zatekao sam ga u fantastičnom raspoloženju. Upravo je *cvao* i mislim da se nikada nije osjećao tako trijumfalno kao u tim herojskim danima. No, tada me je Stari iznenadio rekavši: »Znadete, ja nisam priželjkivao da svi Srbi odu. Možda trideset, četrdeset posto, ili polovica, ali nikako ne svi. Netko treba ostati na toj zemlji, da ju obrađuje, uzgaja stoku, da tamo živi i radi!«

To je ponavljao i kasnije i zaista je tako mislio. Vjerovao je da je to otprilike i omjer između onih koji bi se mogli pomiriti s hrvatskom državom, koji su bili uvučeni u rat protiv vlastite domovine, bili zavedeni ili prisiljeni, i onih koji nikada ne bi mirno mogli živjeti u neovisnoj i od Srbije odvojenoj Hrvatskoj. Kada je to govorio na njegovu licu i u tonu njegova glasa nije bilo ni trunke prijetvornosti, ni mrvice mržnje ili trijumfalizma. Bio je zadovoljan, pače presretan, što je zemlja oslobođena, što su četnički vođe i njihovi sljedbenici pobjegli u Bosnu i Srbiju, ali je gotovo s nekom ljudskom toplinom u glasu govorio o onoj polovici običnih ljudi za koje bi radije da su ostali.

Tuđman je u Srbima, a ponajprije u Srbiji, vidio neprijatelja, ali ih nije mrzio, a ni podcjenjivao. Jednom zgodom, također nakon *Oluje*, za vrijeme ručka koji je imao takoreći sve *dvorske* atribute, okrenuo se svom, tada prvom vojniku Zvonimiru Červenku, zapitavši ga: »Recite, što ste rekli Amerikancima o Srbima?« Ovaj je na to ispali kao iz topa: »Rekao sam im da su u vojnom pogledu nula i da ništa ne vrijede!« Stari je na to skočio kao oparen, i gotovo povišenim tonom odvratio kako se Srbe ne bi smjelo podcjenjivati, jer to ne odgovara istini, a nije ni pametno!

Ali istodobno bi ga hvatala jeza od pomisli da bi Hrvatska ikada više mogla biti u bilo kakvoj institucionaliziranoj zajednici sa Srbijom, u bilo kakvim balkanskim ili neojugoslavenskim integracijama, asocijacijama, pa makar to bilo i u najlabavijem obliku. Za takve intencije i opasnosti imao je upravo pseći njuh i, takoreći, šesto čulo. Mnogo prije negoli je Europska unija Hrvatskoj nametnula regionalni pristup (koji u biti perspektivno cilja na takve integracije), i mnogo prije negoli je Amerika izašla sa svojim regionalnim inačicama, Stari je počeo grmjeti o guranju Hrvatske na Balkan.

Na Zapadu su se zaklinjali da nitko tamo na takvo što i ne pomišlja, a ovdje u Hrvatskoj mnogi su ga ismijavali, govoreći kako vidi političke bijele miševе. A onda, jednog jutra, stvar je bila pečena u obliku europskog regionalnog pristupa, koji je Hrvatsku praktički vezao uz Srbiju i

Bosnu, uz dodatak Albanije i nekoliko balkanskih država. Da su u pozadini svega toga bile i želje da se Hrvatsku gospodarski i politički uveže u tzv. Zapadni Balkan, bivalo je sve jasnije. Čak je i predsjednik Clinton, prigodom svog posljednjeg boravka u Sarajevu (1999.) to dao znati, govoreći o Paktu stabilnosti.

Zašto se Stari toliko strašio povratka u neku novu balkansku, ili jugo-integraciju? Zašto se tomu opirao i onda kada su ga mnogi uvjerali kako nema neke neposredne opasnosti da bi se to moglo dogoditi, da o takvim idejama nitko relevantan na Zapadu i ne razmišlja? Da Hrvatsku i njenu samostalnost nitko ne dovodi u pitanje?

Kao čovjek koji je živio u obje Jugoslavije, i kao povjesničar, on je dobro znao ne samo što bi jedna takva nova zabluda značila za Hrvate, nego i što bi značilo lakovjerno odmahivanje rukom na takve *spletke*.

Bio je uvjeren da bi to u konačnici dovelo do gubitka neovisnosti, a time i hrvatske slobode. Pogotovo u okolnostima NATO-vog protektorata u Bosni i poslije na Kosovu.

Pritom je bilo paradoksalno da je Tuđman upravo slijepo vjerovao u hrvatski narod, u njegovu snagu i odlučnost, u njegove težnje da bude slobodan i svoj na svome. Osobno nisam u hrvatskoj politici sreo čovjeka koji je imao tako nepokolebljivu vjeru u svoj narod. Vjeru koja mu je omogućila, u to sam duboko uvjeren, da zajedno s tim narodom ostvari pobjedu u Do-

movinskom ratu i stvori neovisnu i međunarodno priznatu hrvatsku državu. Ta je vjera išla čak tako daleko da se pretvarala u upravo fanatičnu samouvjerenost koja mu je opet omogućila da svladava i najteže situacije.

Naravno, bilo je tu i one *opsesivnosti* koja zamućuje perspektivu i koja mu, osobito nakon Oluje, nije dopustila da shvati kako dolaze neki novi vjetrovi, da je herojsko doba već pomalo prošlost, da se kolektivna volja i nepokolebljivost pomalo rastaču u potrebama svakodnevice, u osobnim aspiracijama i socijalnim nevoljama.

Ali nasuprot tomu, Stari je stalno imao na pameti sklonost svojih sunarodnjaka da odlutaju u opasnosti kao »guske u maglu«. Upravo su ga frustrirali oni intelektualci i političari koji su na svaki znak da se nešto u regionalnom smislu kuha, ili može zakuhati, odmahivali rukom i ismijavali svako upozorenje. Bio je gotovo bolestan zbog onoga što je nazivao »podaničkim mentalitetom«, koji se očitovao u sklonosti da se svakom strancu vjeruje na riječ, da mu se divi i podvrgava, jer u svojoj putnoj torbi donosi samo slatkiše, dok domaći *stekliši* galame o tobožnjim podvalama. Tuđman je bio poprilično tvrdoglav, ali i izrazito ponosan i kao čovjek i kao državnik, i zato je često znao onako *suludo* reagirati kada bi vidio kamo bi dio »pokvarene inteligencije«, kako je to volio reći Radić, odveo hrvatski narod.

Kao povjesničaru pred očima mu je bila sklonost Hrvata koalicijama. Da li je ta sklonost nastala iz

povijesne nužde, pa se poslije pretvorila u političku naviku, ili je ta politička navika nastala iz kolektivne *naravi* (figurativno rečeno), manje je bitno. No činjenica je da su Hrvati od sloma srednjovjekovne države oduvijek bili u koalicijama. Najprije su 1102. ušli u koaliciju s Mađarima, prihvativši Kolomana iz dinastije Arpadovića za svog kralja. Onda su, 1527., nakon sloma mađarske države kod Mohača, za svog kralja izabrali Ferdinanda Habsburškoga. Godine 1918. za svog novog kralja priznaju srpskog regenta Aleksandra Karađorđevića... A danas, ako ne budu mudri i oprezni, mogli bi se zaletjeti u nove europske, ili čak balkanske koalicije.

Tuđman je od toga imao noćne more, a neki čak tvrde da su mu zadnje riječi, prije negoli je zauvijek sklopio oči, bile vezane za taj strah od vraćanja Hrvatske u te *smrtonosne* balkanske okvire. Možda je to samo legenda, ali legenda koja apsolutno odgovara onome što je osjećao i što mu nije davalo mira.

Zašto? Razlog je vrlo jednostavan. Tuđman je vrlo dobro znao da su sve koalicije bile na štetu Hrvata, jer po prirodi stvari, u koalicijama uvijek lošije prolazi slabiji, a Hrvatska je, i zbog svog relativno malog broja stanovnika, kao i iz niza drugih razloga, uvijek bila slabiji partner.

Zato se ne može reći ni da je mrzio Srbe, a niti da je bio eurofob. Samo je držao da Hrvati moraju, nakon svega što su povijesno i aktualno proživjeli, imati vremena da konsolidiraju svoju

državu, da izgrade nacionalne institucije bez kojih jedan narod dugoročno ne može zadržati ni slobodu ni samostalnost, i da ne bi trebali trčati u zagrljaj novim Kolomanima, Ferdinandima, Karađorđevićima, Sorosima. Bilo mu je apsolutno jasno da Hrvatska nema drugog puta nego u Europsku uniju i NATO, ali je pritom vjerovao da je prava mjera u onoj latinskoj: *festina lente!*

Je li pri svemu tomu bio odveć krut, staromodan, zarobljenik povijesnih iskustava, ne shvaćajući da današnji svijet nema vremena, da ga nikome ne daje, a ponajmanje Hrvatima koji su se ionako prekasno dokopali svoje države, i to ne uvijek *na slavu svijeta?*

Bilo kako bilo, Tuđman nije mogao zamisliti da bi Hrvatska mogla biti u političkoj ovisnosti od bilo koga. Je li ga peklo tragično iskustvo Nezavisne Države Hrvatske koja je po tuđoj milosti nastala i isto tako propala, ostavivši Hrvatima za sve vjekove Bleiburg i teret Jasenovca?

Svakako se dobro sjećam da je na jednom novogodišnjem primanju za novinare, u užem krugu, rekao kako je sramota da nitko nije reagirao na Miloševićeve objede kako je Hrvatska danas kolonija Njemačke. Bilo je to podosta prije *Oluje* i Milošević je to zaista rekao, aludirajući na ulogu što ju je Njemačka odigrala u procesu diplomatskog priznanja Hrvatske te na njenu advokaturu u Europskoj uniji u korist naše zemlje u periodu koji je uslijedio. Odgovorio sam kako to baš i nije točno, jer da je *Vjesnik* objavio jedan članak u

tom smislu i to s poantom da je, kada bi takva laž i bila istina, uvijek bolje da Hrvatska bude kolonija jedne Njemačke negoli jedne Srbije. Nisam uspio ni izgovoriti do kraja tu rečenicu, a Stari je već bio crven u licu, i ljutito dobacio kako Hrvatska neće biti ničija kolonija, kako ona to nije, i nikada neće biti.

Najprije mi se učinilo da me nije dobro razumio, jer radilo se o političkoj figuri i hipotetičkoj situaciji, a ne o tvrdnji, a onda sam ubrzo shvatio da je tako reagirao jer takvo što ne može ni zamisliti. Čak ni u odnosu na jednu Njemačku koja je, u to vrijeme, toliko učinila za nas i, prema mogućnostima i prilikama, i dalje činila.

Srce mu je življe kucalo samo u Vatikanu

Bivši njemački kancelar Helmut Kohl ponosio se svojim političkim prijateljstvima. Bio je na »ti« s ključnim svjetskim političarima: od Mitteranda i Busha do Gorbačova i Jeljcina. »Između nas naprosto štima kemija«, govorio je, opisujući tako onu vrst fluida koji se jednostavno stvori između dvoje ljudi, bez neke velike njihove zasluge. Fluida koji nema nikakve veze s teškoćama i problemima koji postoje u odnosima njihovih zemalja i s interesima koje zastupaju, ali itekako olakšava njihovo rješavanje. Jedan od klasičnih primjera za to je Kohlov i Gorbačovljev susret na Kavkazu u ljeto 1990. kada je jedno takvo »muško prijateljstvo« pomoglo razriješiti i ključni problem njemačkog ujedinjenja: pris-tanak Sovjetskog Saveza da buduća ujedinjena Njemačka ostane u NATO-u.

Tudman je 1991. u više navrata dolazio u Njemačku i susretao se s Kohlom i njegovim ministrom vanjskih poslova Genscherom. No kemija između njih, čini se, nikada nije *štimala*. I to unatoč činjenici da su upravo ta dvojica političara bila najzaslužnija za diplomatsko priznanje Hrvatske. Štoviše, Njemačka se u slučaju priznanja toliko nagnula kroz prozor da je nekoliko godina kasnije i sama zbog toga trpjela političke štete. Najprije je morala dokazivati da to nije učinila iz nekih imperijalističkih interesa, a potom, u drugoj fazi, da to povlačenje za rukav, i, takoreći, prisiljavanje partnera u EU da priznaju Hrvatsku (i Sloveniju), nije bio pogrešan potez koji je samo dolio ulje na vatru.

Godine 1992. i 1993. ti su pritisci poprimili takve razmjere (posebno zbog eskalacije sukoba u Bosni) da su njemačko ministarstvo vanjskih poslova i vladin ured za tisak bili prisiljeni tiskati jednu internu brošuru namijenjenu njemačkim diplomatima u inozemstvu, kako bi se uz pomoć argumenata i činjenica, prezentiranih u toj brošuri, mogli lakše opravdati i odbiti objede koje su partneri i saveznici (osobito Francuzi, Britanci, a onda i Amerikanci) lijepili na adresu njihove zemlje.

Koliko je meni poznato, Tudman te činjenice nikada nije osobito uzimao u obzir i posvećivao im veću pažnju. To je poslije potenciralo napetosti između Bonna i Zagreba, jer hrvatski predsjednik jednostavno nije mogao ili htio razumjeti da je

Bonn, upravo zbog vlastitih neprilika u koje ga je bacilo diplomatsko priznanje, morao galamiti glasnije od drugih, ako se međunarodna zajednica ne bi slagala s nekim potezima hrvatske politike.

Zbog toga je bio i dvostruko razočaran kada je vidio da je Bonn, da bi koliko-toliko ograničio štete koje su po njega nastale, ili mogle nastati u odnosima s glavnim partnerima, posve napustio bilo kakvu samosvojniju politiku spram bivše Jugoslavije i praktički se podvrgao diktatu EU i Amerikanaca. Kohl je u kuloarima znao reći kako podržava Hrvatsku, ali da zbog nje nikada neće ugroziti odnose s Francuskom.

Staroga se u to nije moglo uvjeriti. On je bio duboko uvjeren da je politika samo interes i ništa više. Interesi se, doduše, mogu usklađivati, njima se može trgovati, mogu se i nametati, ali tu nema ni mnogo morala a još manje ljubavi i prijateljstva. U najboljem slučaju, ima taštine! Povijesna je činjenica da je Genscher, u ulozi Kohlova glavnog političkog i diplomatskog *maklera* za ondašnju Jugoslaviju još do sredine lipnja 1991. čvrsto podržavao i Markovićevu vladu u Beogradu i svog-prijatelja Budimira Lončara, koji je u ulozi beogradskog ministra vanjskih poslova rukama i nogama radio protiv bilo kakvog ozbiljnijeg preoblikovanja odnosa između ondašnjih jugoslavenskih republika i centralne vlasti. Ali, nakon proglašenja hrvatske i slovenske samostalnosti, nakon rata u Sloveniji i beogradske agresije

na Hrvatsku, Genscher stubokom mijenja politiku i postaje najgorljiviji pobornik diplomatskog priznanja obiju republika i, što je još važnije, uz punu podršku Kohla, u tomu i uspijeva! Za Tuđmana, međutim, Genscher je preobukao kaput uglavnom samo zato jer su ga Srbi, kada je u povodu rata u Sloveniji hitno doputovao u Beograd, ponizili. To potonje se stvarno i dogodilo (nisu mu dopustili da odleti u Ljubljanu!) i Genscher o tomu govori i u svojim memoarima, ali to ipak nije bilo presudno za promjenu političkog kursa.

Što se pak same Njemačke tiče, Tuđman je vjerovao da je ona iz svojih, posve konkretnih interesa, priznala Hrvatsku, a ne, recimo iz moralističkih razloga, što je po mojem mišljenju bio slučaj i svakako rijedak presedan. A na koji je utjecala činjenica da se Njemačka godinu dana prije toga ujedinila, iskoristivši pravo na samoodređenje, pa to pravo nije mogla uskraćivati drugima, pogotovo jer se tamošnje javno mnijenje toliko zgražalo zbog srpskog nasilja i zločina da tom pritisku ne bi u Bonnu mogli odoljeti – da su i htjeli.

Za Tuđmana su sve to, međutim, bili sekundarni motivi. Pojačani i činjenicom da je Genscher, nedugo nakon diplomatskog priznanja Hrvatske i Slovenije (u svibnju 1992.) podnio ostavku, a na njegovo je mjesto došao blijedi i ne baš osobito sposobni i upečatljivi Kinkel, koji je valjda i zbog svoje švapske manire kadšto znao razbiti više porculana negoli je to bilo potrebno. Osim toga

Tudman uopće nije bio uvjeren da su Nijemci odigrali presudnu ulogu u diplomatskom priznanju. On je uvijek isticao ulogu Vatikana i Pape. Njegovo je srce, čini se, najživlje kucalo u Rimu.

U tom smislu on je bio drugi Branimir! Vjerovao je u iskrenu i konstantnu podršku Svete Stolice, a sve ostalo bila je za njega samo trenutna kombinatorika. Napokon, ne dokazuje li to i činjenica da je već teško bolestan, i napadnut od crijevne upale, ipak, protivno savjetima, otišao u Vatikan na otvorenje izložbe hrvatske sakralne umjetnosti, i zapravo time sebi potpisao smrtnu presudu?

Ako se izuzme njegov posebni odnos sa Svetom Stolicom, mislim da se može reći da za njega nisu postojale trajne koalicije i savezi. On je bio blizak Njemačkoj dok je Njemačka radila za Hrvatsku i pružala joj podršku. Kasnije, kada je zbog toga sama Njemačka dospjela u škripac, utjecajni njemački krugovi savjetovali su mu da se okrene Americi, jer bez Amerikanaca ništa na ovome svijetu neće ići. Tudman je to učinio, ali samo sporadično uspješno, u kontekstu Washingtonskog i Daytonskog sporazuma, te pružanja podrške Zapadu u ratu protiv Srbije (kojem se intimno nije veselio, koji ga je brinuo jer je vjerovao da će u drugoj rundi pritisci na Hrvatsku biti pojačani, i da će doći do stanovitog potkusurivanja). On se okretao i Francuskoj i Rusiji, kad god bi iz njihovih prijestolnica došli bilo

kakvi pozitivni signali. Je li se ponašao poput ribe koja se zalijeće za svakom mrvicom kruha koju netko baci u vodu?

Čini se da je bio uvjeren kako Hrvatsku ne može vezati samo uz jednu silu, jer bi to u konačnici odmah dovelo do antihrvatskih sentimentata kod drugih. Njemačko političko i emotivno svrstavanje uz Zagreb, klasičan je primjer za to. Ceh su platile i Njemačka i Hrvatska. Hrvatsku se nerijetko napadalo, i to su u Bonnu znali, i zbog toga da bi se nagazilo Njemačku!

Zato je igrao na sve karte, a koliko je vodio računa o nekoj vrsti interesne ravnoteže između Amerike i Europske unije, kazuje i muka koju je proživljavao kada se morao odlučiti da li da kupi europski airbus, ili američki boeing? O tomu što da učini dugo je razmišljao. Mjesecima. Jednom, kada sam ga pitao što će učiniti, odgovorio je da još nije odlučio, ali da mu je ta odluka teža i delikatnija negoli ona kada se odlučivao za *Oluju*! Na kraju se Stari odlučio za europski avion, pokazavši time da, usprkos svim političkim rizicima (a Amerikanci su zbog toga bili jako ljuti), respektira činjenicu da je Hrvatska u Europi i da će tu i ostati.

Dok je još u sebi kuhao tu odluku, lobističkim su mu se pismima obraćale obje zainteresirane strane. Pisao mu je Chirac, pisao mu je Kohl, pisao mu je Clinton. Stari je znao govoriti da mu se udvaraju kao kakvoj mladoj. Pritom su mu Europljani štošta i obećavali, no kada se za njih odlučio, od ljubavi i obećanja nije ostalo gotovo

ništa. Bio je razočaran, i to ga je još više učvršćivalo u njegovu uvjerenju da politikom i međunarodnom scenom vladaju samo interesi. Barem kada je riječ o odnosima *malih* i *velikih*, jer je tada teško očekivati uzajamno respektiranje, budući da reciprocitet sredstava i moći ne postoji.

Je li Tuđman volio Nijemce, Francuze, Britance ili Amerikance? Obično ljudi imaju sklonost prema nekoj velikoj naciji, iz racionalnih ili iracionalnih razloga. Iz interesa, dobrih ili loših iskustava, a možda i zbog iluzija ili predrasuda. Siguran sam da nije osobito volio Nijemce, iako su oni objektivno za Hrvatsku najviše učinili. Svaki put kada bi dolazio u Bonn, s njim sam se susretao i razgovarao. Bio sam s njime i kada je došao početkom prosinca 1991. Tada mu je Kohl zajamčio da će Hrvatska biti priznata do Božića, što se i dogodilo. No ni tada, u trenucima takve izvjesnosti, nije odavao dojam da je oduševljen svojim domaćinima, da im je duboko zahvalan, a kamoli da ih voli, što je, recimo, bio slučaj sa mnom.

Za njega je to bilo logično, jer je bilo neumitno, kao mat u partiji šaha koju dobro odigraš. Sličan, pomalo hladan odnos imao je i prema drugim velikim narodima, iako je bio daleko od toga da bi ih podcjenjivao, ili da im ne bi priznavao veličinu. Tuđman je naprosto bio na ekvidistanci spram svih.

Taj njegov stav proizlazio je iz njegova razumijevanja politike, iz njegova uvjerenja da Hrvatska

ne smije nikome biti podložna, iz njegove naravi i povijesnih iskustava. Srce mu je življe kucalo samo u Vatikanu i ako je ikoga duboko cijenio i spram ikoga imao neko strahopoštovanje, bio je to papa Ivan Pavao II.

Možda je malo pretenciozno govoriti o Tuđmanovoj duhovnoj i filozofskoj percepciji svijeta, jer o tomu imam samo naznake. No usudio bih se ipak reći da je bio neka vrsta mješavine između ontološkog pesimista i egzistencijalnog optimista. Ponekad bi dao znati da misli o svijetu kao o Sodomi i Gomori, da u njemu vladaju zlo, zavist i pokvarenost, a opet nije gubio nadu da se u tom i takvom svijetu može učiniti nešto dobro i veliko i da za to vrijedi živjeti i boriti se. Kada bi se u najobičnijem političkom razgovoru suočio s nemogućnošću da racionalno odgovori na pitanje zašto je nešto takvo kakvo jest, ili zasto je takvim učinjeno, znao bi podići ramena i ruke saviti u laktu, stišati glas i gotovo s prizvukom tuge reći: Svijet je takav! Poput Kleistova Kolhoza koji bi kadšto duboko i s bolom uzdahnuo zbog opće bijede u svijetu.

Je li mu i zbog toga srce najživlje kucalo u Vatikanu?

Odluke su morale biti samo njegove

Krajem 1994. godine njemački predsjednik Roman Herzog odlikovao me najvišim njemačkim odličjem – *Križem za zasluge*. To sam odlikovanje dobio za svoj dopisnički rad u Bonnu, a slučajnost je htjela da budem i prvi Hrvat kojeg je njemački predsjednik odlikovao u neovisnoj i demokratskoj Hrvatskoj. Odlikovanje mi je u Zagrebu uručio ondašnji njemački veleposlanik Horst Weisel, koji me i predložio Berlinu.

To navodim samo zato da bih lakše objasnio ulogu koja me je tih godina i mjeseci nekako dopala. Svaki put kada bih skočio u Zagreb, veleposlanik Weisel me obavezno pozivao k sebi na razgovor. S jedne strane, htio je čuti što mislim o nekim ključnim političkim pitanjima, a s druge, htio je da i neke poruke stignu do predsjednika Tuđmana. On je svakako dobro znao da i Predsjednik na sličan način kontaktira sa mnom.

Dakle, stigao bih iz Bonna u Zagreb. U pravilu se nikome nisam javljao, ali već za dva-tri dana zazvonio bi telefon u Ilici gdje sam tada stanovao. Obično bi se javila tajnica gospodina Weisela, rekavši kako me gospodin veleposlanik ljubazno poziva na razgovor. Kasnije sam saznao da je on znao da sam u Zagrebu po tomu što dva-tri dana nije bilo mog članka u *Vjesniku*. Na sličan način funkcionirao bi i Predsjednikov ured, a ponekad bih se i sam javio ako bih dobio poruku da to učinim kad dođem u Hrvatsku.

Naravno, sve je to bilo posve neformalno i prepušteno mojoj osobnoj procjeni. S Weiselom sam razgovarao iskreno i otvoreno, ali sam se čuvao da ne odem predaleko, da ne prekoračim okvire koje mi je nalagala moja novinarska profesija. Slično se ponašao i on, i svakako mi je mogao otvorenije reći neke stvari nego Tuđmanu. Ako sam procijenio da ima smisla da to Starome kažem, i ako sam za to imao priliku, ja sam mu to i rekao.

Nekoliko mjeseci prije *Oluje* bio sam u Zagrebu i našao se s obojicom – najprije s Weiselom, a potom i s Predsjednikom u njegovu uredu. U zraku se osjećala posebna napetost. Velike sile žurile su se da Hrvatsku matiraju planom Z-4 koji je trebao legalizirati srpsku paradržavu, tzv. *krajinu*. Martićevi pobunjenici bili su drskiji i samouvjereniji nego ikada, a Tuđman se, očito, strpljivo pripremao za munjevito oslobađanje zemlje.

Kada sam bio kod Weisela, on me svim mogućim argumentima htio uvjeriti kako bi svaka vojna akcija protiv pobunjenih Srba (koji su *nota bene* držali oko 25 posto hrvatskog teritorija i gotovo ga apsolutno etnički očistili od Hrvata!) bila nepopravljivo pogubna avantura. Tvrdio je kako bi Milošević sigurno ušao u rat, a i kada ne bi, Hrvatska protiv pobunjenih kninskih Srba nema šanse, jer su oni mnogo bolje naoružani, motivirani. U tom smislu pravio je i numeričke usporedbe u tenkovima, topovima, raketnim sustavima i sl., i na kraju bi uvijek ispalo da su Srbi u velikoj prednosti.

Osim toga, tvrdio je, Zapad to nikada ne bi odobrio jer bi jedna takva akcija značila opasnu destabilizaciju cijelog prostora bivše Jugoslavije. Umjesto toga, hrvatski put bi trebao biti brzi gospodarski razvitak, u čemu će Europa i pomoći, pa kad krajinski Srbi jednom vide kako se u neokupiranim dijelovima Hrvatske mnogo bolje živi negoli u njihovoj *krajini*, izgubit će volju za pobunom i okrenuti se Zagrebu.

Ta teorija svakako nije bila isisana iz prsta. Ona se bazirala na danas već zaboravljenom Kinkel-Juppeovom planu, koji su mi, koji mjesec prije, otprilike ovako objasnili u bonnskom ministarstvu vanjskih poslova: Hrvatska nema nikakve šanse da vrati teritorij koji su okupirali pobunjeni Srbi, jer Zapad za to nije zainteresiran. Točnije, neće ni prstom maknuti u tom smislu, a kamoli da bi se vojno angažirao. Dakle, Hrvatska nema

kamo i zato se od nje traži da bude kooperativna. A to znači, kako mi je izričito rečeno, da prihvati *status quo*. Zauzvrat, Europska će unija gospodarski podržati Zagreb, brzo će s njime ući u ugovorne odnose, što je poslije i rezultiralo praktičkim parafiranjem *Phare-programa* i gotovo utanačenjem ugovora o trgovini i suradnji (što je, zbog *Oluje*, sve skupa suspendirano i tako ostalo do kraja Tuđmanove ere). Plan Z-4 bio je samo izvedenica iz tog šireg plana što ga je EU inače prihvatila.

U tim okolnostima posjetio sam Staroga. Uglavnom sam mu sve prenio kako je Weisel rekao, na neki način i sam sumnjajući u svrsishodnost pokretanja vojne akcije protiv kninskih pobunjenika. Jer, doista, imamo li dovoljno oružja? Što ako Milošević udar iskoristi i krene iz Podunavlja u Slavoniju? Što će reći Zapad? I najposlije, ono najvažnije: što ako ne uspijemo?

Tuđman me je mirno saslušao i onda rekao kako Milošević sigurno neće intervenirati, jer da su prilike u Srbiji takve da to i ne može. A na ostala pitanja i procjene Weisela odgovorio je općenito i sumarno. Odgovor se uglavnom sveo na to da ta gospoda slabo poznaju prilike, loše procjenjuju i, dakako, zastupaju interese svojih vlada, koji svakako ne idu uvijek u prilog hrvatskoj slobodi.

Stari je to govorio s takvom mirnoćom i samouvjerenošću da sam se na trenutke pitao je li taj čovjek doista pri sebi. Kako može biti tako siguran da Milošević neće intervenirati? Osim

toga, ako i nismo vojno toliko inferiorni, sigurno nismo ni toliko nadmoćni da bi uspjeh, ako bi do akcije došlo, bio sigurniji negoli rizik katastrofe. Naravno, Stari nije ničim dao znati da sprema *Oluju*, to je do zadnjeg časa bila tajna i za mnoge generale, ali je ostalo u zraku da vojna akcija nije isključena. Kada? O tomu dakako ni riječi.

Oluja je bila odluka samog Tuđmana i nikoga drugog. To je kasnije potvrdio i Šarinić u *Globusu*, ali o tomu mi je govorio i sam Tuđman. »Znate, kada sam donio odluku da krenemo, neki moji najbliži suradnici govorili su mi da ćemo se morati ubiti ako ne uspijemo. Među njima je bilo i generala«. A onda je dodao: »Da sam nisam bio general, da nisam imao to iskustvo, nikada ne bih s ovim generalima..., ah...«, i umjesto da završi rečenicu, odmahnuo je rukom.

Tuđman svakako nije podcjenjivao svoje generale, ali je, barem sam ga ja tako shvatio, htio reći da samo vojno znanje u ovakvom ratu i ovakvoj situaciji nije dovoljno. Morao si biti i političar, ali ne samo političar, nego i vojnik uz to, da se odlučiš na *Oluju*.

Osim toga, Stari je tada ispravno procijenio da će sve skupa trajati manje od tjedan dana, a trajalo je praktički tri dana. Bez te vremenske determinante stvari bi posve sigurno poprimile dramatično negativne aspekte za Hrvatsku. Valentić, koji mi je mnogo kasnije govorio o tom sastanku s Tuđmanom, priznao je da je on bio jedan od tih koji je, pod pritiskom odgovornosti i rizika koji je operacija nosila sa sobom, kazao: »Predsjedniče, ako ne

uspijemo onda ćemo se morati...« – i tada si je stavio kažiprst na slijepočicu a palac podigao okomito kao da puca iz pištolja – »ubiti«!

Što se, pak, tiče Tuđmanove opaske o generalima, ona, uz sve ostalo, otvara i pitanje njegova odnosa prema vojsci. Taj je dio možda *najtajnovitiji*. Volio je o svemu razgovarati, ali o časnicima samo s rijetkima i samo u strogo zadanim okvirima. To možda najbolje ilustrira njegovo definitivno otpisivanje Tomislava Merčepa. Govorim o tomu, doduše, iz druge ruke, ali vjerujem, vjerodostojne, jer mi je o tomu pripovijedao vrlo blizak Tuđmanov suradnik. Merčep je jednom zgodom počeo govoriti o generalima, u kontekstu koji se Starome nije sviđao i koji on nije dopuštao, pa mu je oštro odbrusio: »Nitko mi se neće miješati u časnike«! I bio je to kraj.

Koliko je dobro procijenio sve okolnosti vezane za *Oluju*, toliko je bio i uspješan taktičar u vođenju Domovinskog rata. Imao je nemjerljivu strpljivost u stvaranju i osposobljavanju hrvatske vojske. Nije se dao natjerati na tanak led, odbijao je svaki avanturizam, čekao je i čekao, trpio kritike i odbijao navaljivanja, dok ta vojska nije stasala do stupnja da je *Oluja* bila moguća. I to na način na koji je i izvedena.

Danas se sve to pokušava dovesti u pitanje tvrdnjama kako je cijeli rat zapravo bio dogovoren između Tuđmana i Miloševića, u čemu osobito prednjače neki radikalni političari i novinari te odbačeni generali (Martin Špegelj).

Doista, kako je Tuđman mogao biti siguran da Milošević neće intervenirati? Zbog potajnog dogovora? Potonje se nekome može učiniti zgodnim odgovorom, ali je s onu stranu svake logike. Zašto bi mu Tuđman, i da su se dogovorili, čak da mu je Milošević stvarno zajamčio da neće priskočiti u pomoć kninskim Srbima, vjerovao?

I najtvrdokorniji zastupnici teze da su se Milošević i Tuđman nagodili u Karadorđevu u ožujku 1991., priznaju barem to da je Milošević prevario Tuđmana, jer je izvršio stravičnu agresiju na Hrvatsku, dao raketirati Banske dvore u želji da ga i osobno likvidira... Ako je, dakle, sve bilo tako, zašto bi sada Tuđman vjerovao Miloševiću da ga opet neće prevariti i to u jednoj mnogo delikatnijoj i opasnijoj situaciji?

Na to pitanje nitko ne odgovara, premda je ono krucijalno. Osim toga, kada je opetovana legenda o dogovoru Miloševića i Tuđmana, ali sada u svezi s *Olujom*, njeni zagovornici su tvrdili da je Milošević trampio *krajinu* za Podunavlje, pa su optuživali Staroga da je za Knin, eto, prodao Vukovar. Novine su bile pune takvih objeda, a zamukle su tek kada se s Daytonom vidjelo da Tuđman ništa nije trampio, ni s kim trgovao, već je jedino na pritisak Amerikanaca odustao od brzog vojnog oslobađanja Podunavlja i lomljenja kičme Republici Srpskoj osvajanjem Banja Luke.

Jedan je hrvatski književnik napisao: »Pobijediti u ratu i stvoriti državu nije mala stvar«! Tuđman je tu doista odigrao ulogu hrvatskog Bismarcka.

Znao je podjednako pregovarati i ratovati, čekati i biti neumoljivo odlučan, s briljantnim osjećajem za *timing* i procjenu situacije. Ono što mu je pritom osobito pomagalo, način je na koji je donosio odluke.

Konačna odluka uvijek je bila njegova, nije se dao preglasati, ili podvrgnuti tuđem mišljenju. Ali, slušati je znao. I te kako. Kad bi ga mučio kakav problem, kad je trebao donijeti neku važnu odluku, nikada to nije učinio brzo. Kuhao je dugo, slušao i razgovarao. I sam sam bio u prigodi da me Stari pitao za savjet – pretežno u stvarima iz moje domene, dakle prije banalnim – i tada je pozorno slušao što imam reći. Rijetko kada je to komentirao, više je primao na znanje i kuhao. Onda bi na red došao netko drugi, možda sa suprotnim mišljenjem, pa bi i njega pitao, i opet kuhao. Često se u njegovu okruženju znalo govoriti da Stari još ništa ne govori samo sluša i važe, uz obavezni dodatak: »Znaš kako to kod njega već ide«!

Tipično je bilo da ključne odluke nije donosio na formalnim sastancima. Takvi su sastanci imali više *ritualni* karakter, na njima su se već skuhane odluke prihvaćale uz ponešto diskusije. Stari je više volio pojedinačne razgovore sa svojim suradnicima, ali, zavisno o tematici, i s ljudima iz šireg kruga. To je odgovaralo njegovoj naravi i shvaćanju njegove uloge u povijesnom trenutku.

Tudman ni izdaleka nije bio toliko konzervativan kao što se govorilo, ali je, kao i mnogi značajni

državnici, imao u sebi jake autoritarne crte. Čini mi se da je to bilo pojačano dvjema činjenicama. Imao je snažno razvijen osjećaj odgovornosti. Bio je svjestan da je u nekim dramatičnim okolnostima Domovinskog rata sudbina njegova naroda najvećim dijelom bila u njegovim rukama. Te je odgovornosti bio svjestan, nije bježao od nje, nije je ni sa kime dijelio u smislu eventualne izlike, i zato su odluke u konačnici morale biti njegove!

Drugo, Stari je imao jasne političke vizije. Tu su činjenicu uočili i priznali i neki međunarodni mirovni posrednici, koji s njim inače nisu bili oduševljeni. Za razliku od Miloševića, koji je bio izvrstan taktičar preživljavanja bez jasne vizije što želi postići, Tuđman je bio političar i državnik koji je jasno vidio svoje ciljeve i u većini slučajeva znao do njih doći. Takvi ljudi po prirodi stvari nisu demokrati u smislu *postmodernih parlamentarnih društava*, i Tuđman to nije ni bio. On je bio tipični vođa, sa svim dobrim i lošim stranama što ga taj pojam implicira.

Zakašnjeli Bismarck na hrvatskom tlu? Osoba koja se ne može uklopiti u kriterije postmodernističkog vremena i globalnih vrijednosti? Na neki način svakako. Ali, bi li bez tog i takvog hrvatskog Bismarcka, ma kako inače *zakasnio* u Hrvatsku, ikada bilo *Oluje* i neovisne i slobodne hrvatske države?

Peh koji je morao sakriti

Studen 1996. bio je mjesec kada je Tuđman doživio jedno od najdubljih razočarenja. Tada mu se prvi put u dramatičnom obliku pojavila njegova bolest. Pozlilo mu je i on je hitno otpremljen u američku bolnicu *Walter Reed*. Bila je to prvo-razredna državna tajna. Samo nekoliko ljudi u Hrvatskoj znalo je da je u Americi. I Amerikanci su zajamčili da će cijelu stvar držati u strogoj tajnosti. Napokon, bio je to uvjet koji je postavio sam Predsjednik!

A onda je eksplodirala prava medijska bomba. Prvorazredna senzacija! Još nije pošteno ni zagrijao krevet, a američki mediji već su objavili vijest kako je hrvatski predsjednik u Americi i da se tamo liječi od raka!

Tuđman je bio preneražen. I dakako uvjeren kako su to Amerikanci učinili s namjerom da izazovu

takav *produktivni kaos* u zemlji koji će pomesti i njega i HDZ. To mi je više puta rekao i to s vidljivom gorčinom čovjeka koji je imao osjećaj da su ga izdali, da su mu htjeli zabiti nož u leđa. Ta jedva je prošlo godinu dana od potpisivanja Daytonskog sporazuma i nešto više od *Oluje*, koja je spasila obraz Zapadu i praktički okuražila kolebljive Amerikance da napokon nešto učine na Balkanu, a oni to sada ovako vraćaju!?

Kontekst mu je doista davao pravo. U Beogradu su već tjednima trajale masovne demonstracije protiv Miloševića. U njima je Zapad vidio nadu da bi »balkanski krvnik« napokon mogao biti svrgnut. I tada jedna glupa odluka u Zagrebu – da se popularnom Radiju 101 uskrati frekvencija – pokreće lavinu. Prosvjedi prerastaju okvire sudbine jednog lokalnog radija. Stvar se smjesta stilizira kao početak obračuna s *diktaturom i u Hrvatskoj*. U eter, danima, dvadeset četiri sata neprekidno, idu poruke kako je »HDZ 1990. oprostio komunistima, ali mi njemu nećemo!« te da je došlo vrijeme da se »sudi ovoj vlasti«.

Rijetko viđena količina mržnje i netrpeljivosti sručila se i na Hercegovce, a onda su na Trgu bana Jelačića inscenirane demonstracije na kojima se okupilo više od 100.000 ljudi. U sve to, da stvar bude prozirnija, napadno je bio involviran američki veleposlanik u Zagrebu, Peter Galbraith, koji je prvi, na vijest o *radijskoj pobuni*, pohitao u Gajevu (u studio *Stojedinice*), kako bi svemu dao javnu podršku!

I u takvim okolnostima, kada je u Zagrebu već počelo ozbiljno kipjeti, Amerikanci provaljuju strogo čuvanu tajnu, i svijetu i hrvatskoj javnosti obznanjaju da je Tuđman na smrt bolestan i da leži u američkoj vojnoj bolnici!

Staroga nitko nije mogao uvjeriti da je sve to bio samo slijed slučajnih podudarnosti. Bio je siguran kako je to učinjeno ne bi li se ohrabрили »protivnici režima« i izrežirala situacija slična onoj u Beogradu. Pa da se, po mogućnosti, odjednom sruše oba režima i svijet i Balkan oslobode dvaju zlo-duha.

Sve to, međutim, u Zagrebu nije moglo uhvatiti korijen već i zbog toga što je povod bio neprikla-dan – na Trgu su se okupili u biti klinci kojima nije bilo do politike, nego samo do njihove *Stoje-dinice*, glazbe i zafrkancije. Ivan Zvonimir Čičak i nekolicina oporbenih lidera koji su događaju pokušali dati drukčiji ton, bili su elegantno ušut-kani. No, protesti ipak nisu bili lišeni eksploziv-nog potencijala, i Stari je to savršeno razumio.

Osim toga, duboko ga je uvrijedilo to gotovo eksplicitno izjednačavanje s Miloševićem, i to ne samo zbog toga što je Hrvatska bila žrtva a Srbija agresor, nego i zbog aktualnih razlika. Tuđman je Hrvatsku doživljavao kao oazu stabilnosti na cijel-om tom uzavrelom prostoru i kao zemlju na koju se Zapad u konačnici može osloniti. (Prigo-dom bombardiranja Srbije to se i dogodilo!) Nije mu išlo u glavu da se s vlašću u jednoj takvoj zem-lji može tako postupati.

Gotovo dvije godine kasnije (30. kolovoza 1998.) on je na Pantovčaku imao težak i konfliktan razgovor s američkom državnom tajnicom M. Albright. Ona je tada inzistirala ne samo na masovnom povratku izbjeglih Srba, praktičnom prekidu odnosa s bosansko-hercegovačkim Hrvatima i njihovim političkim i vojnim strukturama, nego je – da to tako kažem – u stilu *Stojedinice* optužila Zagreb za demokratske i ine deficite u gotovo svim područjima života. Tuđman je na to oštro odgovorio, rekavši kako su to jednostrane ocjene i podsjetio ne samo na to da su SAD 1991. podupirale opstanak Jugoslavije, nego i na to da je 1995. američki veleposlanik Galbraith dotrčao u njegov ured kako bi priopćio da je Washington protiv *Oluje*. Dometnuvši: »Na ovim prostorima jedino je ova samostalna Hrvatska stabilna. Želite li i ovdje postići nestabilnost sličnu onoj u Albaniji ili na Kosovu«?

Primjer koji pokazuje koliko su ga morali peći događaji od prije dvije godine, te činjenica da je američki veleposlanik u njih bio otvoreno upleten.

No, nije samo to pogodilo Tuđmana. On je htio sakriti svoju bolest stoga što se bojao da bi njeno obznanjivanje moglo biti iskorišteno u stalnim pokušajima destabilizacije. A Hrvatska još nije bila zaokružena u svojim granicama. Proces mirne reintegracije Podunavlja nije ni izdaleka išao željenom brzinom, a i situacija u Bosni bila je problematična.

Osim toga, tu je bilo i pitanje njegova autoriteta u stranci. Otkrivanje njegove teške bolesti pojačalo je do neslućenih razmjera liderske apetite u HDZ-u. Neki su upravo trljali ruke i nadali se da Tuđman neće preživjeti do ljeta, a mediji su se na degutantna način bavili medicinskim prognozama, pothranjivani i iz samoga HDZ-a.

Što je vrijeme više prolazilo Tuđman je bio sve svjesniji kakvu su mu podvalu učinili. Jer, obznanjivanje njegove bolesti – u hrvatskim i hadezeovskim okolnostima – zapravo je označilo start za početak borbe za njegovo nasljeđe. Od tog trenutka sukobi u HDZ-u dobivaju na žestini i podmuklosti, Tuđman ih sve teže kontrolira, a najgora posljedica svega bila je da se nije usudio, ni kad je već bio vidljivo načet bolešću, prstom pokazati na moguće nasljednike u stranci. Bi li on to u normalnim okolnostima učinio, svakako nije sigurno. No, da su šanse za takav normalan potez bile znatno smanjene razvitkom događaja, izvan je svake sumnje. Stranka je zbog prerano započetih borbi *dijadoha* bila toliko načeta, toliko moralno ruinirana u sebi samoj, da je svaki potez Staroga u pravcu ovog ili onog pojedinaca, ove ili one grupacije, mogao dovesti do dubokih frustracija i rascjepa. Svojevrsni rezultat takvoga stanja bio je i odlazak Šarinića, lom sa Hebra ngom, te niz drugih napetosti i afera.

Sam Tuđman, međutim, nikada nije živio u nekom paničnom strahu od puča ili svrgavanja. On je na stvari gledao kao na nogometnu utakmicu.

Za njega, Amerikanci su napravili namjerni faul, ali je bio siguran da zato neće dobiti utakmicu. Kad god bismo o tomu razgovarali, kad god bi Clintonova administracija prijetila ognjem i mačem, kad god bi se nad Hrvatsku nadvile sankcije ili ultimativni zahtjevi vezani za masovni povratak Srba, tražilo popuštanje u Bosni i Hercegovini u pravcu marginalizacije Hrvata i stvaranja unitarne države, Stari je na moja kadšto mračna pitanja odgovarao: »A što nam mogu. Trebaju nas i zato neće ići predaleko«!

Mislio je da neće protiv Hrvatske upotrijebiti sva ona sredstva koja su im stajala na raspolaganju, premda ga je, naravno, brinula tiha izolacija, neformalne sankcije i sl. No, bila je to cijena koju je svjesno plaćao, vjerujući da time brani neovisnost, dostojanstvo i interese zemlje.

Ostaje pitanje: Zašto je Tuđman svoju sudbinu stavio u tuđe ruke? Zašto sam nije naciji obznanio da je bolestan, da ide na liječenje, i gotovo?

Vjerojatno bi to izazvalo mnogo benignije posljedice od onih što ih je proizvelo američko vjerolomstvo. A i ne bi dalo povoda za mistifikacije i nagađanja. Dakle, zašto?

Mislim da su tomu dva razloga. On nikada nije stvarno povjerovao da je na smrt bolestan. Na svoju je bolest gledao kao na neku vrst prolaznog peha. U tom je smislu imao psihu nalik na vuka. Kad je ta životinja ozlijeđena, ona to u čoporu prikriva, kako drugi ne bi primijetili njen hendikep i to iskoristili. Drugo, Tuđman je podcjenji-

vao politički marketing. Točnije, on za nj nije imao smisla. Njemu nije ni na kraj pameti padalo da svoju bolest može medijski i politički iskoristiti u pozitivnom smislu. Vidio je samo negativne konotacije. Koliko god je duboko proniknuo u dušu običnog hrvatskog čovjeka, koliko god je – pogotovo u prvim godinama svoje vladavine – bio nenadmašan u svojim *demoskopskim* procjenama, toliko je bio netaalentiran za demagoška dodvoravanja masama.

Za života, a i danas poslije smrti, svašta mu je predbačeno i nema te pogrde kojom nije počašćen, ali nitko nikada ozbiljan i razuman nije rekao da je Tuđman bio demagog. Ne, on to nije bio i možda je pomalo šteta da se kadšto nije i na taj način znao približiti ljudima. Da je tu crtu imao u sebi, možda bi na neka negativna događanja u zemlji bio osjetljiviji. Zbog te nedemagoške crte u svom karakteru, Stari nikada nije htio javno priznati da je pogriješio, da nešto nije dobro učinio. Naprosto nije shvaćao da ljudi vole opraštati, jer su i sami grješni, a pogotovo moćnicima, jer se tada osjećaju još i velikima. Stari za takvo što nije imao smisla. Zato nije smio biti bolestan, a kad je to već bio, nije si to mogao priznati, a ako nije mogao priznati sebi, kako bi priznao drugima?

Zbog toga je, usudujem se to reći, bolest za njega prije svega bila politička, a ne medicinska ili biološka činjenica. Ona je kao takva i iskorištena protiv njega i njegove vlade, ona je kao takva bila cijelo vrijeme prisutna u hrvatskoj javnosti. Oni

koji ga nisu voljeli, koji su bili njegovi politički protivnici ili čak neprijatelji, njegovu su bolest politički instrumentalizirali, a oni koji su se slagali s njim, bili njegovi pobornici, u njoj su vidjeli također političku nesreću samo s obrnutim predznakom.

Koji mjesec nakon što se Stari vratio s liječenja u Americi, pozvao me k sebi u ured. Bilo mi je jasno da ću vidjeti čovjeka kakvog dotad nisam znao: bolesnog. Razmišljao sam kako da se postavim. Da se pravim kao da se ništa nije dogodilo? Da šutke prijedem preko svega o čemu bruje svijet i domaći mediji, ili da ga ipak pitam? S jedne mi se strane činilo sasvim neprikladnim da dođem i kažem »Dobar dan gospodine Predsjedniče!«, sjednem na trosjed u njegovu kabinetu i lakonski dodam, kao što sam to obično činio:»Kako ste«?

Jednako mi se neprikladnim činilo da ga pitam o njegovoj bolesti, jer ipak je to odveć intimno, pogotovo kada je riječ o čovjeku kakav je Tuđman. U toj dilemi ušao sam u njegov kabinet, sjeo i u prvoj ili drugoj minuti razgovora rekao:»Gospodine Predsjedniče, znadem da to nije pristojno, da se to ne radi, ali nadam se da ćete razumjeti da jednostavno ne mogu izdržati a da vas ne pitam kako vam je zdravlje?« Stari nije ni okom trepnuo, nije pokazao nikakvu emociju, samo je kratko rekao: »Ni izdaleka tako loše kako se piše. I budite uvjereni da još imam koju godinicu života«!

Više nisam ništa pitao, načas sam ga samo pogledao u lice koje mi se činilo ne samo znatno

mršavije nego i nekako drukčije, kao da je zaista obilježeno teškom bolešću. A on se samo šeretski nasmiješio i nešto slabijim i promuklijim glasom negoli obično, prešao na glavnu temu razgovora.

Ako se ne varam, u međuvremenu se pojavio i liječnički konzilij sa svojim priopćenjem za javnost, a možda mjesec-dva kasnije, na jednom proširenom Predsjedništvu stranke, Tuđman je nazočnima predočio liječničke nalaze iz kojih je bilo vidljivo da su se svi ključni pokazatelji bolesti povukli, da je gotovo jednako težak kao i prije Amerike i da zaista ima još koju godinicu pred sobom.

Politika je ipak pobijedila biologiju? Na neko vrijeme svakako. Stari je živio još pune tri godine, u nekim fazama bio je onaj stari Tuđman, a svakako je bio medicinski fenomen, jer takav pozitivni razvitak nitko nije očekivao, a mnogi ni priželjkivali. Tek u posljednjoj godini, bolest je počela igrati vidljiviju ulogu u njegovu ponašanju, stilu života, pa i načinu upravljanja zemljom. Sve se više zatvarao u uski krug suradnika i *prijatelja* i pomalo gubio kontakte sa širom okolinom i svijetom. A to nije bilo bez posljedica ni po njega a ni po zemlju kojoj je bio na čelu.

Peh je postao teška i vidljiva stvarnost.

Vrhunac u Parizu, krah u Maksimiru?

Sve je bilo dobro – od predjela do deserta. A štrukli, kakvi su se jeli kod Predsjednika, nisu se mogli nigdje naći. I vino je bilo vrlo dobro – crno i bijelo, već prema tomu kakvo je tko volio. Stari je pucao od zdravlja i energije. Jeo je i pio s mjerom, kao i njegovi gosti, ali je zato bio nezasićan u razgovoru. Na dnevnom redu, kao i uvijek, bile su političke teme. Prilike u zemlji i svijetu.

Tuđman je slušao i govorio, s nečim se slagao, s nečim nije, no to nije kvarilo ni razgovor a ni raspoloženje. A onda je Hloverka Novak-Srzić, koja je taj put sjedila odmah do njega, dirnula u osinjak: »Predsjedniče, a zašto ne biste *Croatiji* vratili ime *Dinamo*, što bi vas to koštalo? Riješili biste se svih neugodnosti, pa to je ionako samo nogomet...«!?

Tko nije vidio Tuđmana kad pobjesni, sada je imao tu priliku. Poskočio je na stolici, lice mu je pocrvenjelo i nekako se zgrčilo u grimasu koja je

istodobno odražavala i volju za napadom i za obranom, okrenuo se prema Hloverki i zgrabio ju za ruku. Ona je ostala iznenađena i pomalo u šali, a pomalo iz nelagode, kiselilo se nasmijavši, rekla: »Pa nećete me valjda sada istući«?

Naravno, Stari je bio daleko od toga, nasilje nije bilo u njegovoj prirodi i takvog ga više nikada nisam vidio. Dopustio si je to vjerojatno zato što je Hloverku na svoj način volio, osjećao stanovitu bliskost spram nje, a ona ga je tu i tamo znala piknuti. U tom smislu to je bio gotovo familijaran ispad, ali ispad koji je jasno pokazao da postoje stvari o kojima se s njim jednostavno ne može razgovarati.

I ovom je prigodom tumačio zašto vraćanje imena ne dolazi u obzir, zašto je to važno i iz političkih razloga. Njegova argumentacija nije bila bogzna kako utemeljena, ali je svakako odražavala njegovu optiku, gledište o važnosti nacionalnih simbola.

Duboko je vjerovao da narod, kao i pojedinac, može sačuvati svoj identitet, živjeti i opstati kao kulturno biće i zajednica, jedino uz pomoć institucija. Poput Arnolda Gehlena, koji je šezdesetih godina u Njemačkoj upravo iritirao filozofe i sociologe iz tzv. *frankfurtskoga kruga* zbog svoje teze da su *institucije druga priroda čovjeka*, i Tuđman je mnoge u Hrvatskoj živcirao zbog sličnih stajališta.

Zbog povijesnih okolnosti, zbog neimanja vlastite države, Hrvati su ostali bez mnogih nacionalnih

institucija i simbola. Ono što su imali ili je bilo jugoslavizirano, ili na drugi način odnarođeno, mnoge tradicije su zaboravljene ili potisnute, i Tuđman je to htio izmijeniti. Njemu nije bilo do srednjovjekovne pompe, kako su mu to kritičari spočitavali, on je samo želio da i Hrvati imaju ono što imaju i drugi narodi. Neku svoju vidljivu tradiciju, neke svoje kolektivne rituale i simbole.

Da se to kadšto kosilo s modernim shvaćanjem života, države i društva, izvan je svake sumnje. No, isto je tako istina da je Stari počeo tradiciju izvlačiti iz prošlosti u vrijeme kada je Hrvatska bila egzistencijalno ugrožena, kada su njena područja bila okupirana, kada joj je osporavano pravo i mogućnost da opstane i bude neovisna.

Danas je možda zaboravljeno da je negdašnji luksemburški ministar vanjskih poslova, Poos, koji je 1991. bio na čelu tzv. europske trojke, osporavao pravo na neovisnost i samostalnost ondašnjim jugoslavenskim republikama, pa tako i Hrvat-skoj, tvrdeći da su te republike premalene da bi bile države! U takvim okolnostima i situaciji Tuđman je protutežu vidio u toj nacionalnoj simbolici, obnovi tradicije i starim, odnosno novim nacionalnim institucijama. On je vjerovao da je to i iz psiholoških razloga važno, kako bi svijet, ali i Hrvati vidjeli da im država, u tim najtežim trenucima, nije neka fikcija, nego stvarnost.

Klasičan primjer je *Oltar Domovine*. Kada je Medvedgrad rekonstruiran, kada je pretvoren u mjesto spomena na sve pale u Domovinskom

ratu, mnogi su u Hrvatskoj podigli svoj glas protiv te neprikladnosti, jer da je duh srednjovjekovnog Medvedgrada devastiran te da u konačnici takva *ritualna* mjesta nisu potrebna. Danas je međutim Medvedgrad izrastao u jedno od onih mjesta koje tvore kolektivni identitet hrvatskog naroda, kamo ljudi dolaze i gdje iskazuju pijetet domovini i palima za nju. I to drže posve normalnim i samorazumljivim!

Naravno, ostaje pitanje koliko je Stari u svakom detalju ili pojedinačnome slučaju imao mjere i stila. Ali to ne mijenja bit stvari, ne utječe na činjenicu da su i uvođenje nacionalne valute – kune, kao i mnogi drugi potezi, proizlazili iz tog njegovog gehlenovskog uvjerenja, iz te želje i potrebe da i Hrvati budu i *izgledaju* kao normalni narodi.

Osim toga, bilo mu je stalo do ugleda njegove zemlje u svijetu. I što je politički *image* bio lošiji, a praktički je bio loš od samog početka, dakle od dolaska HDZ-a na vlast 1990., to je više polagao na pozitivnu propagandu kroz šport, ali i kroz druge aktivnosti.

Ako se ikada bude ozbiljno analizirao jedan od najfantastičnijih dometa hrvatskoga športa, koji je zemlju učinio poznatom i simpatičnom širom svijeta – osvajanje trećeg mjesta na svjetskom nogometnom prvenstvu u Francuskoj – doći će se do zaključka da bez Staroga tog uspjeha ne bi bilo. Usprkos trenerskoj genijalnosti Miroslava Ćire Blaževića, unatoč igračkoj virtuoznosti »varenih«!

Stari je svojim *fanatizmom*, svojim angažmanom, čak i nerijetko neprikladnim miješanjem u nogomet i reprezentaciju, omogućio atmosferu i psihologiju iz koje je bilo moguće učiniti i nemoguće. U normalnim, da tako kažem, civilnim okolnostima, s istim trenerom i istim igračima, vjerojatno taj rezultat ne bi bio postignut. Jer nogomet nije samo igra i umijeće, on u sebi sabire i neku kolektivnu metafiziku, odražava nacionalni duh, vrline i slabosti, na neobjašnjiv ali prilično uvjerljiv način.

Tuđman se trijumfu u Parizu veselio kao malo dijete, jer to je bilo ono o čemu je sanjao. Hrvatska nogometna reprezentacija postala je neka vrsta nacionalnog simbola, institucije, posve prepoznatljive, izrasle iz *kolektivne naravi* i mentaliteta, ali i talenta i prkosa.

Naravno, u njegovu slučaju nije stvar bila samo u gehlenovskoj percepciji društva i kulture. On je bio i nogometni zaljubljenik, nogomet je bila njegova strast koja je, dakako, imala i svoje naličje. Posebno kad je riječ o *Dinamu*, odnosno *Croatiji*.

Tu je, nema sumnje, učinio golemu pogrešku. Posve je pogrešno ocijenio psihološke efekte i posljedice, a ostalo je učinila njegova tvrdoglavost i strast. Strast koja mu nije dopuštala da o toj temi čak i razgovara. Bio je uporan kao mazga, čak i po cijenu da se skupa s teretom sunovrati u ponor. Ali razlozi, oni najdublji, zbog kojih je tako nerazumno postupao, i zbog čega mu je čak i jedan Zlatko Čanjugić trebao i

bio od koristi, bili su mnogo dublji. On je doista vjerovao da ime *Croatija* na simboličkoj ali i na pojavnoj razini označava novu i drukčiju stvarnost od one jugo-komunističke.

Vjerovao je da će to ime zaživjeti s novim generacijama, i možda bi na kraju i imao pravo da je do promjene imena došlo odmah na početku, 1990. ili 1991. Poslije je već bilo prekasno, ali to nije mogao a, možda, ni htio uvidjeti.

Stoga svi oni koji danas – poput Canjuge – govore kako je Tuđman koji mjesec prije posljednjih izbora bio spreman popustiti i pristati na promjenu imena kluba u *Dinamo*, govore to bez svjedoka i svakako neuvjerljivo. Po mom dubokom uvjerenju, nikada na to nije, a i ne bi pristao. Tu je bio posve nepopustljiv. Jer, nije se ipak radilo o državnim interesima! Samo o njegovu *imageu*!?

Jedno od važnijih pitanja svakako je i ovo: zašto se Tuđman, kao predsjednik države, miješao u gotovo sve stvari – od nogometa do izgleda časničkih odora, od idejnih rješenja za nacionalnu valutu do takoreći banalnih sfera života?

Bilo mu je stalo do toga da ga smatraju utemeljiteljem suvremene Hrvatske (što je doista i bio), ali se često ponašao kao *Otac Domovine*. Stanoviti paternalizam bio je svakako dio njegova načina upravljanja zemljom, i u tomu je, nema sumnje, nerijetko pretjerivao. Kao da je bio u strahu da dio svoje odgovornosti – kako ju je on shvaćao – delegira drugima i pusti ih da nešto naprave sami, bez njegove zadnje riječi i *imprimatura*.

Zato što, kao inženjer, kojem je palo u zadaću da izgradi veliku tvornicu, za tu gradnju nije imao ni sredstva ni ljude? Svoju uhodanu momčad s kojom je već izgradio slične objekte, koja je dobro znala svoju ulogu, radila timski i radila manje-više dobro? Imala na raspolaganju skladišta i potrebnu robu, i, svakako, dobro vrijeme?

Tuđman je prije podsjećao na čovjeka koji je morao izvesti pothvat za koji nije imao gotovo ništa. Sve je morao stvarati u hodu, a što je najgore, nije imao nikakvih nacрта i projekata, osim svoje vizije u glavi kako buduća tvornica mora izgledati i funkcionirati. Zato se nije usuđivao nikome dati prevelike ovlasti, jer što ako taj napravi nešto što neće biti kompatibilno s njegovim projektom u glavi, pa postrojenje na kraju neće funkcionirati, ili će loše raditi?

Doista je svoje djelo stvaranja samostalne i demokratske Hrvatske započeo na ruševinama jednog sustava (komunističkog), jednog propalog državnog ustrojstva (bivše Jugoslavije), osuđen na krvavi rat i tranziciju i nove putove kojim nitko nije kročio. U tim i takvim prilikama sve se radilo praktički od nule: vojska, diplomacija, državni ustroj, privatizacija... Receptata nije bilo, pravih stručnjaka nije bilo, uhodanih službi i institucija nije bilo i Stari je, osobito u ratnim i poratnim danima, sve uzeo u svoje ruke.

U jednom periodu, u godinama i mjesecima stvaranja države i vođenja Domovinskog rata, *takav način vladanja* je prilično dobro funkcionirao, no kasnije se počeo vraćati kao bumerang.

Ne samo zato što je gotovo sve držao u svojim rukama, dok su svi ostali bili samo izvršitelji, bez prave šanse da kreativno i odgovorno djeluju, nego još više zbog toga što zadnjih godina svog mandata naprosto nije mogao sam svladati svu tu gomilu poslova koju si je natovarilo na leđa.

A ono što on nije učinio, što nije sam dogurao do kraja, najčešće je ostalo ili na pola puta, ili se uopće nije napravilo. Mnoge stvari koje kasnije nisu funkcionirale, nisu funkcionirale i zato što se stvorila takva psihoza pasivnosti, pa i neodgovornosti, da se nitko ni za što nije osjećao ni krivim, a ni ponukanim da nešto započne i dovrši.

Stari inženjer koji je sagradio tvornicu i montirao postrojenje više naprosto nije imao ni energije, a ni pregled nad situacijom, da bi sve sam mogao opsluživati. Oni, pak, koji su mu u tomu trebali pomagati, nisu za taj i takav posao bili ni psihološki, a ni na drugi način osposobljeni i pripremljeni.

Hegel je napisao da se ništa veliko u povijesti nije dogodilo bez strasti. I to je točno, to potvrđuje i sam Tuđman i njegovo djelo. No njegova strast i vizije učinile su ga ne samo dovoljno jakim da stvori državu i pobijedi u Domovinskom ratu, nego, kao u slučaju *Croatije-Dinama*, i toliko *iracionalnim* da nije mogao ni saslušati drukčije mišljenje i argumente. S njim se o nogometu nije moglo raspravljati, i zato smo najvjerojatnije i postali treći na svijetu. Je li to temeljni paradoks njegove ličnosti, pa i njegovog povijesnog djela? Vrhunac u Parizu i krah u Maksimiru?

Karadorđevo – uvod u tragediju, ili kupovanje vremena?

Bio je to njegov prvi posjet Bonnu. Zatekao sam ga kako sjedi na trosjedu u apartmanu luksuznog hotela *Maritim*. Koliko god je hrvatski predsjednik već mjesecima priželjkivao da ga kancelar Kohl pozove, makar i na najkraći razgovor, i premda mu se sada ta želja ispunila, djelovao je nekako umorno i gotovo potišteno. Doduše, iza njega je bio jednoiposatni razgovor s njemačkim kancelarom, no to nije moglo biti razlogom njegova stanja. Napokon, taj je razgovor protekao prilično dobro, Bonn je pružio potporu Hrvatskoj (ma kako ona u to vrijeme, a riječ je o drugoj polovici srpnja 1991., bila više moralne, negoli političko-praktične naravi). Štoviše, Tuđman je na konferenciji za novinare čak rekao kako je »ugodno iznenađen« susretom. Očito, mučile su ga druge brige.

Stekao sam dojam da mu se baš mnogo ne govori o susretu s Kohlom, a ono što je ipak rekao, rekao je nekako nepovezano. Zato sam pokušao razgovor navesti na prilike u Hrvatskoj i na Miloševića. To više jer je još bila svježija senzacija što ju je prouzročio njegov *tajni sastanak* s Miloševićem u Karadorđevu.

U to vrijeme spadao sam u kritičare tog susreta i to ponajprije iz moralnih razloga. Hrvatska je svakim danom sve očitije postajala žrtvom jedne brutalne agresije, bila je takoreći sama na svijetu i goloruka (Europska zajednica i sve zapadne sile još su čvrsto i odlučno podržavale teritorijalni integritet i cjelovitost Jugoslavije), pa sam u odlasku u Karadorđevo vidio neku vrst potkopavanja one snažne moralne potke na kojoj je rastao i izrastao kolektivni otpor i kolektivna volja hrvatskog naroda da ustraje.

Umorno i gotovo preko volje Tuđman je tada rekao: »Milošević je lud, ali ipak nije toliko lud da se s njime ne bi moglo dogovoriti!« Na kakav je dogovor mislio? Na onaj iz Karadorđeva (ako ga je bilo)? Na neki budući, kojemu se tek nada?

U svakom slučaju iz konteksta je bilo jasno da se nadao kako će moći izbjeći rat kojim su beogradski generali opasno prijetili i koji su četnici već otvoreno pripremali i provodili u pojedinim dijelovima zemlje. Doduše *mali rat*, kako se još u srpnju eufemistički nazivala agresija na Hrvatsku, već se poprilično rasplamsao, ali nada da neće prerasti u totalnu agresiju još je postojala.

To se vidjelo i po tomu što Tuđman, za razliku od Slovenaca, još nije tražio (pa ni ovom prigodom u Bonnu) diplomatsko priznanje Hrvatske. Ne samo zbog tromjesečnog moratorija koji je Europska zajednica, nakon rata u Sloveniji, proglašila na sve aktivnosti koje bi proizašle iz proglašenja nezavisnosti zemlje (25. lipnja 1991.), nego i zbog straha da se ne izazove Beograd.

General Adžić tih je dana prijetio kako će JNA pobiti 10.000 ljudi i da će tada zavladata mir i red u Jugoslaviji! A Hrvatska je bila razoružana i s vojarnama punima neprijateljskih vojnika! Kasniji tijek događaja, kojeg su kulminacija bili *Bljesak* i *Oluja*, pokazao je da to izbjegavanje povoda za frontalni napad, to taktiziranje, pa i pregovaranje s Miloševićem nisu bili politički i strateški promašaji, nego naprotiv, možda najgenijalniji dio Tuđmanova djelovanja. U toj točki nije pretjerana ni paralela s jednim Bismarckom!

Jednom zgodom, nakon *Oluje*, u vrlo ugodnom pa i trijumfalističkom razgovoru, ja sam Starome priznao da sam u tim danima osuđivao tu njegovu sklonost da beskonačno razgovara, taktizira, potpisuje dokumente kojih se Beograd nije držao, pokreće i naglo zaustavlja akcije, te da sam bio više na strani generala Špegelja i njegova plana da se napadnu i zauzmu kasarne.

Stari se tada srdačno nasmijao i rekao da su svi mladi ljudi (iako ja tada baš i nisam bio tako mlad!) slično mislili i da je to normalno. A onda

se malo uozbiljio i dodao:»A znadete li što bi se dogodilo da smo to učinili?« I tu je zašutio, jer sam klimnuo glavom u znak odobravanja i jer je bilo nekako u zraku da obojica možda mislimo na ondašnjeg talijanskog ministra vanjskih poslova De Michelisa koji je, kao jedan od ključnih ljudi EZ-a, u sklopu *europske trojke*, tih vrućih i dramatičnih srpanjskih i kolovoških dana 1991. tvrdio da nikakvog rata u Hrvatskoj nema, nego da su ga izmislili novinari. Kao i na sve one druge De Michelise koji su još godinama, kao zapadni mirovni posrednici, mirno promatrali pokolj i u Bosni, a s Miloševićem u Beogradu, u srdačnoj atmosferi, ispijali *viljamovke*.

Gledajući *post festum* i iz perspektive te Tudmanove taktike i taktiziranja (koja je za njega bila karakteristična gotovo u svemu), čini mi se vrlo vjerojatnim da je i njegov odlazak u Karadžorđevo bio motiviran baš tom željom da se u teškim i neizvjesnim danima kupi ponešto vremena, ali, s druge strane, i njegovom, danas je to jasno, varljivom nadom da se s Miloševiće može dogovoriti, ili o konfederaciji (koja je još bila aktualna u vrijeme Karadžorđeva), ili o mirnom razlazu (to jest, bez većeg sukoba).

Naravno, pitanje svih pitanja ostaje: o čemu su njih dvojica konkretno razgovarali i jesu li dijelili Bosnu? Apsolutno precizan odgovor na ta pitanja vjerojatno nikada nećemo imati, premda je kasniji tijek zbivanja jednim dijelom na njih odgovorio. Brutalni i krvavi rat kojim se Beograd nekoliko

mjeseci nakon Karadorđeva obrušio na Hrvatsku, agonija Vukovara, Dubrovnika, Škabrnje i mnogih drugih mjesta i gradova, trebali bi biti krunskim dokazom da nikakav dogovor tamo nije postignut, a najmanje dogovor o podjeli Bosne, jer je i agresija na Bosnu započela krvavim nasiljem srpske soldateske upravo nad Hrvatima.

A je li se o Bosni ipak razgovaralo? Vrlo vjerojatno.

Tuđman u *Maritimu* nije ni riječju spomenuo razgovore u Karadorđevu, ali je na moje iznenađenje rekao kako on, kada bi mu netko sada i nudio, ne bi uzeo Hrvatsku u ovim avnojevskim granicama, jer »taj perec«, kako se doslovno izrazio, ne može preživjeti. Nikada više nisam iz njegovih usta čuo tako eksplicitnu izjavu koja bi ukazivala na aspiracije prema Bosni i Hercegovini. Ali sam čuo, i to nekoliko puta, a kasnije je to Tuđman i javno posvjedočio, kako mu je Alija Izetbegović negdje 1993. nudio zapadnu Hercegovinu, no on je to glatko odbio, jer je htio da Hrvati ostanu na svojim ognjištima i u srednjoj Bosni. Dakle, koja je od tih dviju *politika*, ako se to tako može reći, bila *prava*?

Nema nikakve dvojbe da je bosanska politika bila jedna od najkompleksnijih i možda jedno od najinkonzistentnijih područja Tuđmanova političkog djelovanja. U samom početku, a *bonnska epizoda* pada u taj vremenski okvir, Tuđman je dobrim dijelom bio pod utjecajem hrvatskog političkog romantizma, po kojem su Bosna i Herce-

govina ne samo stare hrvatske zemlje, nego i zemlje koje imaju biti integrirane u hrvatsku državu, ako ona uopće želi preživjeti.

Klasičan zagovornik takvog *bosanskog geopolitičkog imperativa* bio je Ivo Pilar: »Zemlja ovako konfigurirana, kao što je naša Trojedinica, ne može se nikada zdravo razvijati; niti je sposobna da bude poprištem ikakve snažne i za život sposobne politične ili narodne tvorbe. Drugim riječima: Hrvatska, Slavonija i Dalmacija ovakove kakove jesu u današnjem zemljopisnom obliku, nemogu živjeti niti imati ikakove budućnosti, niti u narodnom niti u prometnom pogledu, dok se jaz između raskrečenih krakova ne ispuni prisajedinjenjem Bosne i Hercegovine. Klaić pisao je već 1878.: 'Da se jaz između oba trokuta ispuni, trebalo bi zemlji hrvatskoj pridružiti Bosnu i Hercegovinu. Tada bi bila zemlja naša zaokružena i kompaktna, te bi u materijalnom i u duševnom obzoru mogla lijepo napredovati.'« (»Politički zemljopis hrvatskih zemalja«, Consilium, Zagreb, 1995.)

Uz to svakako idu i ideje, u koje je Tuđman, koliko je meni poznato, vjerovao do rata s Muslimanima, naime, da su Muslimani u biti etnički Hrvati i da je shodno tomu *prirodno* da se okrenu ne Srbima, nego Hrvatima. U tom smislu on je podržavao one (doduše rijetke) muslimane Hrvate koji su zastupali i promovirali te ideje, no nakon rata s Muslimanima sve se više okretao od tih zabluda shvaćajući kako su Muslimani, makar

i labavo, ipak svoj kolektivni identitet nalazili i našli negdje drugdje.

Naravno, stanovit utjecaj u toj ranijoj fazi na Tuđmana je imalo i povijesno iskustvo Banovine Hrvatske, u sastavu koje su bili i dijelovi Bosne i Hercegovine, a što nije imalo nikakve veze s hrvatskim imperijalističkim ili velikohrvatskim idejama, osima ako bismo Vladka Mačeka htjeli proglasiti zagovornikom takvih pogleda. I shodno tomu Kraljevinu Jugoslaviju državom koja je takve ideje ne samo podupirala, nego i realizirala.

Na povjesničara i državnika Tuđmana utjecao je, svakako, i hercegovački krug koji je personalizirao ministar obrane Gojko Šušak. Želja Hercegovaca da budu dio hrvatske države bila je prirodna i logična ako se promatra iz njihova povijesnog, političkog pa i duhovnog iskustva. Napokon, oni su u prošleme ratu ginuli s jednakim žarom i fanatizmom za Hrvatsku kao i za svoju hercegovačku zemlju, i proporcionalno su, uključujući tu bosansko-hercegovačke Hrvate u cjelini, dali najveću obol u krvi.

Jedan od mojih prvih susreta s Gojkom Šuškom (s kojim se inače nisam prečesto nalazio) bio je godinu dana nakon *Oluje*. U duljem razgovoru on mi je rekao kako su on i njegovi u emigraciji uvijek govorili: »Kad zabodeš na zemljopisnoj karti šestar u Split i zaokružiš prostor u radijusu od sto kilometara, to ti je onda Hrvatska. Bez toga je nema«!

Pritom, a to je bio moj dojam, Šušak nije htio reći kako Hercegovina može opstati jedino ako bi bila u sastavu Hrvatske, nego obratno – da Hrvatska za svoj opstanak treba Hercegovinu kao stanovitu tamponzonu između Dalmacije i nehrvatskih i potencijalno i stvarno neprijateljskih grupacija u Bosni.

Činjenica pak da su Muslimani na početku bosanske krize politički glavinjali, da nisu znali kako da se postave i s kime da idu u savez (Izetbegović je još za vrijeme agresije na Hrvatsku zagovarao federaciju sa Srbijom te tvrdio da će JNA obraniti Bosnu, čitaj: Muslimane!), otvarala je niz legitimnih dilema vezanih za opstanak te jugoslavenske republike.

Te su dileme naročito pojačane srpskim osvajanjima i etničkim čišćenjem, a koje je međunarodna zajednica uglavnom pasivno promatrala i, uz određene korekcije u korist žrtava, valjda zbog *moralno-političke kompenzacije*, sankcionirala u obliku raznih planova *a la Vance-Owen*. Svi ti planovi na ovaj ili onaj način podrazumijevali su podjelu Bosne, a i sam Daytonski sporazum, priznajući dva entiteta, Republiku Srpsku i muslimansko-hrvatsku Federaciju, učinio je isto! I to je nepobitna činjenica.

I što je sada Tuđmanov istočni grijeh? To što je, s obzirom na sve te okolnosti, i on sam igrao na sve moguće karte? Pa je čak vjerovao i u takvu iluziju da je moguća konfederacija između Hrvatske i Federacije BiH, ako bi se Republika Srpska

priključila Beogradu? To dakako nije bila samo iluzija (jer Muslimani iz već naznačenih razloga nikada na to ne bi pristali), nego i opasna iluzija od koje je samo opasnija ona kako bi bilo optimalno, ako bi dakako išlo, da se cijela Bosna i Hercegovina priključi Hrvatskoj. Potonje Tuđman nikada nije priželjkivao (bio je odveć realan za takvo što), ali sama činjenica da je nakon 1994., dakle nakon potpisivanja Washingtonskog sporazuma (kojim je okončan hrvatsko-muslimanski sukob), takvu konfederaciju zagovarao govori o tomu koliko je bio prožet hrvatskom političkom romantikom i teškim i konfuznim političkim nasljeđem.

Za političara i državnika nisu samo bitne ideje koje ga pokreću, nego još više ono što od tih ideja učini i ostvari. Gledajući iz tog kuta, Tuđmanova *bosanska politika*, ma kako to danas mnogi osporavali, ima mnoge pozitivne aspekte. Ne samo da je Tuđmanova Hrvatska među prvima diplomatski priznala Bosnu i Hercegovinu, nego ju je, kroz vojnu pomoć bosanskohercegovačkim Hrvatima, a dobrim dijelom onda i Muslimanima, praktički spasila od potpunog srpskog osvajanja.

Tuđman je prihvatio i dijelom kreirao Washingtonski sporazum, a bio je i jedan od ključnih ljudi i pri utanačenju Daytonskog sporazuma. Danas na Zapadu to ne vole ni čuti, a kamoli priznati, da je upravo on zaslužan što je do Daytona uopće došlo. Jer nakon što je *Oluja* pomela srpsku

paradržavu u Hrvatskoj i deblokirala bihaćku enklavu te u *nastavku*, u združenim muslimansko-hrvatskim operacijama u zapadnoj Bosni, nanijela Srbima težak poraz, oni su morali pristati na mirovne pregovore.

Povijesna je istina da je upravo Tuđman, svojom intervencijom u posljednji čas, spasio sam Daytonski sporazum od propasti. On je to u više navrata isticao i u širem novinarskom krugu, ali i drugdje, pripovijedajući kako su već delegacije pakirale kufere i spremale se na odlazak, nakon što su Milošević i Izetbegović beznadno zaglibili na Brčkom. Nijedan nije htio popustiti i tada je Stari predložio da se stvar ostavi otvorenom, preda međunarodnoj arbitraži i tako je Dayton spašen.

Osim toga, Tuđman je odustao od osvajanja Banja luke, premda mu je za to, kako mi je sam nekoliko puta govorio, trebalo još samo tri dana. Pristao je i na mirnu reintegraciju Podunavlja, jer su Amerikanci i to tražili kako bi udobrovoljili Miloševića i postigli sporazum u Daytonu, do kojeg im je bilo toliko stalo. Nije li time pokazao koncilijantnost, želju da hrvatske nacionalne interese uskladi s interesima velikih?

I još jedan detalj: nakon što je Daytonski sporazum pokazao svoju rastezljivost i nakon što je međunarodna zajednica taj sporazum počela jednostrano interpretirati i provoditi (u pravilu na štetu hrvatskog nacionalnog korpusa u Bosni), dakle 1998. ja sam Tuđmana, na jednom sastanku s novinarima na Pantovčaku, kada je opet govo-

rio o svojoj ulozi u spašavanju Daytonu, upitao: »Predsjedniče, nije li vam danas žao da ste to učinili, kad vidite na što je izašlo i na što na kraju može izaći«. Stari se malo iznenadio, a onda je, gotovo se opravdavajući, rekao kako je to ipak bilo ispravno i da Dayton nije imao alternative. Dakle, što je bila Tuđmanova politika u Bosni?

Bosna je svakako bila (i još je!) teško i gotovo nerazmrsivo pitanje, i on je toga bio svjestan. Često je isticao kako je »bosanska kriza najzamršenija i najkompliciranija« kriza s kojom se današnji svijet susreće. Što se, pak, njega samog ticalo, stvari su utoliko bile zauzlanije jer je, htio-ne-htio, morao voditi računa i o strateškim, i o sigurnosnim interesima Hrvatske.

Oni su proizlazili ne samo iz geopolitičkog položaja, nego i iz aspiracija i otvorenih srpskih a onda i muslimanskih revindikacija vezanih za hrvatsko more. Taj problem ni danas nije potpuno *ad acta*, premda je trenutno prigušen. U vrijeme međunarodne, a osobito američke pasivnosti na ovim prostorima, bio je nazočan u svojoj zaoštrenoj i dramatičnoj formi, i Tuđman to, da je i htio, nije mogao i smio zanemariti.

Uz posve prirodnu podršku bosansko-hercegovačkim Hrvatima u svim fazama obrane od agresora, Hrvatska je i iz navedenih razloga bila životno zainteresirana da se Hrvati u svim, prije svega strateški važnim (i kompaktnim!) područjima, kao što je to bila zapadna Hercegovina, konstituiraju kao vojno-politički čimbenik *par excellence*.

Na tom valu dvostruke hrvatske obrane, da to tako formuliram, nastala je i *entitetska* Herceg-Bosna. Bez obzira što je danas na lošem glasu, i što danas u Hrvatskoj neki političari, poput, recimo, Vesne Pusić, ili u nešto sofisticiranijem obliku i sam predsjednik Stipe Mesić, Hrvatsko vijeće obrane (HVO) proglašavaju paravojnom, dakle ilegalnom (!?) formacijom, Herceg-Bosna odigrala je u dvostrukom smislu pozitivnu ulogu. Prvo, bez nje ne bi bilo ni HVO-a koji je bio temelj obrane hrvatstva u Bosni i Hercegovini. I drugo, bez Herceg-Bosne, a to znači i bez HVO-a, *Oluja* ni izdaleka ne bi bila tako uspješna, a možda ni moguća.

Danas to gotovo nitko ne ističe, premda je notorna činjenica: *Oluja* je uspjela i značila je preokret u ratu i miru na cijelom ovom prostoru između ostalog i zato što su Hrvatske snage (HV i HVO) cijelu zimu i proljeće, ostvarivale i postigle takve strateške pobjede u bosanskom zaleđu srpske paradržave *krajine*, da je *Oluja* bila moguća, da su žrtve na hrvatskoj strani bile minimalne i da je sve skupa izvedeno u rekordnom roku. Da je taj rok prekoračen, da je oslobađanje trajalo dulje, da je došlo do masakra na bojnom polju, a sve bi se to dogodilo da Hrvatske snage u bosanskom zaleđu nisu presjekle Srbe na dva dijela i razdvojile ih, tko zna što bi na kraju ispalo.

Da je ta tvrdnja opravdana kazuju ne samo ondašnje reakcije nekih međunarodnih posrednika na *Oluju* (primjerice oštre i prijeteće osude

Carla Bildta ili Roberta Owena), nego i činjenica da je Europska unija, na zahtjev Francuske, već drugog dana *Oluje* (dakle prije svih stvarnih i navodnih zločina počinjenih s hrvatske strane) suspendirala sve pregovore o ugovornim odnosima sa Zagrebom, uključujući tu i sam *Phare-program*, koji je već bio parafiran. A što je predstavnik EU u Zagrebu koju godinu kasnije i otvoreno priznao!

Dakle, ako se stvari gledaju iz tog kuta (*Oluje* i njene stvarne predigre u Bosni), a to je ono što je dovelo ne samo do oslobađanja Hrvatske, uključujući tu i mirnu reintegraciju Podunavlja, nego i do početka mirovnog procesa u široj regiji – u formi i praksi Daytonskog sporazuma, onda se čini očiglednim da je Tuđmanova politika u Bosni, ma kako bila zamućena hrvatskim političkim romantizmom, hercegovačkim opcijama, međunarodnim posredničkim eskapadama i planovima u pravcu podjele, ipak u konačnici bila pozitivna.

Međutim, Stari je platio strahovitu cijenu upravo zbog svoje *bosanske politike*? Zašto? Tomu je više razloga. S jedne strane on je svakako bio tvrdoglav i uporan i nije planove velikih sila (posebno Amerike) prihvaćao kao program svoje vlade. On nije vjerovao u amerikanizaciju Bosne, u *multikulturalnu idilu* kakvu su propovijedali određeni inozemni krugovi. On je, ako se to tako može reći, bio nepopravljivi hantingtonovac, što znači da je kulturnim i civilizacijskim čimbeni-

cima pridavao veće značenje negoli proklamiranim humanističkim postulatima, ma kako to možda zvučalo paradoksalno u odnosu na njegove prvotne iluzije o Muslimanima kao etničkim Hrvatima.

I drugo, Tuđman je bio veoma osjetljiv na sve što se ticalo sigurnosti zemlje i njenih strateških interesa. Zbog toga se protivio svemu što je išlo u pravcu redefiniranja Daytonu prema centraliziranoj i unitarističkoj Bosni u kojoj bi Hrvati bili svedeni na kulturnu, a onda i na vjersku zajednicu. Od toga ga je hvatala jeza jer se bojao da će se istopiti ta minimalna strateška teritorijalna dubina hrvatskog juga ako se Hrvati, pod pritiskom takvih tendencija, budu iseljavali.

Sve je to bilo na putu temeljnom interesu najmoćnijih zapadnih sila: da Bosnu uredi na način kao da je bilo gdje – u Patagoniji, Africi ili Kanadi – a ne tu gdje jest. Taj eksperiment još ni izdaleka nije završen i od njegova konačnog ishoda zavisit će i konačni sud o Tuđmanovoj *bosanskoj politici*.

Haag – drugi Jasenovac?

Jasenovac je jedno od onih pitanja koja su poput mlinskog kamena pritiskala Tuđmana. Optuživalo ga se za antisemitizam, za umanjivanje, pa i relativizaciju ustaških zločina, za svojevrsnu rehabilitaciju NDH.

Nema nikakve dvojbe da se Tuđman o svim tim pitanjima izjašnjavao. O nekima i mnogo prije no što je postao hrvatski predsjednik, kadšto na provokativan način, ne vodeći uvijek dovoljno računa o *političkoj korektnosti* i konotacijama koje bi mogle proizaći iz njegovih inicijativa ili nastupa (primjerice, preuređenje Jasenovca u memorijalni centar za sve žrtve rata!).

Međutim, Tuđman nije bio antisemit, a još manje nekakav novopečeni ustaša. Nikada iz njegovih usta nisam čuo ništa što bi išlo u tom smjeru, a bio je sklon da u četiri oka, ili u kakvom manjem

krugu, govori krajnje otvoreno i nediplomatski. Nikada nije ispričao ni jedan vic na račun Židova, a niti sam ikada čuo da je to bilo tko u njegovoj nazočnosti učinio.

Tuđmanov hod po trnju počeo je s njegovim historografskim radovima u kojima je nastojao dokazati da su podaci o broju ubijenih u ustaškom logoru Jasenovac deseterostruko, pa i više, predimenzionirani. Pritom mu nije bilo do toga da nasuprot srpskoj propagandi, umanjuje zločine. Radilo se o nečemu posve drugom.

Srpski političari i intelektualci, a osobito Srpska pravoslavna crkva, od Jasenovca su napravili mit sličan onom kosovskome, samo s obrnutim predznakom. S idejom kolektivne kriminalizacije hrvatskog naroda, uključujući tu, dakako i Katoličku crkvu u Hrvatskoj.

Krajem osamdesetih godina ta je kriminalizacija poprimila upravo zastrašujuće dimenzije, a do svog punog izražaja došla je u tezi o »genocidnosti hrvatskoga naroda« koju su s jednakim žarom isticali sastavljači *Memoranduma* SANU, kao i predstavnici Srpske pravoslavne crkve.

Tako je u tim godinama, primjerice, jeromonah Atanasije Jevtić svojom huškačkom brošuricom *Od Kosova do Jadovna* pripremao teren za mržnju i rat, podižući broj žrtava Jasenovca prema trenutnim propagandističkim potrebama. Bio sam osobno prisutan na jednoj crkvenoj svetkovini na Ozrenu, kada je Jevtić, govoreći samo o srpskim žrtvama u Jasenovcu, rekao kako je po njegovim

spoznajama i onome što kaže »znanost«, u tom ustaškom logoru ubijeno 700.000 Srba. Tjedan dana kasnije, u listu Srpske patrijaršije, *Pravoslavlju*, osvanuo je njegov članak u kojem je naveo da je u Jasenovcu ubijeno milijun Srba! S takvom se, eto, lakoćom govorilo i pisalo o tomu!

Naravno, *dokazivanje* genocidnosti hrvatskog naroda imalo je dublji cilj. Ono je trebalo biti krunskim argumentom kako su Hrvati, upravo zbog toga što su navodno genocidni, nesposobni za vlastitu državu. NDH i Jasenovac »povijesni su primjer« te hrvatske »zločinačke naravi« i te nedoraslosti za državu.

Koliko je ta propaganda bila snažna, koliko je ona bila učinkovita u europskim državnim kancelarijama, kazuje i primjer iz rujna 1991., kada je srpska agresija na Hrvatsku poprimala svoje zločinačke konture i približavala se svom vukovarskom klimaksu. Kancelar Kohl i njegov ministar vanjskih poslova Genscher već su vukli poteze u pravcu diplomatskog priznanja Hrvatske, a onda ih je, za svog posjeta Bonnu, zaustavio francuski predsjednik Mitterrand, podsjećajući ih na povijesnu ulogu Hrvatske kao saveznika nacističke Njemačke! I na ulogu Srbije kao saveznika Frañcuske i ostalih pobjedničkih sila u Prvom i Drugom svjetskom ratu.

I pritom tražio da se najprije riješi pitanje »zaštite srpske manjine« u Hrvatskoj, pa bi tek onda došlo u obzir eventualno priznanje. To je Mitterrand govorio u trenucima kada je ta ista »manjina« okupi-

rala dobar dio Hrvatske i etnički ga očistila! Što zorno kazuje da je iza toga bila namjera da se osujeti državno osamostaljenje Hrvatske, motivirana starim prijateljstvima i starom antihrvatskom propagandom! To što je uspio samo odgoditi priznanje, druga je stvar.

Tuđman je bio duboko svjestan te i takve manipulacije Jasenovcem i svime onim što je iz njega u *mitološko-propagandističkom* smislu proizlazilo. Zato je, davno prije negoli je postao hrvatskim predsjednikom, pokušao, shodno podacima kojima je raspolagao i koji su imali kakvu-takvu znanstvenu utemeljenost, odrediti broj žrtava u tom ustaškom logoru koji bi odgovarao realitetu. Pri tome poenta nije bila u samim brojkama, jer je u krajnjoj liniji jednako stravičan zločin ako je tamo umoreno trideset, pedeset, ili pak sto tisuća ljudi!!!

Radilo se o razobličivanju srbijanske antihrvatske propagande, a to se moglo, uz ostalo, i tako da se pokažu i prokažu ta golema preuveličavanja, to napuhavanje broja žrtava. Riječju, procjenom broja stvarno umorenih u Jasenovcu, Tuđman je htio razobličiti bit antihrvatske kampanje, metode kojima su Hrvati desetljećima držani u pokornosti, prokazati način na koji im se ucjepljivao osjećaj kolektivne krivnje i zbog čega ne bi smjeli imati vlastitu državu.

Ono što je na neki način kontekstu davalo dodatnu težinu jest činjenica da, dok je Jasenovac stiliziran kao simbol »genocidnosti Hrvata«,

dotle je Bleiburg posve prešućivan i minoriziran, premda je *tamo* pobijeno na desetke tisuća, također nevinih, hrvatskih žrtava. I to poslije rata!

Osim toga, ta, kao i druge slične činjenice, imale su i tu nezgodnu stranu, da jednostavno nisu dopuštale stvaranje klime u kojoj bi se na jedan razuman i dostojanstven način povukla crta ispod onoga što se događalo u Drugom svjetskom ratu i poslije njega, iz toga izvukla povijesna pouka, dimenzionirala krivnja i odgovornost, učinile geste kajanja, oprosta i pomirenja.

Umjesto toga, Jasenovcem se, poput kakve hidre, i dalje pritiskalo Hrvatsku, potpaljivao sukob između bivših ustaša i partizana, kako bi se izazvali nekontrolirani potezi »druge strane« i onda moglo reći kako između ove Tuđmanove Hrvatske i one Ante Pavelića i nema neke posebne razlike.

Takvim tvrdnjama i tekstovima Hrvatska je čašćena od *New York Timesa* do berlinskog *Tageszeitunga*, uključujući tu i one nadaleko poznate falsifikate i podmetanja jednog CCN-a, kada su kukasti križevi s nekih antirasističkih plakata i knjiga, upotrijebljeni kao »dokaz« za tobožnje postojanje fašistoidne atmosfere u Hrvatskoj.

Da bi se razumjeli neki Tuđmanovi potezi i izjave, koji su izazvali buru negodovanja i možda doista bili i dvojbeni, valja imati pred očima još dvije činjenice. Za njega je svehrvatska pomirba bila

alfa i omega stvaranja države, ali i opstanka nacije. Pritom mu nije bilo do pomirenja ideologija, jer za takvo je što bio odveć inteligentan. On je vjerovao da i jedna i druga strana mogu, u ime današnje *demokratske Hrvatske*, napustiti stare ideologije i pomiriti se kao pripadnici istoga naroda i iste kolektivne sudbine.

Bio je uvjeren da je spas Hrvatske samo u tomu, da je u tomu njena budućnost i budućnost njene djece.

Drugo, u njegovoj svijesti Bleiburg je bio istodobno i trauma i *memento*, i silno se bojao da se nešto slično ne ponovi. Otud svi njegovi pokušaji da razdvoji kolektivnu volju za stvaranjem neovisne države (čak i u slučaju jedne NDH) od zločinačkog i kvislinškog režima, njegovi pokušaji da se dostojanstveno i s pijetetom tretiraju sve žrtve i sva gubilišta. Jasenovac, kao antihrvatsku mitologiju i propagandu, htio je definitivno odstraniti pretvaranjem Jasenovca u počivalište svih žrtava rata i poraća.

To što je to dočekano *na nož*, što mu je predbačeno da želi »pomiješati kosti« žrtava i njihovih krvnika, svakako je izvan konteksta onoga što je stvarno htio i mislio, ali zato jasno kazuje o tomu koliko je znao biti i »nepromišljen«, koliko je malo vodio računa o *političkoj korektnosti*, koliko je tvrdoglavio oko fakata i činjenica.

Politički, to je ponekad teško razumljivo, premda psihološka osnova za to postoji. Tuđman je bio antifašist i Titov general. Te je činjenice bio svjestan i vjerovao je da mu ona daje legitimaciju da

neće biti pogrešno shvaćen. To što s tim nije previše mahao valja vidjeti u kontekstu *pomirbe*, poglavito kada je riječ o dobrom dijelu hrvatske emigracije, koja je zdušno podržala stvaranje države i pomagala u Domovinskim ratu.

Treće, on je za takve svoje stavove bio proganjan u komunističkoj Jugoslaviji, ležao zbog toga u zatvoru, pa je teško shvaćao da će za ono, za što je ležao u komunističkom zatvoru, biti na neki način osuđivan i od slobodnog svijeta. Stoga vjerujem da je s njegove strane bila riječ o neželjenom nesporazumu, a onda kasnije i o tvrdoglavosti. Na kraju, Stari je ipak odustao od ideja koje su bile u nesuglasju s proklamiranom političkom korektnošću, ali nastalu štetu više nije mogao popraviti.

Trauma Bleiburga doista ga je pritiskala poput mramorne ploče. Znale su mu se zasuziti oči kada bi govorio o toj tragediji i golgoti i stalno je ponavljao da se to više nikada ne smije ponoviti. Iz tog konteksta valja razumjeti i njegov odnos prema Haaškome sudu.

Njegova Hrvatska, neovisna i demokratska, stvorena vlastitom snagom i energijom cijelog naroda, ni po čijoj milosti (!), pobjednica u veličanstvenom i herojskom ratu, i sada ju žele izvesti na optuženičku klupu! *O tempora o mores!*

Naravno, u ratu su se dogodili pojedinačni zločini i oni trebaju biti procesuirani. Ali, ta intencija da se najviše pritišću Hrvati, da se gleda kroz prste Muslimanima i Srbima, da za genocid

u Hrvatskoj još nitko nije odgovarao, Starome je mirisala više na politiku negoli na pravdu. On je slutio kuda to cilja: na sam državni i vojni vrh zemlje.

Ako bi do toga došlo ne bi li to, naposljetku, vodilo u kriminalizaciju Domovinskoga rata, a onda i u kriminalizaciju same države i nacije, po principu jasenovačke antihrvatske propagande? Pripovijesti da se može podići optužnice protiv ključnih generala koji su zapovijedali *Olujom*, a da *Oluja* na kraju ostane čista i legitimna, nisu li to uspavanke za malu djecu? S dalekosežnim posljedicama za kolektivnu svijest i dostojanstvo, za percepciju zemlje u svijetu?

Tuđman nije dočekaao prvostupanjsku presudu Blaškiću, ali ona je te sumnje potkrijepila. General Blaškić koji se dobrovoljno predao sudu (!) dobio je 45 godina zatvora za zločine koje nije počinio, ali za koje je proglašen odgovornim po principu objektivne odgovornosti. Hitlerov admiral Karl Dönitz, koji je bio odgovoran za mnoge zločine što ih je počinila nacistička mornarica, na Nürnberškom je procesu, zbog stanovitih olakotnih okolnosti, dobio samo deset godina. Albert Speer, koji je bio Hitlerov osobni arhitekt i ministar rata, dobio je dvadeset godina!

Hitlerova Njemačka vodila je zločinačke ratove, cijeli režim proglašen je zločinačkim, ratnim zločinom se smatrala i sama pripadnost na-

cističkim organizacijama (pa je ta činjenica sama po sebi bila dostatna za osudu!), pa ipak su Hitle-rov admiral i ministar rata, kojima su, usput rečeno, sudili pobjednici, dobili zajedno znatno manje negoli general Blaškić u Haagu. Može li se reći da je to normalno, da iza toga nema ničega, osim čiste pravde?

I to danas kad talijanski arhivi otkrivaju o čemu se vazda radi i što je stvarna psihologija svijeta! Dakle to da talijanska vlada svojedobno nije htjela pokrenuti sudske procese protiv njemačkih nacista, kako ne bi naštetila ugledu(!) Zapadne Njemačke koja je pedesetih godina već bila partnerica u NATO-u!

Treba li u tom kontekstu spominjati i Leipziške procese, upriličene 1921., na kojima se sudilo za ratne zločine počinjene u Prvom svjetskom ratu? Najteža izrečena kazna iznosila je četiri godine (!) i osuđenik ju nije izdržao do kraja! Ili sve one zločine od Hirošime do Vijetnama, od Dresdena do Koreje, koji nikada nisu i neće biti procesuirani, premda ratni zločini ne zastarijevaju?

Naravno, nijedan zločin nema opravdanja i treba biti procesuiran, ali što je s pravdom i mjerom? I što znači kad toga nema? Kad se generalu jedne vojske i jednog naroda odreže 45 godina za ratni zločin, s krajnje dvojbenim argumentima i pretežno političkim obrazloženjem?

Ako se tomu dodaju i najnovije činjenice i indicije – da je Haaški tribunal, usprkos prvobitno neiskrenom demantiranju, sada priznao da je vodio is-

tragu i protiv Tuđmana – te da su na redu optužnice protiv *olujnih* generala, može li se onda prihvatiti da je doista samo riječ o individualizaciji krivnje? Ili je ipak riječ o polaganom, ali sustavnom stvaranju jednog novog mita po uzoru na onaj jasenovački?

Tuđman je slutio tu opasnost, njušio je takav smjer i razvitak, i u tomu je bio jedini njegov nesporazum s Haagom. Pritom je povijesni cinizam da je kao antifašist ležao u komunističkom zatvoru zbog Jasenovca, a da je sada Haag protiv njega, kao predsjednika i tvorca hrvatske države, pokrenuo istragu.

*Ako budem morao maknuti Pašalića,
bit će to nepravda!*

Godine 1998. mnoge su stvari krenule nizbrdo. Afera vezana za Dubrovačku banku bila je istodobno vrhunac i početak pada. HDZ je bio do grla u skandalima, javno mnijenje počelo se sve dramatičnije okretati na drugu stranu, a Tuđman nije imao snage da bilo gdje odlučno prereže.

Koliko je meni poznato barem je u nekim slučajevima pokazivao želju da se stvari istjeraju do kraja, ali se uvijek pojavilo nešto što bi takav pothvat osujetilo. Jednom je to bilo sudstvo »koje sabotira istrage i progon« osumnjičenih, drugi put sami odnosi u stranci. Svaka kriza, svaka upletenost, stvarna ili podmetnuta, čelnih hadezeovaca odmah bi dovodila do unutarstranačkog rasplamsavanja sukoba. Čim je jedan bio umočen, njegovi protivnici to su brže-bolje

iskorištavali protiv njega, izigravajući čistunce i kada to nisu bili. Napadnuti je pak spašavao goli život vraćajući milo za drago: lansiranjem prljavog rublja, stvarnog ili izmišljenog o svojim stranačkim kontrahentima. Spirala uzajamnog denunciranja i medijskog linča nije imala kraja.

Jedan od ljudi uz kojeg su na taj način bile vezane gotovo sve afere koje su potresle HDZ i državu bio je predsjednikov savjetnik za unutarnju politiku Ivić Pašalić. Koliko je stvarno bio kriv, a koliko su mu optužbe naprosto natovarene na leđa, ni do danas nije do kraja razjašnjeno. Je li on doista bio najveći zloduh HDZ-a kako je to stilizirano u javnosti, ili samo tragična žrtva medijske kampanje? Jedno je sigurno: što je više optuživan kao akter ključnih afera – od Dubrovačke banke do instrumentalizacije obavještajnih službi – to je više u javnosti prikazivan kao neka vrst Tuđmanova Richelieua, kao siva eminencija u državi, kao najmoćniji čovjek poslije Predsjednika.

Stjecajem okolnosti, s Pašalićem sam često kontaktirao, jer je dugo vremena u Predsjednikovu uredu bio zadužen za medije. S Tuđmanom sam u nekoliko navrata razgovarao o tomu kako materijalno i financijski stabilizirati *Vjesnik*, a s Pašalićem kako to i praktički provesti. Iz tih kontakata nastao je i odnos koji ni danas ne bih sa sigurnošću mogao definirati. Pašalić je naprosto *zagonetka* po definiciji!

No ono što mi se čini mnogo sigurnijim jest to da se svakako preuveličavalo s njegovim utjecajem na Sta-

roga, s njegovom stvarnom moći. On je doduše imao svoje ljude u strukturi i bazi HDZ-a, imao je odlične veze i u gospodarstvu, i u jakim tvrtkama, ali to još uvijek nije značilo da je bio svemoćan.

Imao sam ga prilike vidjeti u društvu s Tuđmanom, i ne bih rekao da je ostavljao takav dojam. Prije je bio samozatajan, šutljiv i povučen. Druge je puštao da govore, a on je, ako bi govorio, to činio kratko i precizno. Iz toga se ne bi moglo zaključiti da je bio u nekim *posebnim* odnosima sa Starim: njegova ukočenost i suzdržanost bile su u protivnosti s takvim raširenim mišljenjem.

Ali, s druge strane, Pašalić je često kontaktirao s Predsjednikom u četiri oka i tu je vjerojatno bio puno drukčiji. I ako je imao značajniji utjecaj na njega, onda ga je imao u takvim prigodama. Tomu u prilog ide i to da je, koliko je meni poznato, bio jedan od rijetkih ljudi koji su prodrli u Tuđmanovu psihologiju, koji su ga dobro poznavali, mogli predvidjeti njegove reakcije, i to znali *iskoristiti*. Bolje je od drugih, rekao bih, ovladao tehnologijom »manipulacije«, ako se to tako grubo smije reći. No, vladao Predsjednikom nije! Stoviše, mnogo puta nije uspio, Stari je radije poslušao druge. Bio sam i sam u jednoj takvoj situaciji i o tomu govörim iz prve ruke.

Ali jedno je činjenica, Tuđman je Pašalića cijenio, prilično mu je vjerovao, u svakom slučaju više nego li mnogima drugima. To je u velikoj mjeri pokazala i kriza koja je toga mladog i zagonetnog političara gotovo samljela u jesen 1998.

Već načet aferom oko Dubrovačke banke, Pašalića je do ruba ponora izgurao Hrvoje Šarinić, predstojnik Ureda predsjednika Republike, optuživši ga za manipulaciju obavještajnim službama. Situacija koja je nastala zbog Šarinićeva intervjuja *Jutarnjem listu*, u kojem je indirektno stao na žulj i samom Tuđmanu, poprimila je razmjere jedne od najdubljih personalnih, ali i unutarhadezeovskih kriza, i Tuđman je morao djelovati.

S jedne se strane osjetio povrijeđenim zbog načina na koji je Šarinić aferu lansirao u javnost, bez njegova znanja i takoreći zaplotnjački, ali s druge je bio spreman na kompromis. Ako bi Šarinić popustio, ako bi se primirio i zadovoljio klasičnim tuđmanovskim rješenjem da »vuk bude sit, a koza cijela«, on bi bio spreman Pašalića lupiti po prstima, i to dobro!

Pritom se uopće nije radilo o tomu tko je kriv, a tko je u pravu, nego samo o uspostavljanju kakve-takve ravnoteže, o očuvanju jedinstva stranke. I zato je bio spreman »drugog najmoćnijeg čovjeka« u zemlji prizemljiti na kakvu manje važniju funkciju, štoviše, staviti ga na neku vrst političkog leda.

No ta mu odluka, oko koje se očito lomio, nije lako padala. Jednom zgodom – usred slučaja Šarinić (SIS) – Stari je u širem novinarskom krugu glasno razmišljao o tomu što bi trebao učiniti. Doslovno je tada rekao da će možda morati maknuti Pašalića i, ako to učini, da će to »biti prema njemu nepravda!«

U istom je dahu nabrojio Pašalićeve kvalitete, dao je znati da ga cijeni, ali da bi ga unatoč tomu mogao *žrtvovati*. Tom je prigodom izrekao i nekoliko kritičkih primjedbi na račun svog sina Miroslava, koji je već bio dao ostavku na mjesto šefa HIS-a (1999. se tamo opet vratio!), iz čega je bilo jasno da je u tim danima bio možda spreman na veće pospremanje u državi i stranci. Zašto do toga ipak nije došlo?

Vjerojatno zato što Šarinić Tuđmanu nije ostavio dovoljan prostor za igru, nego je htio da se svi njegovi uvjeti ispune, da Pašalić bude odrezan, a da on iz cijele te situacije izađe kao pobjednik. A to, iz psiholoških, kao i iz taktičko-političkih razloga kod Staroga nije moglo proći. Ako je netko smio iz cijele te afere izaći kao pobjednik, bio je to samo i jedino on sam. Dakle, Tuđman.

Drugo, koliko god je Pašalić inače bio u sukobu s ljudima iz Ureda i Tuđmanova okruženja, raspoloženje u samom HDZ-u išlo mu je više u prilog negoli jednom Šariniću. Taj potonji nikada nije imao osobit ugled, a ni težinu u stranci, on je doživljavao kao uspješan činovnik koji odraduje poslove, ponekad i »prljave«, i čiji status ovisi isključivo o milosti Predsjednika za kojeg radi.

To naravno ne znači da Stari Šarinića nije cijenio. On je znao od kolike mu koristi mogu biti njegove tehnomenadžerske sposobnosti, pa i veze, ali do njega kao političara nije osobito držao.

Pašalić je, međutim, bio već ponešto drukčija priča. Pa ipak, Stari je bio spreman radi

smirivanja situacije, uspostave ravnoteže i principa – da se nitko od sukobljenih ne bi smio osjećati pobjednikom – svog savjetnika svesti na formalno drugorazrednu funkciju. Dati mu dužnost savjetnika za Bosnu i Hercegovinu.

Koliko znadem, Pašalić je tada bio u svojoj životnoj dilemi, nije bio siguran kako da postupi. Da prihvati takav ishod, da se pomiri sa situacijom, ili da se ipak bori? Da ode Predsjedniku i da mu otvoreno kaže da takvo što neće prihvatiti, da će radije otići iz politike?

Nedugo nakon toga, na sastanku Predsjedništva, u uobičajeno proširenom sastavu, trebala je uz ostalo pasti i odluka. Tuđman je već bio na putu da je i donese, a onda je Ljerka Mintas Hodak Pašalića uzela u zaštitu. Rekla je: ako se prihvati takav princip, da budu kažnjeni i oni kojima krivnja nije dokazana, samo zato da bi se donekle zadovoljilo i drugu stranu, onda to neće biti dobra poruka ni za buduće odnose u stranci, a i inače.

To su gledište podržali još neki, i to je, na kraju, prevagnulo. Tuđman je ostavio Pašalića na starome mjestu, Šarinić je ogorčen zbog vlastitog neuspjeha napustio i Ured i HDZ, a od svega je najviše profitirala Vesna Škare-Ožbolt.

Kako, ipak, ne bi iznevjerio vlastitu *narav*, Stari je Pašalića, premda ga je formalno ostavio na istoj funkciji, donekle marginalizirao u korist Vesne, koju je promovirao u novog savjetnika za politiku i u potpredsjednicu stranke. Njen je utjecaj počeo rasti, u međuvremenu čak i Šeksov, no sve to nije

predugo trajalo. Kako su mjeseci prolazili, Tuđman je malo-pomalo odleđivao Pašalića i na kraju ga opet prilično čvrsto prigrlio. Posljednjih mjeseci vladavine, ovaj je bio opet jedan od njegovih najbližih suradnika i čovjek kojemu je možda (ako se ne računa Aralica s kojim je bio u posve specifičnom odnosu) najviše vjerovao.

Odnos između Tuđmana i njegova savjetnika, osobito nakon smrti ministra obrane Gojka Šuška, bio je na svoj način fatalan za HDZ i za samu državu. Sve drvlje i kamenje, sve prljavo rublje, sva ustajala voda, omraženi tajkuni poput Kutle, sve se to bacalo, istresalo i vezivalo uz ime savjetnika za unutarnju politiku. Stari je sebi mogao olakšati život jednim potezom pera i Pašalića zasigurno više nitko za koji tjedan ne bi ni spominjao. Zašto to nije učinio?

Iz straha od osвете? Mislim da je to apsurdna pretpostavka iz najmanje dva razloga. Prvo, ako se nije bojao osвете jednog Manolića, ili jednog, na sve spremnog Mesića, zašto bi se bojao jednog Pašalića? Drugo, Pašalić, koliko sam ga uspio upoznati, svakako ne bi u tom pravcu učinio ništa čak da je i mogao, jer takvi postupci ne bi bili kompatibilni ni njegovu odnosu spram Tuđmana ni njegovu osobnom samopoštovanju. Što je, dakle, presudilo?

Tuđman se, koliko god je inače svoje suradnike načelno tretirao kao *materijal u stvaranju hrvatske države*, istodobno i teško odvajao od onih s kojima je dugo radio i koje je na svoj način cijenio

i respektirao. Pašalić je zbog svoje nesumnjive političke inteligencije, sposobnosti da uči i da se prilagođava situacijama, a da pritom ne ostavlja dojam da je prešao na nove pozicije, bio jedan od rijetkih političkih talenata, a u Tuđmanovim očima i karaktera. Takvih u svojoj blizini gotovo i nije imao.

To je svakako pojačavala i činjenica da je ovaj u nekim ključnim situacijama bio spreman za »Predsjednika sve učiniti«, da je pritom znao progutati mnoge gorke pilule, izdržati neizdržive situacije i izaći na kraj s vlastitim frustracijama. I, uz to, duboko proniknuti u funkcioniranje Tuđmanove psihe i, što nije manje važno, iskrenije nego neki drugi, s njime dijeliti i politička stajališta.

*Šariniću, čuvaj živce i jedinstvo
stranke!*

Slučaj Šarinić bjelodano je pokazao da Tuđman nije shvatio dubinu krize u odnosima između njegovih ključnih suradnika, a time ni moralnu eroziju koja je poput raka izjedala HDZ. Ili je možda sve to vidio, ali više ništa nije mogao učiniti, pače, i nije htio učiniti?

Bilo kako bilo stekao se dojam da na sve te netrpeljivosti, sve te rivalitete, sukobe i javna i podzemna podmetanja gleda kao na nestašluke pomalo prežive i odveć ambiciozne djece. Pa, kao otac koji je iznad svega toga, katkad zaprijeti i ukori, a onda malo pomiluje i pohvali, i na kraju su svi koliko-toliko zadovoljni.

No, nevolja je bila u tomu što Hrvoje Šarinić nije bio dijete i što su ga napadi, koji su kontinuirano objavljivani protiv njega u *Imperijalu*, doslovno

izluđivali. U nekoliko navrata, kada se cijela tzv. afera SIS zahuktavala, slučajno sam susreo Šarinića. Išao je u svoj ured oko devet sati ujutro i ja sam ga mogao vidjeti kako se uspinje stepenicama koje su iz prizemlja vodile i u Tuđmanov kabinet. Nosio je vrlo šarene kravate, katkad i takve košulje, i bio je brižno počešljan. Ali i nekome tko nije novinar i nešto slabije zapaža, bilo je odmah jasno da ga nešto muči, upravo proždire iznutra. Kada je došao na vrh stepenica, gdje sam, sjedeći u fotelji, čekao da me Predsjednik primi, kao da je na trenutak osjetio olakšanje. Duboko je udahnuo i odmah mi, pomalo prigušujući glas, rekao kako »sada ide do kraja«, da će »otkriti tko stoji iza tih svinjarija«, da ne može »više trpjeti da mu i djecu u to uvlače...«

Naravno, mislio je na sve ono što mu je *Imperijal* već mjesecima činio, blateći ga od privatnog do poslovnog plana... Znao sam o čemu se radi, znao sam i koliko to Šarinića sve skupa muči, i zato me nije začudilo kad mi je rekao da slobodno Predsjedniku kažem to što mi je rekao. Nekoliko tjedana prije toga pokušao je čak i preko mene doznati tko stoji iza »tog smeća od novina«, nadajući se da će tako ući i u trag »naručiteljima tekstova«.

To je učinio stoga što je u *Vjesniku* radio Zoran Milanović, suprug Irene Divković koja je bila glavna urednica *Imperijala*. Njega je u redakciju doveo Milan Jajčinović i predstavio ga u najboljem svjetlu. Nisam ništa pitao, vjerovao sam

svome zamjeniku i tako je on počeo raditi. No kad se počeo zakuhavati slučaj Šarinić, pokušao sam od Milanovića saznati barem motive zbog kojih tako ustrajno napadaju Predstojnika Predsjednikova ureda. Na kraju bez ikakva uspjeha.

To sam Šariniću i rekao, ali nisam siguran je li mi povjerovao. U svakom slučaju on je osjećao potrebu da mi, kad god bi me zatekao u nekoj sličnoj prigodi kao što je to gore opisana, kaže koliko je ogorčen, koliko ga to muči i koliko se trudi da dozna »tko i zašto«? Jednom mi je kazao da je razgovarao i s Pašalićem i da mu je ovaj zajamčio da nema ništa s time, drugi put opet da debelo sumnja upravo na Tuđmanovog savjetnika za unutarnju politiku. Jer, tko bi drugi mogao biti?

Ono što se pritom činilo očiglednim bilo je to da je Šarinić iz dana u dan bivao očajnijim, da jednostavno nije mogao izdržati takav »javni linč« iako, istini za volju, to i nije bilo toliko dramatično, jer *Imperijal* se relativno malo čitao i nitko ga, osim šiparica i piljarica, nije uzimao ozbiljno.

No, nakon svega Šarinić je zaključio da iza napada na njega stoje Pašalić i Markica Rebić i shodno tome obavještajne službe, tj. SIS.

Mislim da Tuđman tu unutarnju dramu predstojnika svog ureda nikada nije osjetio u punoj njenoj dimenziji. Možda uz ostalo i stoga što je Stari već godinama bio najnapadaniji čovjek u državi, čovjek o kojemu je izrečeno i mnogo neistina, podvala i ciljanih dezinformacija. On je bio na to naviknut,

uglavnom je to stoički podnosio, pa mu je vjerojatno bilo pomalo djetinjasto da se netko kao Šarinić (koji za razliku od njega nikada nije ni imao neki osobito pozitivan *image* u javnosti, te ga stoga nije mogao ni izgubiti!) toliko uzbuđuje.

Poenta je, međutim, bila u nečemu drugom. Šarinić je bio uvjeren da ti napadi idu iz samog HDZ-a, dakle, da je riječ o obračunu u *familiji*, a to je onda mnogo opasnije. To više što su rivaliteti i borbe za pozicije u samom Uredu stalno bile na dnevnom redu.

Formalno je bio nadređen Pašaliću, ali ovome nije padalo ni na kraj pameti da Šarinića tretira kao svog šefa. Jedini šef kojeg je priznavao bio je Franjo Tuđman. Osim toga, mediji su vrlo dobro pothranjivali i razbuktavali taj rivalitet, stalno pišući o tomu tko je drugi čovjek u državi. Jednom je to bio Šarinić, drugi put Pašalić, a treći put se u sve upleo *Imperijal*, ili pak Hrvatska televizija koja je, nedugo nakon izbijanja afere Dubrovačka banka, Šariniću dala dovoljno prostora u najekskluzivnijem terminu kako bi općinstvu mogao priopćiti da odgovorni moraju *na vješala*.

Da se Pašalić, kojeg su, inače, u javnosti povezivali s tom aferom, odmah prepoznao, znao je i Šarinić, i jednom mi je čak rekao da zbog toga sada i plaća sve ovo.

Naravno, kad brod tone, oni koji prvi skoče u more tvrde da su to učinili zbog toga kako bi pomogli onima što su još na brodu. I Šarinić je poslije svoj odlazak iz HDZ-a opisivao na sličan

način, u prvi plan stavljajući vrijednosti kao što su demokracija, sloboda štampe i sl. U stvarnosti, u more se skakalo iz malo drukčijih motiva.

Dan prije negoli je Šarinić imao posljednji razgovor s Tuđmanom u četiri oka, bio sam kod Vesne Škare-Ožbolt. Iza njega je već bio »inkriminirani« intervju u *Jutarnjem listu*, kao i pismo koje je u svezi s time uputio Predsjedniku, objašnjavajući mu zašto je sve to izveo kako je izveo. Napokon, tu je bila i njegova kuvertirana ostavka. Ako taj razgovor s Tuđmanom, na koji je sutradan išao, kako mi je poslije rekao, prođe loše, onda će aktivirati ostavku.

Kad mi je Vesna ponudila da me najavi Šariniću, bio sam joj za to osobito zahvalan, jer sam tih dana pisao kritički o njegovu koraku u *Jutarnjem*, pa sam mu to htio i osobno reći i obrazložiti.

Sada je djelovao nekako napola oslobođen, premda se vidjelo da je poprilično nervozan. No primio me ljubazno i gotovo prijateljski, a u razgovoru smo ostali oko 40 minuta. Otvoreno sam mu rekao što o svemu mislim, na što je on reagirao vrlo tolerantno, pokušavajući mi objasniti stvarne razloge svog postupka. Glavni razlog koji je prelio čašu bio je taj što je, kako je doslovno rekao, bezbroj puta Predsjednika upozoravao na cijelu tu situaciju, a on »nije poduzimao ništa nego je samo ponavljao: Čuvaj živce i jedinstvo stranke«!

Zamislite, dometnuo je, »čak sam mu pokazao i dokument iz kojeg se vidi da su obavještajne

službe pratile i mog sina, a on mi je na to odgovorio da je to zato jer se moj sin druži sa Željkom Malnarom a ovaj se sumnjiči za kontakte s narkomanskim miljeom«!

Pročitao mi je i pismo koje je uputio Predsjedniku, čak i svoju kuvertiranu ostavku, rekavši kako on nije običan član HDZ-a i da neće dopustiti nikakvo stranačko istražno povjerenstvo koje bi ga ispitivalo kao »inkvizicija«, a koje je već bilo najavljeno kao put utvrđivanja činjenica.

Tih listopadskih dana (1998.) još sam jednom vidio koliko Šarinića sve to pogađa, koliko ga boli, koliko ne može shvatiti da se njega, koji je bio toliko godina najbliži Predsjednikov suradnik, koji je bio premijer, šef obavještajne zajednice, nekoliko puta predstojnik Ureda..., sada tretira kao nekakvu usputnu figuru, kao gotovo običnog člana HDZ-a.

U nekoliko su mu se navrata zarosile i oči, toliko je sve to emocionalno proživljavao! Na kraju je, gotovo rezignirajući, rekao kako su ljudi istog civilizacijskog i političkog profila kao on sam, dakle jedan Gregurić, jedan Granić, jedan Valentić, zapravo kukavice nespremne da se suoče sa stanjem i situacijom u stranci i državi. Dometnuvši kako mu je Granić tih dana »prišapnuo« da mu drži fige, na što mu je »grubo« odgovorio da od takve tihe solidarnosti nema ništa.

Bitku je, dakle, izgubio, a, kako stvari stoje, i rat. On je iz HDZ-a otišao s velikom galamom koja je trebala prikriti težinu poraza i njegovo stvarno

razočarenje. Kasnije je ponešto reinterpreterirao razloge svog razlaza s Tuđmanom i HDZ-om, što je razumljivo sa psihološkog stajališta, no njegov slučaj bio je ogledni primjer unutarstranačkih odnosa baziranih samo na pozicijama moći i utjecaja. Stvarne razlike u političkim i, kako bi Šarinić rekao, civilizacijskim sadržajima, bile su više akcidentalne negoli suštinske.

Iako ni Tuđmanu razlaz sa Šarinićem nije baš lako pao, ipak on ni izdaleka nije imao tu emocionalnu obojenost ni tu dramatičnost. Stari je bio povrijeđen i toliko manje pogođen što jedan »takav« odlazi. Osim toga za njega je bilo najvažnije da sačuva »jedinstvo stranke«, i zato nije htio uzeti skalpel i zarezati u tumorozno tkivo. Ako je tumor uopće negdje i vidio.

Nezgodna je, međutim, bila u tomu što time sukobi i rivaliteti nisu prestali. Oni su nakon Šarinićeva odlaska načas zamrli, a onda su ponovno buknuili novom snagom. Najprije na relaciji Škare-Ožbolt – Pašalić, zatim Šeks – Krpina protiv Pašalića (*bjelolasički slučaj*), a da se o onome što se poslije smrti Predsjednika događalo i ne govori. Upravo to prenošenje sukoba s jednog krila na drugo, pa čak i unutar istih političko-svjetonazorskih orijentacija i opcija, pokazuje da se ni u slučaju Šarinić nije radilo ni o čemu stvarno sadržajnom i programatskom, nego u prvom redu o moći i poziciji.

Zato je to i bio posljednji čas da Stari napokon podvuče crtu i kaže - dosta! Jer stvari nisu samo

išle u pravcu potpune destrukcije unutar-stranačkih odnosa i povjerenja, nego su bile katastrofalne i *prema van*. Ne samo da su ostavljale bijednu sliku HDZ-a u javnosti, nego su, zbog međusobnog podmetanja, insinucija, pa čak i bezočnog insceniranja slučajeva i afera, u široj javnosti pojačavale dojam i davale uvjerljivost ionako predimenzioniranom kriminaliziranju svega postojećeg što su tako uspješno činili mediji i ondašnja oporba.

Tu dimenziju, koju je slučaj Šarinić iznjedrio na svjetlo dana na dotad najupečatljiviji način, Tudman, čini se, nije uočio. Ili nije mogao uočiti. Ili je uočio, ali nije mogao, ili nije htio ništa protiv toga učiniti?

Male države savršene za male probleme

S Vesnom Škare-Ožbolt imao sam relativno česte kontakte i srdačne odnose. Prilično smo otvoreno razgovarali o najrazličitijim političkim problemima, a nerijetko sam od nje dobivao i vrlo zanimljive, a kadšto i povjerljive informacije. S druge, pak, strane, naš je odnos bio opterećen i njenom vrlo promjenljivom ćudi. Spadala je u one ljudi koji su, pojednostavljeno rečeno, danas pakirali kufere i »zauvijek« odlazili iz politike jer im je »svega dosta«, da bi već sutradan još dublje uronili u svoje funkcije i pod Predsjednikove skute.

Drugi put, opet, ovisno o općim prilikama i klimi, te pod dojmom ovog ili onog konkretnog događaja, bila je *radikalni nacionalist* i gotovo desničar, a samo koji tjedan kasnije, *liberalni političar* kojem je dosta hrvatske ksenofobije i »ludila«. Slične padove i uspone imali su i naši

odnosi, premda moram ponoviti da su u osnovi, barem što se površine tiče, bili srdačni i gotovo prijateljski.

Tog smo svibanjskog četvrtka 1999. Vesna i ja dugo razgovarali, u atmosferi koja je podsjećala na naše najbolje dane. Kada smo razgovor okončali, izašla je sa mnom iz svoje sobe i Predstojnikova kabineta te me otpratila do prizemlja. Kad sam već htio otići, zadržala me, rekavši: »Pričekaj još malo, sada je ionako vrijeme ručka, Predsjednik će naići, pa ga pozdravi«!

U pozadini te njene geste vjerojatno nije bila samo osobita sklonost prema meni, koja ju je tog dana *napala*, nego možda i to što sam se raspitivao za Predsjednikovo zdravlje, koje je, kako su kuloari brujali, bilo već prilično narušeno.

I onda se u jedan sat poslijepodne pojavio Predsjednik. Bio je to Tuđman kakvoga prije nikada nisam vidio! Bolest je već toliko uzela maha da je djelovao poput slabašnog starca koji se jedva drži na nogama. Polako i nesigurno silazio je niz stepenice, ni sjena onom čovjeku od prije nekoliko mjeseci. Kad je došao do mene, pružio mi je ruku koja mi se činila za broj manja negoli prije i nekako tvrđa. A onda je u svome stilu zapitao Vesnu: »Zašto ga ne pozoveš na ručak«? Bio je to moj posljednji ručak s hrvatskim predsjednikom. Najprije je na stol došla ragu-juha, zatim glavno jelo koje se sastojalo od komada junećeg mesa prelivenog umakom od brusnica, s *dinstanim* tikvicama te šparogama u *holandskom* sosu. Za

desert je bio ponuđen voćni kolač preliven umakom od jagoda. Uz to se pila vrbnička *zlatna žlahtina* i na kraju kava.

Ali atmosfera je bila turobna. S Predsjednikom za stolom sjedili su samo najbliži suradnici – Ivić Pašalić, Ivica Ropuš, Vesna, Ivica Kostović... Ozračje je bilo daleko od onoga iz vremena sjajnih »dvorskih bakanalija« kada je Stari uživao u zadovoljstvu prisutnih, koje je opet bilo potaknuto samom činjenicom da s njime mogu sjediti za istim stolom.

Kao da se neka sablasna tišina spustila na sve nas, utoliko nepodnošljivija što su zvonkiji bili udarci noževa i vilica o porculanske tanjure. Tuđman je sjedio na svom starom mjestu, mršaviji i slabiji nego ikada, i šutljiviji i zatvoreniji negoli ikada. Jeo je polako, pogled mu je bio neodređen, kao i točka u koju je gledao. A onda, kao da se budi iz sna, dobacio bi koju rečenicu, rekao nešto što se ticalo teme, i opet utonuo u jelo i prazninu ispred sebe.

Vesna je od svih govorila najviše, što je donekle kazivalo i o njenoj probuđenoj samosvijesti (posljednjih mjeseci Stari ju je promovirao u bliskog suradnika i potpredsjednicu stranke) ali i želji da ga zainteresira za kakav problem, probudi u njemu staru znatiželju i emocije. Ali nije išlo.

Tada sam se sjetio kako ga je uvijek zanimala vanjska politika. Brže-bolje sam počeo govoriti o nepravilnostima koje je Schröderova vlada tih dana imala s Clintonovim posjetom Njemačkoj.

Američki predsjednik je dan prije doputovao u vojnu bazu Spangdahlem te se potom trebao sa Schröderom sastati u Bonnu. No, protokol njemačkog kancelara nije imao pojma ni kada će, a ni kako Clinton stići u Bonn, jer ga Amerikanci o tomu nisu obavijestili.

Stari se smjesta probudio, to ga je počelo zanimati, a imao sam dojam da ga nekako i tješi takvo ponašanje Amerikanaca prema Nijemcima. Napokon, nismo bili samo mi žrtve bahatosti i arogancije svjetske supersile!

Još sam mu ispričao do kakvih je napetosti došlo u tzv. strateškoj *small group* između američkog ministra obrane Choena i državne tajnice Albright u svezi s aktualnim ratom NATO-a protiv Srbije, a o čemu su mediji tih dana izvještavali. Bilo je to dovoljno da istisne iz sebe nekoliko rečenica o Kosovu.

Iako je rat još bio u punom jeku i negdje na polovici svog trajanja, Stari je bio uvjeren da će »i jedni i drugi morati popustiti« te da je to, na kraju, i u hrvatskom interesu, budući da sve ostalo vodi u »nastavak krize i nestabilnost«. Još je dodao da će kad-tad doći do podjele Kosova te do neke vrste suvremenog Berlinskog kongresa na kojem će se morati konačno i definitivno riješiti stanje na jugoistoku Europe.

Zatim se ponovno povukao u sebe, dovršio svoju crnu kavu i teško se podigavši sa stolice otputio na popodnevni odmor. Ručak je trajao točno jedan sat, a Tuđman je još imao toliko snage da se,

kako je to običavao, na početku stepenica koje su vodile u njegov kabinet, s osmijehom i blagonaklonošću oprostio od svojih gostiju.

Bio sam osupnut svime što sam vidio i doživio. To više što sam ga i prije susretao u različitim fazama bolesti. No tako slabog, tako utonulog u sebe, gotovo već izašlog iz ovoga svijeta, nisam ga još vidio. Doduše, on se kasnije malo oporavio, snaga mu se ponešto vratila, ali Tuđman više nikada nije bio onaj stari, čak ni onaj od prije nekoliko mjeseci.

Koliko je meni poznato, i dalje je predano radio, ali njegova koncentracija i upornost bile su veoma ograničene. Zatvorio se u najuži krug suradnika, čiji je utjecaj bivao sve snažniji, jer drugih informacija i kontakata praktički nije imao, kako je to inače bivalo u prijašnjim vremenima.

U to sam vrijeme gotovo opipljivo osjećao kako se iz Predsjednikova ureda širi neka vrst *političkog autizma*, kako stvari stoje na mjestu, kako se ništa ne promišlja i ne pokreće, samo održava da se ne sruši, reagira umjesto da se programira.

Borbe za njegovo nasljeđe već su otpočele. U početku se nitko nije usudio govoriti o posttuđmanovskom vremenu, ali u ljeto te godine, to je bilo opće mjesto u razgovorima u užim grupama i lobističkim krugovima. Stari je, dakako, i dalje bio neupitan autoritet i u stranci i u državi, njegova se riječ slušala kao i prije, ali dalje od zapisnika u većini slučajeva nije dopirala.

Funkcioniranje države svelo se na najnužnije, a on se koncentrirao još samo na najbitnije, pokazujući da i u takvu stanju neke stvari može riješiti bolje negoli cijela i zdrava vlada.

Privatizacija Hrvatskih telekomunikacija bila je jedan takav primjer. Kada je *Deutsche Telekom* odustao u zadnji čas od ponude, a Skandinavci ponudili sramotno nisku cijenu, Škegro i comp. dospjeli su u takav škripac da nisu znali što učiniti. Odustati od prodaje značilo bi izložiti zemlju financijskoj krizi, a prihvatiti ponudu, rasprodati je. Tada je stari i bolesni Tuđman stvar uzeo u svoje ruke, odigrao još jednu riskantnu partiju političko-gospodarskog pokera i na kraju dobio. HT je prodan po znatno većoj cijeni i pod uvjetima dostojnim Tuđmanove filozofije *harmonije* između neovisnosti i neumitne globalizacije.

Pritom valja znati da su u HDZ-u i državnom vrhu postojale dvije škole mišljenja. Jedna, koja je načelno bila protiv prodaje velikih sustava i tvrtki strancima, i druga, koja je bila jako liberalna u tom pogledu. Stari je presudio po srednjoj liniji: prodati, ali i zadržati kontrolu!

U toj je točki još jednom došla do izražaja njegova temeljna politička misao: da nacionalne interese zemlje valja usklađivati s globalnim kretanjima u suvremenom svijetu. Tuđman je, kako je već rečeno, bio *nacionalist*, ali nipošto ne i ksenofob. On je jasno vidio kamo svijet ide, ali sam proces globalizacije, planetarno povezivanje pa čak, u određenim sferama i planetarno upravljanje, nisu

mu zamračili vid, da ne bi uočio da se svijet istodobno i individualizira.

To je bila njegova omiljena tema! Individualizacija, koja je došla tako snažno do izražaja nakon pada *Berlinskog zida* kroz emancipaciju malih naroda, i istodobno globalizacija, koja je u toj istoj Europi došla tako vidljivo do riječi u Maastrichtu i poslije njega!

U tom smislu doista je više od puke simbolike da je Tuđman, kako se kolokvijalno govorilo, upravo 1991. godine razbio Jugoslaviju i hrvatskom narodu omogućio put u *individualnost*, dakle iste one godine kad je *summit* u Maastrichtu definirao novu i integralnu Europu!

Jedna američka sociologinja problem globalizacije definirala je otprilike ovako:» Nacionalna je država premalena za rješavanje današnjih velikih problema a prevelika za rješavanje malih problema«!

Tuđman bi joj, usudužem se reći, odgovorio: »Vi ste savršeno u pravu ako mislite na velike nacionalne države i velike svjetske probleme s kojima su one u prvom redu suočene. Ali kad je riječ o malim nacionalnim državama, one su upravo savršene za rješavanje malih problema s kojima su u pravilu jedino i suočene!«

U tomu je svakako i tajna njegova zauzimanja za nacionalnu državu. Ona nije za njega bila nužna samo zbog slobode hrvatskog naroda, nego i kao suvremeni izraz individualizacije, težnje za identitetom i posebnosti u svijetu koji se tako ubr-

zano globalizira. I u kojemu svi možemo biti *isti* i jednaki tek onda ako sačuvamo i te kulturološke i ine razlike.

Iako je imao još bljeskova, poput ovog vezanog za prodaju HT, njegova bolest ipak se vidljivo odrazila na stanje i u HDZ-u i u državi. Svibanjski ručak dao mi je znati da Tuđmanova era ide svom neumitnom kraju i da ovog puta politika nema šanse u odnosu na biologiju.

Usprkos Tuđmanovoj čeličnoj volji i nevjerojatnoj sposobnosti da ignorira bolest koja bi obične smrtnike bacila u očaj.

Granić samo figura na šahovskoj ploči

Bilo je to posljednje Tuđmanovo ljeto. Kao i obično, proveo ga je na Brijunima, samo s tom razlikom što se sada možda prvi put i odmarao. Doduše, ponešto se oporavio od iscrpljujuće kemoterapije kojoj je tih mjeseci bio podvrgnut, ali je i dalje bio slab i ograničenih radnih kapaciteta. Ipak mogao je obavljati najbitnije državne poslove i primati prilično prorijedene posjete.

Jedan od ljudi koji su ga posjećivali na Brijunima, bio je i akademik Ivan Aralica. Stari je s njime imao specifičan, ali i prijateljski odnos. Bili su takoreći vršnjaci, Aralica je »u vlast ušao« na poticaj samog Tuđmana, a nije imao nikakvih leaderskih ambicija, nije pripadao unutarstranačkim krilima i lobijima. Riječju, bio je u doslovnom smislu »Tuđmanov čovjek«.

Povrh toga, Stari je Aralicu doživljavao i kao neku vrst »soli« u HDZ-u, pa je s njim otvorenije

i prijateljskije razgovarao negoli s mnogima drugima. A i vjerovao mu je. Ono što mu je Aralica mogao reći, malo je tko mogao. Pri kraju možda i nitko.

S mirisom ljeta, u zraku se sve više osjećao i dah posttudmanovskog vremena. Bilo je očigledno da je jedna era na zalasku, da biologija čini svoje. No bilo je tu još nečega, premda mnogo stidljivije. Počelo se pomalo uviđati i to da je jedan koncept vođenja države na izmaku, da je iscrpio ideje i energiju i da stvari nekako poprimaju karakter *loše beskonačnosti*. Stoga se sve više u kuloarima i među istomišljenicima nametalo pitanje: što i kako poslije Tuđmana? Doduše potihom, ali sve učestalije, jer ta se tema više nije mogla izbjeći.

Aralica je s Tuđmanom na Brijunima pokušao izdaleka govoriti o tomu, obilazeći oko stvari kao mačak oko vruće kaše. Ali s jasnim ciljem da Predsjednika nekako potakne na to da počne ozbiljnije razmišljati o svojim nasljednicima, o ljudima koji bi, uz pomoć njegova autoriteta, jednom preuzeli punu odgovornost.

To više što je stanje u HDZ-u bilo stvarno žalosno. Uz neprestane sukobe i podmetanja, postojala je i jedna stalna nelagoda: čak najvažniji stranački ljudi, ili oni u državnom vrhu, nisu bili sigurni gdje mogu završiti. Svi su nekako osjećali da su na stalnoj dispoziciji, da u nekoj nepovoljnoj konstelaciji, bez svoje krivnje, ili zasluga mogu dolje, ili gore. Rezultat je bio da su takoreći svi važniji ljudi strepili da im netko nešto ne pod-

metne, na kraju bili frustrirani, demoralizirani, a neki i s jednom nogom u nekoj drugoj opciji.

Dakle, u konačnici se radilo o tomu da se pod novim okolnostima, koje su nadolazile, sačuva stabilnost stranke, time što bi se jasno i nedvosmisleno pozicionirali u njoj (a shodno tomu onda i u državi) njeni ključni ljudi.

Stari takve razgovore nije volio jer je bio alergičan na »prerana pokapanja«, a bojavao se vjerojatno i toga da eventualno određivanje takvih ili takvog *Kronprinza* ne produbi rivalitete i sukobe u stranci kojih je inonako već bilo previše. Bio je tu, dakako, i treći razlog. Što ako se takav *Kronprinz* pretvori u stranački *kontrapunkt* i počne oko sebe okupljati nadobudne? Neće li mu time iz ruku izmigoljiti kontrola nad strankom, bez koje ne bi mogao upravljati zemljom kao što je to dotad činio?

Tog posljednjeg ljeta Tuđman je ipak s Aralicom razgovarao o toj mrskoj temi, ali, razumije se, na svoj način. Nije ništa određenije dao znati, više bi pitao i slušao, tek nejasno dajući signale što misli o ovome a što o onome. Prema Araličinom svjedočenju, Stari se kadšto približio tomu da doista nešto konkretno učini, a onda bi opet pobjegao od vlastite namisli, prepuštajući sve nekom budućem sretnijem vremenu. Najviše dokle je došao bilo je pitanje: »Valentić ili Granić?« A kad je čuo odgovor nije rekao ništa, samo je napravio lice koje je dalo znati da mu se cijela ta ideja previše ne sviđa, a neki od mogućih kandidata još i manje.

Jedno je, međutim sigurno: Tuđman nikada ne bi pristao na Granića. I to podjednako iz ljudskih kao i iz političkih razloga. On nije podnosio Granićev stil: njegovo snishodljivo ponašanje s jedne, i neobuzdane ambicije s druge strane.

Bila je javna tajna da ovaj jedva čeka da zasjedne u Tuđmanovu fotelju. Zbog toga je toliko radio na svome *imageu*, *potkupljivao* novinare povjerljivim informacijama i sklapao neobične medijske *deals*.

Stari je sve to znao kao i to da su mediji, uz izdašnu pomoć sa strane, Granića stilizirali kao *dobrog momka* u odnosu na njega kao *lošeg momka*. I tako ga koristili kao ferment razdora u stranci i državi. Granićeva popularnost u nekim se periodima napuhavala do karikaturalnosti, kao da je riječ o nekakvoj političkoj superteškoj kategoriji. A za Tuđmana on je bio samo *instrument* i izvršitelj njegove politike i ništa više.

Nikakav kreator, jer to nitko nije mogao biti, budući da je vanjsku politiku kreirao jedino Predsjednik. Sve ostalo, što je Granić negdje govorio prigušenim glasom, ili ispod stola, za Staroga nije bila politika nego nešto sasvim drugo.

I sam sam bio svjedokom izraza na Tuđmanovu licu kada bi govorio o Graniću. Kao da guta nešto neugodno i oporo, ali ipak to želi progutati. Starome je njegov ministar trebao, ali kao figura na šahovskoj ploči. Nije ga želio žrtvovati da ne pokvari poziciju, a kad mu je prekipjelo i kad je to možda i htio, više nije mogao. Natovarilo bi si na leđa ne samo prevelike proteste i pritiske Za-

pada, čije je čovjek Granić u to vrijeme bio, nego i galamu domaćih medija.

Sam ministar vanjskih poslova pak, kako se čini, tu svoju ulogu i poziciju nije dokraja osvijestio. Ambicije su ga toliko obuzele da više nije razlikovao inscenaciju od realiteta. Otrežnjenje je došlo tek kada je za vrijeme predsjedničke kampanje izgubio i potporu domaćih medija i potporu Zapada – jer su na scenu stupili mnogo *autentičniji* momci. I kada je doživio neminovan krah!

Što se Tuđmanovo zdravlje više pogoršavalo, animozitet je rastao, nekako proporcionalno Granićevoj neskrivenoj nestrpljivosti da konačno dospije tamo kamo toliko stremi. Kad je u jesen, nekoliko mjeseci prije parlamentarnih izbora, HDZ započeo sa stvaranjem izbornog stožera i njegovih operativnih tijela, Tuđmanu je prekipjelo. Jednostavno nije želio Granića staviti u glavno izborno tijelo – tzv. *Koordinaciju* – u koju su inače ušli svi potpredsjednici stranke kao i još nekolicina važnijih hadezeovaca.

Stari je time htio, ne samo stranačkoj, nego i široj javnosti, poslati signal kako Granića nipošto ne smatra svojim *političkim sinom*. Ta odluka tada još nije bila službena, ali je bila na najboljem putu da to postane. Pritom je bio toliko srdit da je na pitanje, ne bi li ipak i Granića stavio u *Koordinaciju*, jer ipak je riječ o potpredsjedniku stranke i važnom ministru, bijesno odgovorio: »Hoćete li da sada sve kažem? Pa on se već ponaša kao da je predsjednik države«!

Oni koji su bili ponešto upućeniji u taj mučan odnos, znali su da je pred očima imao podosta toga. Bio je uvjeren da je upravo Granić naručio jedno istraživanje javnoga mnijenja u *Nacionalu*, u kojem je on sam uzdignut u nebesa dok je Predsjednik poslan u pakao.

Starom su bile poznate i neugodnosti iz ministarova privatnog života, a u rijetkim trenucima kada bi o njima govorio, kiselio je lice kao dijete kojemu su iznenada gurnuli limun u usta.

Ali unatoč tomu, mnogi, a među njima i oni koji inače do Granića nisu mnogo držali, bili su protiv takve *odmazde*. Dakako, tu je bilo i ljudi poput Valentića, koji su smatrali da je »Mate vrhunski političar, sa sjajnim *imageom* u javnosti« i kao takav predodređen za stranačke lože, bez obzira na sve ostalo.

Ali, glavni razlog bio je drugdje. Tog ljeta kada je Aralica s Tuđmanom razgovarao na Brijunima, i u Zagrebu su se na istu temu vodili poprilično intenzivni razgovori. Naravno, bez Tuđmana. Oni su, doduše, bili traljavi, s mnogo figa u džepovima, s hinjenom iskrenošću i skrivenim ali programiranim vjerolomstvima. No ipak se pokušalo, jer je svijest o tomu da je zapravo već počelo posttuđmanovsko razdoblje bila prejaka.

Nekoliko ključnih hadezeovaca – Valentić, Šeks, Pašalić, Granić i donekle Radić, pokušavali su, više uz posrednike negoli izravno, uspostaviti minimalne kontakte i povjerenje, dogovoriti se eventualno o pozicijama i ambicijama, sve to usk-

laditi, ako ne drukčije, a ono barem na razini taktičke suradnje kako ne bi došlo do borbe svakog protiv svakog i time do destabilizacije stranke. Uz stalno prisutni strah da netko ne bi otišao Starome i otkucao kako mu se nešto čini iza leđa, ili čak iza leđa *valja!*

Ideja koja se pritom donekle iskristalizirala bila je ova: Granić bi bio predsjednik države, ali sa znatno smanjenim ovlastima. Njemu bi to bilo prihvatljivo, jer, kako je to tvrdio jedan njegov prijatelj, »Mati je zapravo samo do vlasti bez vlasti«. Valentić bi bio budući premijer, s kancelarskim ovlastima, a to je donekle odgovaralo Tuđmanovu neizrečenom brijunskom mišljenju. Pašalić bi najvjerojatnije preuzeo stranku, a Šeksu, spram kojeg su postojale najveće averzije i nepovjerenje unutar *petorice*, bilo je namijenjeno mjesto predsjednika Sabora. Dakako, sve je to bilo *in spe*, ali ipak s dovoljno strasti i sumnje, jer u to vrijeme nitko nije računao s tako teškim porazom HDZ-a na izborima, s tako skorom smrću Predsjednika i svim onime što se potom dogodilo.

Iz današnje perspektive sve to pomalo djeluje tragikomično, ali dogovor oko funkcija u to je vrijeme ozbiljno shvaćen. Čak preozbiljno, i zato nikada među *petoricom* nije postignut konsenzus. Jedino su uspostavljena neka parcijalna savezništva, neprincipijelne koalicije i tomu sl. No činjenica da su takvi razgovori vođeni, da se u njih polagala i nada, imala je za posljedicu da se

pošto-poto željelo udobrovoljiti Tuđmana kako bi Granića vratio u *Koordinaciju*.

Na tomu je osobito radio Valentić, ali i Pašalić, koji je, kada je sve dobro odvagao, prihvatio tu ideju. Jedini opipljivi rezultat te *peteročlane skupine* tako je bilo vraćanje Granića u *Koordinaciju*. Tuđman je to na kraju učinio i time izbjegao skandal, ali mišljenje o svom ministru vanjskih poslova nije promijenio.

Svojevrsna je ironija sudbine da je upravo Granić, kao HDZ-ov kandidat na predsjedničkim izborima trebao naslijediti Staroga. No to se nije moglo izbjeći. Kada je Predsjednik umro, odmah se pokazalo da u HDZ-u nema jače i važnije ličnosti koja ne bi bila javno obilježena ili koja bi uživala znatnije simpatije birača. Jedino je Granić imao pozitivan *image*, ma kako on inače bio napuhan, pa je bilo logično da se s njim ide u izbore. Osim toga, vjerovalo se da usprkos svim deficitima, Granić ipak ne može biti lošiji hadezeovac od jednog Mesića ili Budiše!

To što je sve završilo debaklom, a potom i krahom u stranci, logična je posljedica ne samo moralnog i političkog pada HDZ-a, nego i Granićevih predimenzioniranih ambicija, kao i dugogodišnjeg medijskog napuhavanja njegovih vrlina i političkih sposobnosti kojih zapravo nikada u toj mjeri nije imao. Stari je to uvijek znao i zato je možda na kraju jedino on zadovoljan: nevoljeni ministar ga ipak nije naslijedio!

Račan hrvatski Willy Brandt?

U jesen 1999., koji mjesec prije parlamentarnih izbora, Tuđmanova Hrvatska djelovala je poput nasukanog broda. Predsjednik je bio teško bolestan, HDZ u moralnoj i političkoj krizi, a zemlja u izolaciji i pod tihim sankcijama. Tu žalosnu sliku upotpunjavalo je masovno razočarenje velikog broja građana zbog brojnih gospodarskih i financijskih afera, dvojbene pretvorbe, korupcije i gotovo kolektivnog osjećaja da gore ne može biti i da promjena, ma kakva bila, sa sobom mora donijeti bolju i pozitivniju situaciju.

Inozemni pritisci, koji su velikim dijelom bili motivirani interesima velikih sila na ovim prostorima (poglavito u Bosni) pritom su odigrali bitnu ulogu. Bilo je očito da Zapad želi odlazak Tuđmana i HDZ-a s političke scene, i to se na toliko načina pokazivalo i demonstriralo dok ljudi napokon nisu stekli dojam kako drugog puta i nema.

Veliki obol stvaranju takve psihološke situacije, stvaranju osjećaja potpune socijalne hendikepiranosti, opljačkanosti i kolektivne izigranosti, davali su i domaći mediji. U skidanju pozlate i u razotkrivanju bijede HDZ-a i aktualne vlasti, mediji su svakako odigrali i pozitivnu ulogu, ali u mnogim se aspektima pretjerivalo, tako da je, na posljetku, stvorena posve histerična atmosfera u kojoj je sve zlo pripisano Tuđmanu i njegovoj vladi, a sve dobro onima drugima, uključujući tu i tobože filantropsku međunarodnu zajednicu.

Napokon, sve to i ne bi imalo tu dimenziju da s kriminalizacijom vlasti nije stvorena i jedna gotovo kolektivna averzija prema svemu što je u proteklih deset godina – od stvaranja države naovamo - ostvareno. Sumnja, pa i svojevrsni *odium* bačeni su i na sam smisao nacionalne države, Domovinski rat, pače, i na tako veličanstvenu pobjedu kao što je to bila *Oluja*.

Gotovo bi se moglo reći da je postalo socijalno i politički podnošljivije biti bivši udbaša, ili akter srpske pobune u Hrvatskoj negoli hadezeovac, ili hrvatski nacionalist. Nije li se tako i jedna era približila svom neumitnom kraju? Era koju je obilježilo Tuđmanovo djelo? Ili još dublje: ne znači li taj kraj i početak prevrednovanja svih vrijednosti, pa i onih na kojima je izrasla hrvatska državna samostalnost i neovisnost kao i herojski Domovinski rat?

Je li Tuđman bio svjestan da u tom smjeru pušu politički i socijalni vjetrovi? I da za njih nije

odgovorna samo – nesumnjivo postojeća – udružena kampanja raznih »žutih i crvenih vragova«, nego i nojevsko ponašanje njegove vlade, HDZ-a pa i on sam? Je li bio svjestan činjenice da se stvara *nova politička korektnost* i da nikakva stara retorika ne može ublažiti bjesove što su izazvani skandalima i korupcijom posljednjih godina? Da bi stvorena atmosfera mogla progutati i ono velebno što je u ovih deset godina stvoreno – samostalnost, nacionalno dostojanstvo i ponos, pobjednički mentalitet i elan? Je li bio svjestan da i on sam, u situaciji kakva je stvorena, čini »grijež propustom« koji i ono najbitnije dovodi u pitanje? A time i njegovo vlastito djelo?

Mislim da Tuđman toga nije bio svjestan. Barem ne do kraja. On je bio svjestan međunarodne izolacije i faktičkih sankcija, i u tom pogledu nije imao iluzija da Hrvatska nije dospjela u plitko more. No to je bila cijena koju je plaćao za državnu neovisnost, kako ju je on shvaćao. Posve je razumljivo da nije mogao reći da su uvjeti što ih Hrvatskoj postavlja međunarodna zajednica, program njegove vlade. To se kosilo i s njegovom psihologijom, razumijevanjem politike, kao i povijesnim iskustvom. Jer da je tako postupao, Hrvatske države zasigurno ne bi bilo.

Njegovi su napori išli u pravcu balansiranja interesa moćnih i njegove male zemlje. U tomu je dugo bio uspješan, no na kraju ta se politika nasukala. Cijena tog odsukavanja bila je previsoka: brzi kolektivni povratak svih izbjeglih Srba sa

svim političkim, socijalnim, sigurnosnim i inim rizicima koje takva *seoba* može donijeti. Uključujući tu i »novu« *bosansku politiku* te dobrotoljno vezivanje uz Balkan.

Tuđman to nije htio, a ni mogao, jer bi time bio uspostavljen *status quo ante*. I onda bi se dakako postavilo pitanje: čemu sve žrtve, čemu Domovinski rat, razaranja, toliki ranjenici, tolika kolektivna i pojedinačna patnja. Napokon, koliko je moralno da međunarodna zajednica sada to ultimativno traži od njega, a 1991. i poslije, sve je Miloševićeve ratove i agresiju pasivno promatrala (osim Kosova u zadnjoj fazi), ne čineći ništa da zaustavi patnju i ubijanje, a mogla je? I to vrlo jednostavno i vrlo efikasno, pogotovo na početku! I sada kao da se ništa nije dogodilo, sve želi vratiti u prvobitno stanje. S kojim ciljem? Tuđman je bio uvjeren da je to put vraćanja zemlje tamo gdje ne želi biti i odakle se s toliko muke otrgnula.

Kada je riječ o prilikama u samoj zemlji, Stari je, posebno posljednjih godinu-dvije, izgubio uvid u stvarno stanje. Tomu je mnogo razloga, a jedan svakako leži i u njegovom upravo fanatičnom uvjerenju kako u hrvatskom narodu ne može biti više od petnaest do dvadeset posto onih koji »ne vide stvari kakve jesu«, koji su »protiv hrvatske države« i koji shodno svom »podaničkom mentalitetu traže nove gazde izvan zemlje«. On je to često ponavljao, on je u to bio uvjeren i do posljednjih izbora čak imao pravo. Jer on i HDZ su pobjeđivali, i to otprilike u tim omjerima!

S tim u vezi je i odgovor, ili barem dio odgovora, na pitanje: zašto ništa nije učinio da stranka spremnije dočeka izbore, ili da s manje drame preboli izborni poraz? Jer ako već nije vidio potrebu da radikalnije intervenira u hrvatsku gospodarsku i socijalnu zbilju, ili ako nije mogao razbiti to vrzino kolo korupcije i kriminala, jer je sustav vlasti već bio bolestan u sebi samom, onda je barem mogao ostaviti svog nasljednika, ili skupinu ljudi koji bi koliko toliko održali HDZ.

Problem, dakako, nije u tomu što je HDZ izgubio izbore. To je normalna mijena u demokraciji. Nesreća je u tomu što se HDZ, zbog nepostojanja autoritativnog vodstva, ne samo do kraja moralno i politički srozao iznutra, nego i raspao i gotovo marginalizirao. Koliko je taj proces dubok pokazuje i činjenica da, iako HDZ ima zavidan broj zastupnika u oba doma parlamenta, dojam koji ti zastupnici u javnosti ostavljaju ravan je nekoj maloj i beznačajnoj strančici.

Problem nije u tomu što je HDZ to sam sebi napravio (političke stranke imaju pravo i na političko samoubojstvo), nego u tomu što je hrvatsku političku scenu ostavio bez prave oporbene alternative, a hrvatske konzervativnije birače bez *političke domovine*. Njih danas nitko ozbiljno ne zastupa na političkoj sceni, i oni su u tom smislu politički apatridi.

Da je Tuđman ostavio kakvo takvo vodstvo, s jasno definiranim ovlastima i hijerarhijom, situa-

cija bi, usprkos svim moralnim i intelektualnim deficitima s kojima se HDZ otad suočava, bila znatno bolja. Stranka bi odmah poslije njegove smrti imala vodstvo koje bi preuzelo odgovornost za izbore, ali i formuliralo izbornu strategiju, koje inače nije bilo. Nakon izgubljenih izbora brzo se moglo ići na izvanredan sabor stranke, tamo položiti račune, izabrati vodstvo za novo razdoblje, izaći pred hrvatsku javnost s jednom kratkom i poštenom deklaracijom u kojoj bi se jasnim i modernim jezikom reklo što je u ovih deset godina učinjeno pozitivno i na što stranka može biti ponosna, što je njen *crimen*, za koji se iskreno ispričava hrvatskoj javnosti, i što su njeni ciljevi kao najjače oporbene stranke. Da je to tada učinjeno, HDZ bi bio na putu oporavka. Ovako je potonuo u lošu beskonačnost, čekajući četiri mjeseca na sabor, i praktički bio osuđen na političku šutnju. To je najtragičniji primjer deprofilacije stranke koji je viđen na našoj političkoj sceni!

Zašto je Tuđman to dopustio, ili bolje, zašto takav očekivani razvitak nije spriječio? Morao je znati kome ostavlja stranku. Samo nekoliko mjeseci prije negoli je zauvijek zaklopio oči, dogodio se *bjelolasički slučaj*. Tada su Šeks i Krpina insceni-rali jedno tajno glasovanje kako bi se Šeks, mimo volje Predsjednika, nametnuo kao njegov predodređeni nasljednik. Stari je zbog toga izribao i Šeksa i Krpinu, te još nekolicinu koji su tada tvorili antipašalićevsku frakciju. Vidio je kakve su ra-

zorne posljedice iz toga proizašle, od onih medijskih do unutarstranačkih. Dakle, zašto?

Već je rečeno da Stari nije bio sklon, iz mnogo znanih i neznanih razloga, designirati bilo koga kao svog nasljednika. On je o tomu kadšto razmišljao, rijetko razgovarao, ali dalje od toga nije otišao. Možda tri-četiri mjeseca prije smrti, o tomu sam razgovarao s Vesnom Škare-Ožbolt. Povod su bili Araličini razgovori sa Starim na Brijunima, te njihova zagrebačka *sekcija*. Ne znam je li Vesna o tomu što znala, no ja sam htio čuti ima li kakvih pomaka na tom planu, pa sam je upitao »razmišlja li Stari uopće o svom nasljedniku, i zašto već jednom nešto ne učini«.

Najprije je slegnula ramenima i uz svoj karakterističan osmijeh dometnula: »Znadeš da to ne voli«! Ali kao da se nečeg naglo sjetila, dodala: »Jednom sam ga i sama to pitala, rekavši mu – Predsjedniče, zašto ne razmislite o nekome? – na što mi je odgovorio – Razmišljam, razmišljam«! Još mi je rekla kako mu je na to kazala da dok se on premišlja »mi u stranci jedan drugog utapamo«, na što se samo nasmijao.

Je li ipak bio na putu, pa ga je smrt preduhitrila? Nema dvojbe da je Tuđman, unatoč svojoj teškoj bolesti, ipak iznenada umro. On je umro od komplikacije upale potrbušnice koju je dobio kao posljedicu upale divertikula u crijevnome sustavu. Do takvog fatalnog ishoda svakako ne bi došlo da je pravodobno smješten u bolnicu, da nije putovao u Vatikan. I da je odmah, nakon što

mu je i tamo pozlilo, operiran. Koliko se sam operirao liječničkom pregledu, a koliko su tomu pridonijele neke druge okolnosti, drugo je pitanje. U svakom slučaju, koliko je god njegova smrt bila brza, i koliko god bila posljedica sekundarne, a ne primarne bolesti, ipak nije bila prebrza. Tuđman je danima trpio teške bolove i neko je vrijeme bio pri svijesti i u samoj bolnici nakon operacije. Da je htio, da mu je ta stvar ležala na srcu, vjerojatno bi dospio učiniti neku gestu, sročiti svoju političku oporuku. A to ipak nije učinio.

Jedan dio njegovih bliskih suradnik, koji ni na jedan prihvatljiv način ne mogu objasniti zašto je Stari stranku ostavio obezglavljen, drže da je to učinio zato jer jednostavno nije vjerovao da će umrijeti. Pašalić, koji je k tomu i liječnik, i sam se čudio, rekavši u nekoliko navrata kako je upravo nevjerojatno da čovjek koji boluje od raka, kao što je Tuđman bolovao, nikada nije ozbiljno mislio da će od njega i umrijeti! I zato nije na vrijeme učinio ono što bi inače učinio?

Može biti da je tako, ali možda i nije. Tuđman je svakako bio jedinstvena osoba kada je riječ i o njegovu tijelu i o njegovoj psihi. Bio je medicinski fenomen, ali i psihički fenomen. No monstrum nije bio. Svakako je bio svjestan i svojih godina i svojeg relativno skoroga kraja. To što to nije pokazivao, što se s time sam nosio, posve je druga stvar. On je možda doista mislio da još ima koju godinu pred sobom, ali nitko tko je okupiran

brigom za stranku koju je stvarao, kome je stalo da ta stranka ostane moćna i stabilna i poslije njega, ne može takav važan posao, kao što je designiranje nasljednika, ostaviti za zadnji čas!

Već i zbog toga što bi takvom *Kronprinzu* bilo potrebno stanovito vrijeme da uz živog Tuđmana i njegov nedvojbeni autoritet izgradi svoje pozicije u stranci i javnosti, dovoljno ojača i stekne vlastiti autoritet!

Iznijet ću jednu hipotezu koja mi se čini logičnom i vjerojatnom, ali za koju nemam nikakvog uporišta u samim činjenicama. Vjerujem da Tuđman nije želio nikoga designirati, da je namjerno ostavio stranku u stanju u kakvom ju je ostavio! Pritom su moguća dva motiva. Možda je Stari naprosto rezonirao ovako: dok sam ja živ stranka će funkcionirati kako funkcionira, bez ikakvih potresa koje bi moglo izazvati određivanje nasljednika ili njegova zamjenika. A kad jednog dana odem, neka se sami vodeći ljudi pobrinu kako će ustrojiti vodstvo. Ako stranka ne preživi taj personalni skok u hladnu vodu, onda i ne zaslužuje da opstane.

Drugi motiv, koji mi se čini privlačnijim, premda ne i vjerojatnijim, svodi se na grubu pretpostavku da je Tuđman zapravo htio, možda više podsvjesno, da s njegovim odlaskom ode i HDZ! Tomu bi u prilog moglo govoriti nekoliko naznaka. Prvo, HDZ je bio skrojen po njegovoj mjeri. On je statutarно i na svaki drugi način bio tako komponiran i ustrojen da može normalno

funkcionirati samo pod predsjednikom kakav je bio Tuđman. Zbog toga su i nastale sve one statutarne teškoće vezane i za tako banalna pitanja kao što je sazivanje sjednice Predsjedništva stranke. Ona se po Statutu bez Tuđmana nije mogla sazvati, njome nitko nije mogao predsjedati i sl. Po Statutu se nije mogao izabrati ni v.d. predsjednika, što je sve skupa pridonijelo tragičnom razvitku odnosa u nekoć tako moćnoj stranci.

Osim toga, Stari nikada nije bio emotivno vezan za HDZ, premda ga je sam stvarao. Više puta mi je govorio da je njemu HDZ važan samo i toliko koliko je bio neophodan i nužan instrument za stvaranje države i vođenje Domovinskog rata. I, dakako, poslije za upravljanje državom. Kada je to govorio, iz njega je progovarao arhitekt koji pred očima ima samo građevinu i njen smisao, a sve drugo za njega su skele i pomoćna sredstva. U prilog tomu govori i to da je Stari i sam pridonosio da HDZ u sebi nikada ne odraste, da su svi, osim njega, bili i osjećali se kao djeca, koja, doduše, imaju prilično lijepo djetinjstvo, ali i strogog i autoritarnog oca.

Napokon, i možda najnevjerojatnije, ali ne i najnelogičnije, Tuđman je jasno vidio da se njegova politika, kad je riječ o odnosima s međunarodnom zajednicom, nasukala. On drugog puta nije imao, a ni vidio. Ta činjenica samo djelomično govori o neuspjehu. Uspjeh je bio golem, jer je hrvatska država stvorena, jer je zemlja oslobođena, i to uglavnom protiv struje, a

ne uz pljesak i odobravanje svijeta. No, Stari na kraju nije imao ni snage, a ni vizije da učini kakav bitniji zaokret. A da je i imao, ne bi ni mogao, jer je HDZ, na koji se oslanjao i uz čiju podršku je sve to napravio, bio odgojen upravo na onakvoj politici.

Pritom je nezgoda bila u tomu što ta politika bez Tuđmana nikada ne bi dala rezultate, a pogotovo ne u posttuđmanovskom periodu! Je li toga bio svjestan?

Možda će jedna povijesna paralela to bolje razjasniti. Konrad Adenauer je poslije rata svoju Zapadnu Njemačku tako tijesno priljubio uz Zapad, pa je bilo posve logično da je u tim danima hladnoga rata morao (ali i htio!) voditi antikomunističku politiku spram sovjetskog Istoka. To je rezultiralo prihvaćanjem Njemačke u euroatlantske integracije, stvaranjem nove njemačke vjerodostojnosti, riječju, Njemačka je od okupirane zemlje postala partnerom. Cijena za to plaćena je, međutim, na Istoku. Antikomunizam adenauerovskog tipa pretvorio se u neku vrst političke samoblokade koja je praktiči zacementirala rješavanje njemačkog pitanja (ujedinjenja zemlje).

Nakon četrnaestogodišnje vladavine, Adenauer se povukao, a nešto poslije na vlast je došao Willy Brandt koji je zemlju, uz mnogo muka i političkih rizika, uspio otvoriti i prema Istoku, i tako konsolidirao ne samo poziciju zemlje između *dva svijeta*, nego i nadopunio veliko Adenauerovo

djelo. Tek tom nadopunom bile su stvorene pretpostavke za njemačko ujedinjenje što ga je izveo kancelar Kohl (1989/90).

Tuđman je, pak, stvorio hrvatsku državu, pobijedio u Domovinskom ratu, ali se u tomu toliko nagnuo prema samostalnosti, nezavisnosti i vlastitu djelu, da je na kraju hrvatsku politiku doveo u samoblokadu u odnosu na Zapad. Samoblokadu za koju nije želio da ju nastavi HDZ i zato ga je radije ostavio obezglavljenog? Prepuštajući takoreći svjesno Račanu da odigra ulogu hrvatskog Willyja Brandta? Samo ovog puta naginjući se prema Zapadu?

Vjerojatno je to presmiona pretpostavka, koja se kosi i s Tuđmanovim strahovima da se Hrvatska ponovo ne uveže u nekakav jugoslavenski kontekst. Ali, bi li onaj drugi put bio manje opasan? Očajnička vjera u manje zlo? Kad je već brod nasukan, a kapetan pod morem?

Šeks metafora za neuspjeh veličanstvenog uspjeha?

Je li Vladimir Šeks dovršio ono što Tuđman nije mogao, htio ili dospio spriječiti? Srozavanje HDZ-a do faktične beznačajnosti?

Nakon Tuđmanove smrti vodstvo stranke povuklo je nekoliko pozitivnih poteza. Jedan od njih bio je i nominiranje Nikice Valentića za budućeg premijera, a Šeksa za predsjednika Sabora. Naravno, sve je to bio račun bez krčmara, ali sama ideja da se ključni ljudi pozicioniraju, da se usklade ambicije, bila je pozitivna. Ona je zapravo bila odbljesak razgovora koji su se tog ljeta vodili između *petorice*, tračak nade da će se možda sačuvati stabilnost i dostojanstvo još vladajuće stranke. Te nominacije prešutno su podrazumijevale i to da će Mate Granić biti predsjednički kandidat, a Ivić Pašalić vjerojatno kandidat za predsjednika stranke.

A onda Šeks stupa na scenu! Još se nisu ni osušila slova na novinskim stranicama, a Šeks sve to dovodi u pitanje i baca preko palube. Istodobno najavljuje svoje kandidature na sva mjesta: od predsjednika države do predsjednika stranke i Sabora! Komesarski preuzima stranku, smjenjuje glasnogovornika Ivicu Ropuša i na njegovo mjesto dovodi Vesnu Škare-Ožbolt (koja u to vrijeme s njim paktira!), obnavlja rat protiv Pašalića da bi na kraju otvorio frontu i protiv Granića, kako bi spriječio njegovu predsjedničku kandidaturu.

Nakon izgubljenih izbora (3. siječnja 2000.) onemogućava brzo konsolidiranje stranke – sazivanjem izvanrednog Sabora na kojem bi se izabralo novo vodstvo i položili računi za neuspjeh – te iznuđuje unutarstranačke izbore i odgađanje Sabora za kraj travnja!

U međuvremenu odnosi u Predsjedništvu postaju nesnosni, dolazi do novih interesnih koalicija (Šeks – Pašalić), stranku napuštaju Granić i Škare-Ožbolt, da bi tada, nekoliko tjedana prije travanjskog Sabora, Šeks obznanio kako nema nikakvih ambicija u pogledu stranačkog vodstva!

Toliko razbijenog porculana, toliko komesarske samovolje, toliko bavljenje samim sobom, da bi na kraju ispalo – gospodo, pa ja sam se samo šalio! U međuvremenu od HDZ-a na političkoj sceni tu i tamo kakva zakašnjela reakcija na Blaškićevu presudu, ili Jakovčićevo zazivanje

autonomije Istre, u Saboru nekoliko glasnijih povika u svezi s Haagom, i to je uglavnom sve.

Kako to objasniti? Šeksovom ličnošću? Ambicijama koje nije mogao kontrolirati? Frustracijama što je uvijek bio druga violina, pa kada je došao trenutak da sam određuje svoju sudbinu, sve je nekontrolirano eksplodiralo? Frakcijskim borbama koje su tog saborskog *mahera* i *fiškala* natjerale na sukob mimo njegove volje?

Nema nikakve sumnje da je Šeks precjenjivao svoje sposobnosti i podcjenjivao razornost svojih ambicija. On je, slično kao i Granić, sanjao o tomu da bude prvi čovjek u državi, i Tuđmanova smrt u njegovim je očima značila jedinstvenu priliku.

Do izbora je vjerovao da bi to lako mogao postati ako iz konkurencije izgura svoje unutarstranačke rivale. Poslije izbornog poraza shvatio je da nema nikakve šanse, pa se koncentrirao na osvajanje vlasti u stranci, no i tu se pokazalo da njegove snage i njegov *image* nisu dostatni. Osim za herostratski posao koji, doduše, nije sam izveo, nego uz aktivnu asistenciju takoreći svih članova Predsjedništva, koji su iz podjednako sićušnih i taktičkih razloga s njim sklapali trule kompromise, ne želeći ništa osobno riskirati.

U tom smislu Šeks je samo personifikacija moralnog stanja, intelektualne i političke (ne)sposobnosti i volje kompletnog Predsjedništva stranke. Glavni egzekutor!

Njegov problem, koji je tim razornim postupcima dao dodatnu akceleraciju, bio je u tomu da ga je Stari stalno držao na distanci. Jednostavno mu nije dopustio da zasjedne na mjesto predsjednika Sabora, iako je u Saboru bio glavni HDZ-ov poslovođa. Radije je na tom mjestu imao jednog bezličnog i ne baš osobito sposobnog Vlatka Pavletića, negoli nepredvidljivog, mračnog, ambicioznog i strastvenog Šeksa. I, dakako, inteligentnijeg.

Za njega vrijedi isto ono što i za Granića: Predsjednik ih *nije volio* i nikada ih nije smatrao svojim mogućim nasljednicima. Oni naprosto nisu bili ti ljudi. Starom su bile poznate Šeksove neukroćene ambicije, pa i njegov pokušaj da mu se, na samom početku, nametne kao rival i alternativa. No, uza sve to, Šeksa je pritiskala i tamna prošlost.

Spočitavala mu se suradnja s Udbom, mediji su sporadično objavljivali kompromitirajuće dokumente (poglavito *Nacional*). Šeks je bio pod izravnim i latentnim pritiskom, pod psihozom da će ponovo nešto izroniti na svjetlo dana. Njegovi protivnici to su znali i time su se koristili.

S druge strane, Šeks nikada nije bio spreman povući crtu ispod tih sumnji i objeda. Nikada nije tražio da se osnuje neovisno i stručno povjerenstvo koje bi istražilo cijeli njegov dosje i definitivno odgovorilo na pitanje što je od svega istina, a što manipulacije papirima. Umjesto toga on je vodio svoj privatni rat, vadeći iz rukava doku-

mente koji su njemu išli u prilog, kako bi pobio one koji su izranjali na površinu da bi ga kompromitirali.

Koliko se znade, Šeks (neovlašteno?) raspolaže cijelim svojim dosjeom, ali isto tako njime raspolažu i njegovi politički neprijatelji!

Osobno sam, stjecajem okolnosti vidio nekoliko takvih dokumenata u kojima se vrlo teško tereti bivšeg potpredsjednika Sabora i potpredsjednika HDZ-a. U nekima je samo naznačen kao *suradnik* Udbe, dok neki u obliku transkripta fonograma u detalje opisuju njegove mučne, dramatične, ljudski potresne, ali na mahove i kompromitirajuće razgovore s Udbinim djelatnicima (recimo s nekim Zdravkom Pejićem u Osijeku 1983.).

Ti potonji, koji broje na desetke stranica, stigli su u *Vjesnik* zajedno s dokumentima koji i sadašnjeg predsjednika Mesića dovode u vezu s Udbom, i to negdje uoči prvog kruga predsjedničkih izbora. Očito ih je netko ciljano poslao, pri čemu dokumenti o Šeksu djeluju mnogo teže i konkretnije. *Vjesnik* to tada iz mnogo razloga nije objavio, ali sve to negdje cirkulira, i vjerojatno Šeksa pritišće i ne da mu mira.

Koliko je on time morao biti opterećen kazuje i jedna druga epizoda. Kada je Markica Rebić svojedobno obznanio da postoji autentičan popis novinara koji su surađivali s Udbom, te da na tom popisu ima oko 150 novinara od kojih su mnogi i danas aktivni, i to u redakcijama koje kontinui-

rano blate ondašnju (sada bivšu) vlast, nastala je najprije konsternacija, a onda se krenulo u osporavanje u obliku poznatih klišeja. *Sve je to izmišljotina, takav dokument ne postoji, to je lansirao HDZ kako bi zastrašio novinare* i sl.

Markica Rebić, koji je bio poznat po svojim nekontroliranim izjavama, kasnije je pod pritiskom javnosti počeo govoriti kako on zapravo taj dokument nije ni vidio. Bila je stvorena konfuzija u kojoj je svatko interpretirao stvari kako je htio.

Kada je *Vjesnik*, stjecajem okolnosti, dobio uvid u taj (inače autentičan(!) dokument), odlučio se ne na njegovo objavljivanje, nego na njegovo prepričavanje bez navođenja imena. Svrha je bila u tomu da se kaže da takav papir doista postoji, da su u njemu navedena imena i prezimena *suradnika* Udbe, i to *suradnika* koji su svjesno i angažirano radili taj posao, bili za njega osposobljeni i pripremljeni. Da to, prema tomu, nije samo eventualno zastrašivanje novinara, nego i činjenično stanje, tj. da su neki novinari doista bili *suradnici* ozloglašene komunističke tajne policije, i da to može biti moralni i profesionalni problem i danas.

Zbog toga je dokument minuciozno opisan te naznačeno da obuhvaća 141 suradnika Udbe, među kojima je i dvadesetak novinara (a ne 150 kao što je galamio Rebić!). Pritom se nije moglo izbjeći da se ne spomene, dakako bez navođenja imena i prezimena, da su na tom popisu i neki političari iz oporbe, ali i iz vladajuće stranke,

mnogi poznati i manje poznati emigranti, svećenici i vjerski službenici svih vjeroispovijesti, čak i jedan katolički biskup, umjetnici i javni djelatnici...

Da bi se otklonio prigovor kako *Vjesnik* tobože opet nešto izmišlja, navedena su i kodna imena novinara doušnika, nekih političara i drugih, ali ne sva, veće samo možda njih pedesetak i to radi vjerodostojnosti i autentičnosti. Ponavljam, bez i jednog imena i prezimena!

I što se događa? Mediji, poput *Jutarnjeg lista* ili *Nacionala*, odmah konstruiraju pripovijest kako je taj dokument objavljen ne bi li se kompromitiralo Šeksa kao udbaškog doušnika!? A kao *krunski dokaz* navedeno je kodno ime pod kojim Šeks u tom papiru uopće nije naveden!

I dalje, neke od tih tekstova pišu novinari koji su na rečenom popisu označeni kao bivši doušnici! I treće, to rade listovi koji su (poput *Nacionala*) u više navrata samog Šeksa pokušali kompromitirati kao udbaša, objavljujući seriju neugodnih dokumenata!

I što čini Šeks? Smjesta prihvaća tu podmetnutu konstrukciju, indirektno priznaje da je na inkriminiranom popisu, prihvaća da mu je to spakirao Pašalić (koji s tim, usput rečeno, nije imao nikakve veze!), traži da se glavnog urednika *Vjesnika* uhiti i strpa u zatvor, i tako pripovijest o novinarima koji su radili za Udbu, od kojih neki i danas rade i na HRT-u, kao i u drugim medijima, pretvara u pripovijest o samome sebi! Ne baš in-

teligentno, ali, svakako, svojevrsni *dokaz* u kakvoj psihozi i pod kakvim pritiskom je morao biti.

Tuđman je tada (u ljeto 1999.) bio još živ i pratio je cijelu tu aferu koju je Šeks, a onda djelomično i Rebić, pretvorio u unutarstranački obračun. I kako je reagirao?

Kada je na jednom Predsjedništvu stranke zapajureni Drago Krpina (u to vrijeme još Šeksov *adlatus*) počeo govoriti o podvali koju je *Vjesnik* tobože spakirao Šeksu, Stari ga je grubo prekinuo i zapitao: »A što imate protiv objavljivanja jednog takvog dokumenta?« Krpina je najprije za-bezegnuto pogledao, a onda i umuknuo.

Tuđman je na stvar gledao drukčije. On nije imao ništa protiv da se javno kaže da jedan takav dokument postoji i da su u njemu, i novinari. To više što je bio uvjeren da jedan broj tih ljudi i danas radi po principima kakve su naučili u doba komunizma, i možda ne uvijek iz uvjerenja i po slobodnoj volji.

Bio je svjestan da je udbaška prošlost mnogih bila teret za demokratsku Hrvatsku. Kada sam ga jednom pitao zašto nije postupio slično kao što je to učinjeno u drugim zemljama, recimo u Njemačkoj, u kojoj postoji ured u kojem su pohranjeni svi dosjei istočnonjemačke tajne policije STASI, u kojoj bivši doušnici ne mogu obnašati javne i druge društveno odgovorne funkcije, i u kojoj nema neraščišćenih situacija *a la* Šeks, Mesić, Kramarić i dr., odgovorio mi je da

to nije mogao učiniti dok je zemlja bila u ratu i pod okupacijom, jer bi to otvorilo sukob među samim Hrvatima i moglo dovesti do katastrofe. A poslije je bilo već prekasno.

Pomirba kako ju je Tuđman shvaćao, trebala je sve to prebrisati i biti novi početak. On je vjerovao da je 1990./ 1991. bila neka vrst ponovnog rođenja, kolektivnog i pojedinačnog, kao *krštenje*. Samo sada u spremnosti da se pomogne domovini, da je se obrani i izgradi. Biografije same po sebi bile su manje važne, brojila su se samo djela i bio je važan samo novi početak.

To je svakako tako funkcioniralo do *Oluje* i neposredno poslije nje, a onda se pomirba počela vraćati kao neprobavljena povijest, a u mnogim slučajevima i kao pitanje karaktera. Biografije su ponovno izronile na površinu, a s njima i emocije i animoziteti.

Tuđmanu je bilo savršeno jasno da bez svehrvatske pomirbe neće biti ni svehrvatskog jedinstva tako neophodnog u danima stvaranja i obrane države. To više što je cijela hrvatska povijest bila zapravo povijest hrvatskih podjela, sukoba pa i međusobnog uništavanja. Zato su mnoge stvari pometene pod tepih. Pomirba je izdržala rat, ali, kako se čini, izgubila je mir. Je li Stari toga bio svjestan?

U tom smislu Šeks bi mogao biti metafora za to teško stanje i nasljeđe, za tu teško izdrživu situaciju, za ta stalna sumnjičenja i nikad razjašnjenju istinu i okolnosti.

Ali on bi mogao biti metafora i u još jednom smislu. Za razornu energiju koja iz takvih pritisaka i inhibiranosti nastaje. Metafora za sam kraj HDZ-a?

Ili još radikalnije: za sam kraj jedne ere? Jedne epohe u hrvatskoj povijesti? *Za (barem trenutni) neuspjeh jednog veličanstvenog uspjeha?*

Hrvatski Bismarck

Ova je knjiga samo neka vrst krokija. Za cjeloviti prikaz djela i ličnosti prvog hrvatskog predsjednika nisam imao ni ambicije, a ni sredstva. Taj posao ostavljam povjesničarima i vremenu.

Ono do čega je meni bilo stalo jest da pokušam, iz osobnog iskustva i relativno čestih kontakata s Franjom Tuđmanom, orisati njegovu političku filozofiju, njegove motive ponašanja u određenim situacijama i shodno tomu njegovu – ponajprije političku – osobnost.

Bez obzira koliko sam u tomu uspio, koliko sam pogodio *pravog* Tuđmana, izabrao prave događaje, ili ih možda promašio, jedno je za mene bilo i ostalo nedvojbeno: Tuđman je bio čovjek čelične volje, natprosječno hrabar i svakako čovjek jasnih političkih vizija!

Samo takva osoba mogla je iskoristiti povijesne okolnosti koje su pružile šansu za stvaranje slo-

bodne i neovisne hrvatske države. On, razumije se, nije sam za to zaslužan, ali je kao pojedinac, nesumnjivo najzaslužniji. Njegova uloga bila je posve ravna ulozi kakvu su velike ličnosti imale u svjetskoj ili nacionalnoj povijesti. I bez kojih svijet ne bi bio to što jest.

Stoga na ovom mjestu osjećam potrebu da nedvosmisleno kažem kako svi oni koji to danas osporavaju, koji tvrde kako bi do hrvatske samostalnosti i nezavisnosti došlo i bez Tuđmana, takoreći *povijesnim automatizmom*, ili ne znaju što govore, ili iz prizemnih motiva zamućuju istinu.

Nema nikakve dvojbe da je u hrvatskom narodu, u godinama koje su predhodile Domovinskom ratu, kao i za vrijeme samoga rata, stvoren onaj moralni i politički naboj bez kojega ni najgenijalniji pojedinac ne bi mogao ništa učiniti. Ali je isto tako, barem za mene, nedvojbeno da bi se bez Tuđmana, kakav je bio, sav taj naboj i potencijal, kao toliko puta dosad u povijesti, rasplinuli kao mjehuri od sapunice.

U tom smislu Tuđman je doista bio hrvatski Bismarck koji je u procesu stvaranja hrvatske države, u teškim ratnim i međunarodnim okolnostima, pokazao državničku i političku genijalnost.

Njegovo glavno djelo – po kojem će ostati ne samo zapamćen, nego i trajno štovan, a duboko sam uvjeren, i slavljén – nisu velike društvene i demokratske reforme, nego njihova prva pretpostavka: sama država!

Na jednom mjestu već sam naveo: »Dobiti rat i stvoriti državu nije mala stvar«! Štoviše u biografiji jednog državnika to je nerijetko i sve, jer toliko je značajno i veliko.

Ostalo što je Tuđman učinio dobro ali i loše, ono u čemu nije uspio, zbog čega su ga suvremenici gledali, a i gledaju, drukčijim očima, s vremenom će, uvjeren sam, dobiti mjesto u kakvoj niši kolektivnog pamćenja, ili čak biti i zaboravljeno.

Nenad Ivan-
ković rođen
je 18. ožujka
1948. u Za-
grebu. Na
Filozofskom
fakultetu u
Zagrebu di-
plomirao je
filozofiju i
komparativnu
književnost, a
magistrirao je
na zagrebač-

kom Fakultetu političkih znanosti.

Dvadeset i pet godina je radio kao novinar u listovima *Vjesnikove* kuće, prošavši put od mlađeg suradnika u *Vjesniku u srijedu* do komentatora i glavnog urednika *Vjesnika*. Neko je vrijeme bio urednik kulturne rubrike tjednika *Danas*, no javnost ga najviše pamti kao dopisnika *Vjesnika* i *Večernjeg lista* iz Njemačke (od 1988. do 1996.). Iz tog perioda su i njegove dvije knjige: *Bonn druga hrvatska fronta* (1993), prevedena i na njemački, u kojoj opisuje proces diplomatskog priznanja naše zemlje, te *Hrvatska od okupacije do regionalne sile* (1996). Suradivao je i s Hrvatskom televizijom, među ostalim i kao voditelj vrlo gledane emisije *Press klub*.

Godine 1995. Hrvatsko ga je novinarsko društvo proglasilo novinarom godine. Njemački predsjednik ga je za njegov novinarski rad i unapređenje njemačko hrvatskih odnosa odlikovao najvišim njemačkim odlikovanjem, *Križem za zasluge*, a hrvatski ga je predsjednik odlikovao *Danicom hrvatskom s likom Antuna Radića*.

Predsjednik je *Honosa*, udruge za zaštitu vrijednosti Domovinskoga rata.